Bajai Honpolgár



Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2024. július-augusztus • XXXV. évfolyam 7-8. (404-405.) szám

Ára: 400 Ft

- „Önarckép" szobor formájában – Varga Imre bajai Nagy István-szobrának története
- 25 éve főegyházmegyénk élén – jubileumi interjú dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsekkel
- Népi imák, kegyhelyek, az afázia gyógyítása – Bajai Honpolgár-estek írott formában
- Szórványban, de az elvekhez híven – a bajai evangélikus közösség története
- A kántortanító agrárvezér, majd bortermelő fia – bemutatkozik Antal Gábor, az Antal Pincészet alapítója
- Galagonyás, Gemenc, Bácska – természeti értékeink csodás képeken

Fotó: Molnár Attila



Tartalom

BAJAI HONPOLGÁR BH
Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

A labda és az öt karika bűvöletében

Mayer János

■ Vannak, akik fölényes megvetéssel beszélnek azokról, akik képesek a körmüket is lerágni egy-egy futballmérkőzés kapcsán, amelynek során „22 ember összevissza, értelmetlenül szaladgál”, pedig hát az egész csak egy „primitív játék”. (Ők általában fel voltak mentve testnevelésből, és egy egyeneset nem tudnak a labdába rúgni.) Mások számára a foci – avagy más sportág – szinte maga a vallás, amelynek sikere valóságos eufóriát okoz, egy-egy kudarcot pedig már-már nemzeti tragédiaként élnek meg; így kerülhetett sokak emlékezetében *Bern* vagy *Irapuato Muhival* és *Moháccsal* egy sorba.

A két szélsőséges vélemény között persze sokféle látásmód elképzelhető, azt viszont nehéz vitatni, hogy a sportsikereknek – különösen a kis nemzetek esetében – identitásformáló ereje lehet. A szurkoló mintegy maga is a csapat részének tekinti magát (*„Győztünk!”* – mondja), képzeletben akkor is együtt szeli a habokat kedvenc bajnokával, ha egyébként nem is tud úszni, a kudarcok okaira akkor is van elmélete, ha az adott sportággal soha nem is próbálkozott. Büszkék vagyunk bajnokainkra, győztes csapatainkra, hiszen országunk jó hírét viszik a világba, minket is képviselnek, s részben a mi adóink is segítették felkészülésüket, utazásukat. Az igazán nagy bajnokok nem felejtik el, hogy közösséget képviselnek: sietnek megköszönni a támogatást, a szurkolást, és tudják, hogy szavaiknak – épp azért, mert egy nemzet reprezentánsai – súlya van. Annak idején *Pósta Sándor* még át sem vette párizsi aranyérmét (1924-ben még a játékok végén volt az eredményhirdetés), amikor már szülővárosába utazott, hogy együtt ünnepelhessen az őt útnak indító közösséggel, egyúttal megköszönhesse, hogy a bajaiak a Trianon utáni nehéz időkben olimpiai kiküldetéséhez anyagilag is hozzájárultak. A mai bajnokok egy része hajlamos megfeledkezni arról, hogy sikere nem kizárólag a sajátja, még ha az oda vezető munkát maga végezte is el; úgy hiszi, a támogatások „járnak neki”, hiszen olyat tud, amit mások nem. Talán így van, de közönség nélkül a magasabb szintű sportnak valójában nincs sok értelme: a versenyzőnek az „ezerfejű cézárt” kell kiszolgálnia, hiszen kiváltságos helyzetének feltételeit a publikum érdeklődése teremti meg. Ha a sportolók ennek megfelelnek, a „mi fiainkká/lányainkká” emeljük őket, sikereiket magunkénak érezzük. Kis országként eleve ritkán kerülünk a külföldi lapok címoldalára (akkor sem mindig kedvező kontextusban), így joggal örülhetünk, ha valamely sportolónk kiemelkedik a tömegből.

Idén nyáron két olyan világverseny is zajlik, amely hatalmas érdeklődésre tart számot világszerte. A labdarúgó Európa-bajnokság a magyar csapat számára – egyes várakozások ellenére – már véget ért, de egyrészt a korábbi évtizedek totális sikertelensége, másrészt az elmúlt néhány év fejlődése és eredményei miatt mégsem követeli senki a kapitány és a játékosok fejét (volt már ilyen a magyar futballtörténelemben). Az első bekezdésben említett futball-lenézők persze most sem érthették, mi végre ez a nagy lelkesedés, amely miatt tömegek keltek útra Németországba. De az együtt szurkolás nemcsak az eredményről szól, hanem olyan *közösség* építéséről, amely különböző hátterű, társadalmi státusú, világnézetű embereket kapcsol össze, akik egyébként talán soha nem találkoznának egymással. Az élőben drukkolás élménynek sem utolsó, és kiválóan alkalmas lehet indulatok, feszültségek levezetésére, a közösen megélt sikerek általi öröm pedig kompenzálhatja életünk kudarcait és fájdalmait. (És mennyivel jobb formája ez ennek, mint a közösségi hálós huszárkodás, közéleti „kútmérgezés” vagy épp a jövőkép nélküli hivatásos-forradalmárkodás.)

A párizsi olimpián is lesz alkalmunk szurkolni a magyar sikerekért. Persze attól, hogy sok sikert érünk el, még nem fogunk jobb országban élni; ahogyan az esetleges kudarcokat sem lehet a társadalom erkölcsi vagy éppen a gazdaság aktuális állapotából levezetni. (Ne feledjük, a mindeddig legsikeresebb olimpiai szereplést a Rákosi-korszak csúcsán rendezett helsinki olimpia hozta a magyaroknak!) A mai versenysportban a sikeres szerepléshez már több kell a szorgalomnál és a tehetségnél: megfelelő felkészülés, anyagi és orvosi háttér nélkül már a kvótaszerzés is elérhetetlen volna. Hol vannak már azok az idők, amikor – Athénban, 1896-ban – görög nyaralás során, az utcáról véletlenül a játékokra keveredve is győztes lehetett valaki; vagy amikor – Amszterdamban, 1928-ban – a svédek csodaúszója, *Arne Borg* úgy győzött világcsúccsal, hogy a versenyt megelőző éjszakát kétes erkölcsű hölgyek, jófajta szivarok és korsó sörök társaságában mulatta át? (Akkori „űridejénél” ma már serdülő versenyzők is jobbat úsznak.)

Az olimpia ma sok szempontból mást jelent, mint a hőskorban, nemcsak a teljesítménykényszer, a gyakran ezzel együtt járó dopping, a hivatásos sport megjelenése miatt. München óta a rendezvény már nemcsak a legjobbak nagy baráti találkozója, hanem biztonsági kockázat, terrorfenyegetés lehetséges célpontja is. Az egész világ által figyelt rendezvénynek régóta politikai felhangja van: bojkottok, eltiltások, kizárások miatt nem mindenki lehet jelen, akinek ott volna a helye. Azért mégis jó volna, ha minél több magyar sikernek örülhetnénk, ha csapataink, egyéni versenyzőink boldog pillanatokat szerezhetnének számunkra. Kívánjuk, hogy legyenek olyan bajnokaink, akikre büszkék lehetünk, és akik az eufória pillanataiban sem felejtik el, honnan jöttek és hová tartoznak. Mi pedig ne üljünk fel az irigység és a káröröm vonatára, hanem értékeljük, hogy a sportban elismert nagyhatalom vagyunk. Hajrá, magyarok! ■

Baja köztéri szobrai 12.

Önarckép bronzba öntve – Varga Imre Nagy István-bronzplasztikája (1973)

N. Kovács Zita

■ *„A művészet nem más, mint az emberek közti kapcsolódások egy formája. A kapcsolódás módját egy-egy jel képviseli. A jelek bármik lehetnek, amiben megegyezünk. Úgy tudnám megmagyarázni, hogy a művek lyukkártyák, amelyek – ha a lyukak stimmelnek – a másik emberben „lehívnak" egy anyagot, s így létrejött a kapcsolat. Csakhogy a művész lyukkártya, nevezzük így, abban különbözik más jelektől, például a számoktól, hogy nem csupán információt hordoz, hanem felidézi az emberek tudata alatt rejtőző emlékeket.* […] *A műalkotás azáltal lesz időbelivé, hogy lehívja ezeket az emlékeket nem csak megpillantásának pillanatakor, hanem egészen addig, amíg el nem jut a kimerülésig, amit tudvalevőleg úgy hívunk, hogy katarzis.* […] *Biztos vagyok benne, hogy egy kultúrán belül azonosak a jelek. A legjobb művek a művészet történetében a királynak és a koldusnak is tetszettek." (Varga Imre, Jelenkor, XVII. 3. 240.)*

Az Erdélyből, Csíkmindszentről származó festőművész, *Nagy István* 1937. február 13-án hunyt el Baján. Az élete utolsó éveit városunkban töltő korszakos művész születésének centenáriumához közeledve a Bajai Városi Tanács 1972 szeptemberében ünnepségsorozat rendezését határozta el, amelynek első eseményeként 1973. március 5-én megalakult a *Nagy István Emlékbizottság.* Az emlékbizottság célja és feladata volt, hogy javaslatot tegyen az ünnepi eseményekre, amelyek között végül Nagy István sírjának koszorúzása, egy kiállítás, egy tudományos tanácskozás, egy emlékérem és egy szobor elkészítése és felavatása szerepelt. Az emlékbizottság első ülésén *Krammer József* mérlegkészítő, műgyűjtő, az egyik legnagyobb Nagy István-gyűjtemény tulajdonosa felajánlotta, hogy a szoborhoz és az emlékplaketthez szükséges bronzmennyiséget térítésmentesen a város rendelkezésére bocsátja. Végül 1973. október 17-20. között, a Múzeumi Hónap keretében rendezték meg az emlékünnepséget. Október 17-én 10 órakor *Tisztelet Nagy Istvánnak* címmel kortárs művészeti kiállítás nyílt, ezt követően 11 órakor a Bartók Béla és a Deák Ferenc utca sarkán felállított Nagy István-szobrot leplezték le. A rendezvénysorozat zárását követően az emlékbizottság még egyszer, október 24-én ülésezett, és mielőtt feloszlatta volna magát, kérte a városi tanácsot, hogy gondoskodjék az elhangzott előadások megjelentetéséről, Nagy István örökségének további ápolásáról. Ennek egyik formája, hogy megoldást találjanak a régóta kívánatos Nagy István Képtár létrehozására. Az egykori Vojnich-kúriában végül 1985-ben jött létre a *Nagy István Képtár,* a művész alkotásainak állandó kiállításával. Varga Imre bronzszobrát ekkor helyezték át a képtár főhomlokzata elé, itt áll ma is.

Nagy István festőművész köztéri bronzszobrát a Bajai Városi Tanács felkérésére *Varga Imre* (1923. november 1.-2019. december 19.) Munkácsy- (1969) és Kossuth-díjas (1973) szobrászművész, Magyarország egyik legismertebb 20. századi köztéri szobrásza készítette 1973-ban, Nagy István születésének centenáriuma alkalmából.

Varga Imre a kor egyik legtehetségesebb, legsokoldalúbb, legtöbbet foglalkoztatott szobrásza volt. Sokoldalúsága már főiskolásként, *Pátzay Pál* növendékeként a felhasznált anyagokban is megnyilvánult: kipróbálta a bronzot, a kőtömbből faragást, hegesztett krómacélból, vasból, használt üveget, betont, fát, később még porcelánt és műanyagot is.

Első figyelmet keltő műve az 1965-ben bemutatott *Prométheusz* című krómacél szobra volt, amely 1967-ben az antwerpeni Middelheim Biennálén szerepelt, ma is ott áll az Antwerpeni Szabadtéri Szobormúzeumban. Az 1970-es IV. Európai Plasztikai Biennálén Párizsban *La Charogne* című szobrával szerepelt, az Auschwitz Múzeum számára készítette *Rácskompozíció* című munkáját, József Attila-portréja Szegeden áll, impulzív arcképeket, büsztöket, egész alakos kompozíciókat mintázott Derkovitsról, Károlyi Mihályról, monumentális Zeusz-szobra kőből Budaörsön áll.

Dinamikus térszervezésű alkotásai főként mintázással, bronzöntéssel készültek, de jelentősek a 60-as évek második felében divatossá vált krómacél alkotásai is. Értőn és érzékenyen megformált, klasszicizáló, a hagyományos emlékműszobrászathoz hű szemlélete a figurativitás határait csak ritkán lépte át. Szobrászatának legfontosabb jellemzője a deheroizálás, a hősök hétköznapi emberi lényének hangsúlyozása. Emlékműszobrászatának központi alakjai a történelem, valamint a magyar kultúra, művészet kiemelkedő alakjai *(II. Rákóczi Ferenc, Károlyi Mihály, Kun Béla, Radnóti Miklós, József Attila, Liszt Ferenc, Bartók Béla* stb.*)*, de számos mitológiai (Zeusz, Pallasz Athéné, Orpheusz és Eurydiké, Ikarosz) és bibliai téma és személy megjelenítésére is vállalkozott. Munkásságának fontos területe a síremlékszobrászat is.



Nagy István Önarckép, 1925, Kolozsvári Művészeti Múzeum



Nagy István bronzszobra, 1985

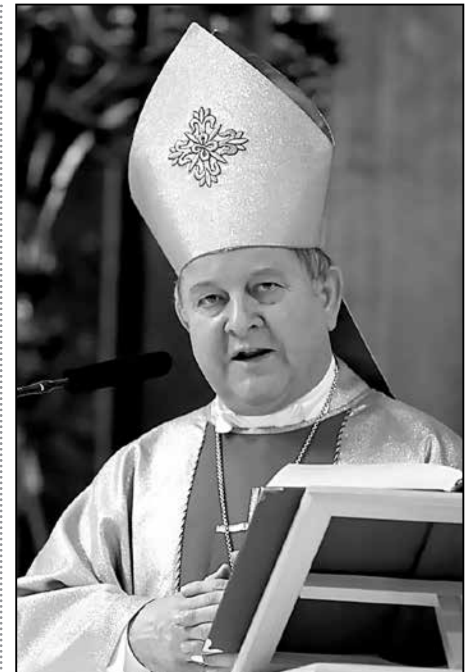
A Bajára készült *Nagy István*-mellszobor karakteres, dinamikus és szuggesztív megformálása bizonyítja: kevés magyar szobrász ismerte úgy az emberi test anatómiáját, mint ő. Elég megnéznünk a mesterien formált arc apró részleteit, a tekintet önmagát mindenki fölé helyező gesztusát, a fájdalmasan szigorú arcvonásokat, a szóra csak ritkán nyíló ajkakat. Nagy Istvánt úgy látjuk, ahogyan önarcképeiben megfestette önmagát, ahogyan a kortársai emlékezetében élt. Szótlan, bölcs és szomorú ember, arcát belengi tragikus életének árnya, bár büszke tartása reményteljesen fordul az utókor felé. Szinte észre sem vesszük, hogy szobrot nézünk, mintha önarcképe, mintha ő maga jelent volna meg a Nagy István Képtár, az egykori Vojnich-kúria főhomlokzata előtt. A mű és ábrázoltja közötti anatómiai és karakterisztikus hasonlóság azonban nem hatásvadász eszköz a művész számára. Varga Imre szobra nemcsak hasonlítani akar az ábrázolt személyre vagy önarcképeire. Koncepcionális szemléletű, szigorú formanyelv szerint épülő alkotásából hiányzik az olcsó érzelmesség. Művének felülete tele van izgalmas plasztikai játékkal, a fej tartása, gesztusa, az arc mimikája minden részletében a művész személyiségének ismert vonásait reprezentálja, emeli ki és erősíti: a művészi rangját ismerő, sorsát büszkén vállaló férfi arca néz ránk. A látványon csak átsuhan a Baján 1937. február 13-án elhunyt festő konok szelleme, hogy az életében el nem ismert művészi sors tragikumát még tragikusabbá tegye. Nagy István büsztjén egy szikár székely, aszketikus férfi tekint a távolba egy súlyos, ambivalens kort megidézve. ■

Nagy István szobra, 2024. Fotó: Nievel Emma

A Zlinszky-kastélytól az érseki kastélyig

Dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsekkel múltról, jelenről, jövőről

■ *Főpásztori szolgálatának 25 éves jubileumát ünnepli DR. BÁBEL BALÁZS kalocsa-kecskeméti érsek, metropolita: 1999. június 25-én nevezték ki mai hivatalába. A jeles jubileum alkalmából – amelyhez ezúton is gratulálunk – is úgy láttuk, hogy érdemes megismerni a főpásztort, akinek bőven van mire visszatekintenie szolgálata kapcsán is. Az érseket 1976-ban szentelték pappá, egyházán belül a napi szolgálaton túl azóta számos tisztséget betöltött, a Magyar Katolikus Püspöki Karban (MKPK) jelenleg az Ökumenikus Bizottság elnöke, a Kultúra és Tömegtájékoztatás Bizottságának elnöke, az MKPK Liturgikus Bizottságának tagja. Gazdag publikációs tevékenységet is folytat, számos magas egyházi és világi kitüntetés (Bács-Kiskun Megyéért, Pro Patria díj, Márton Áron-díj, Mindszenty Emlékérem, Kalocsa Városáért, a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje) birtokosa; Dabas, Baja és Bács-Kiskun megye díszpolgára. A Bajához hivatali teendőin túl is sok szállal kötődő főpap az alábbi interjúban olyan oldaláról is bemutatkozik, amelyről a katolikus hívek is csak keveset tudhatnak*



Fotó: Thaler Tamás

Dr. Bábel Balázs főpapi ornátusban

Fekete Szabolcs

■ - Gyóni származású vagyok, amely akkor még nem volt Dabas része. Hagyományos paraszti családban nőttem fel, bár édesanyám már dolgozott a postán is, amellett, hogy otthon a gazdaságból, az állattartásból is kivette a részét. Egy húgom van, aki már sajnos özvegy. 14 és fél éves koromig Gyónon nevelkedtem: lehet azt mondani, hogy jó tanáraim voltak, jó iskola volt, mert tanáraim közül hárman-négyen egyetemi végzettséggel az akkortájt megnyílt dabasi gimnáziumban is tanítottak. Gyón település három felekezetű volt a 2. világháború előtt, s mindegyiknek volt iskolája. Az összevont nagy iskola egy kastélyban működött, amely a gyóni előnevű *Zlinszky* családé volt – ezt a nevet onnan ismerhetik a bajaiak, hogy *Zlinszky János* korábbi alkotmánybíró is ennek a családnak volt a tagja. Én egyébként ebben a kastélyban születtem 1950-ben, ugyanis a Zlinszky családnak is jól jött, hogy a háború után megbízható embereket a kastélyba szolgálat fejében lakhatásra behívhattak, a szüleimnek pedig még nem volt saját háza. Így abban a két évben, amíg a kastélyt nem államosították, nagyon jó kapcsolat alakult ki szüleim és a Zlinszky család között. Mindannyian díszpolgárok vagyunk/voltunk Dabason: Zlinszky János, édesapám és én is.

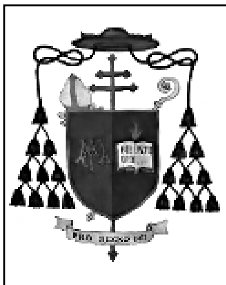
- Melyek voltak a legfontosabb iskolák és tanáregyéniségek az életében?

- Ahogyan említettem, jó iskola volt a gyóni, ugyanúgy a kecskeméti piarista iskola, ahol abban az időben csak papok, piarista szerzetesek tanítottak. A szerzetesi iskolák kiválósága akkoriban abban rejlett, hogy az egyházi iskolák feloszlatását követően a megmaradt, csekély számú egyházi iskolákba igyekeztek a legjobb tanárokat kiválogatni, így kifejezetten jó tanáraink voltak. Kecskeméten kollégista voltam, és jó emlékekkel gondolok vissza a szigorú, de azért családias iskolai közösségre, ahol valójában elhatároztam, hogy pap leszek. Ugyan nem azzal a szándékkal mentem oda tanulni, de az érettségi évében hoztam meg a végleges döntést a hivatás mellett.

Iskoláim közül még meg kell említeni Egert, a papnevelő intézetet, ahol teológus-papnövendék éveimet töltöttem – bajai katonáskodással megszakítva. Itt is volt néhány kiváló tanárom, főként a filozófiatanárom és a fundamentális teológia tanárom, az akkor országos elismertségű *Koncz Lajos*. Onnan kerültem Budapestre teológushallgatónak a Római Katolikus Hittudományi Akadémiára, egyúttal annak papnövendékek számára fenntartott „kollégiumába", a *Központi Papnevelő Inté-*



A gyóni Zlinszky-kúria, ahol a főpásztor született



A kalocsa-kecskeméti érsek címere

zetbe. Ott azért az akkori viszonyok között „nagyok" tanítottak: *Gál Ferenc, Nyíri Tamás, Csanád Béla...*

– Hogyan kapcsolódnak ide a papi példaképek?

– Mint mondtam, a gimnáziumban határoztam el véglegesen, hogy pap szeretnék lenni, de mégsem szerzetespap. Úgy gondoltam akkor, hogy az „könnyebb út" lett volna számomra, miután a piarista gimnáziumi tanulmányokat követően a bencésekkel is jó kapcsolatba kerültem a katonaság és a Központi Papnevelő Intézet évei alatt. *Várszegi Asztrik* és bencés szerzetespap társai is hívtak, de sem piaristának, sem bencésnek nem mentem, lévén inkább az egyházmegyékben szolgáló „világi" papsághoz éreztem elhívást, és a világban élő papok között is voltak kiváló emberek, akikről szép emlékeket őrzök.

– Melyek voltak papi szolgálatának főbb állomásai? Milyen élmények kapcsolódtak hozzájuk?

– Szolgáltam a váci egyházmegyében vidéken, hagyományos falusi környezetben, mint *Valkó, Várszentlászló, Tápiószecső* és *Tóalmás.* Eredendően *Kálló*ra szerettek volna káplánnak helyezni, ahol atyai jóbarátom, *Kozár Gyula* volt a plébános. Az ő személyének az volt a különlegessége (csak a halála előtt mondta el), hogy az orosz cári családhoz tartozott, ezért kisgyermekként úgy menekítették ki Oroszország peremvidékére, majd Kárpátaljára. Ennek ellenére nagy magyar lett belőle. Amikor a KALOT *(Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete – a szerk.)* megalakult, annak egyik vezéregyénisége lett. Emellett tábori lelkészi szolgálatot is ellátott, és édesapámnak is jóbarátja volt. Papi pályám kezdetén rá akartak bízni, hogy vegyen szárnyai alá, azonban *Borsiczky Tibor* atya egészségi állapotáról aggasztó hírek érkeztek a váci püspökségre, ezért odahelyeztek mellé Valkóra és az előbb említett szomszédos falvak szolgálatára. Arrafelé akkoriban még volt hagyományos világ, sokkal inkább, mint itt, az Alföld déli részén – talán az enyhe „palóc beütésnek" köszönhetően is. Azután ismét Budapestre, a XV. Kerületbe, Pestújhelyre kerültem. A nagyváros már természetesen egészen más környezet volt. Kifejezett értelmiségi emberekkel is találkoztam: orvosprofesszortól korábbi kínai nagykövetig. Ezt követően a XX. Kerületben, Pesterzsébeten is eltöltöttem 6 évet plébániai papi szolgálatban.

Kápláni szolgálataimat a Központi Papnevelő Intézet lelki elöljárójaként, ún. spirituálisaként töltött szűk évtized követte. Összesen tehát 20 esztendőt éltem Budapesten. 1997-ben kaptam a Váci Papnevelő Intézet élére rektori kinevezést, majd pedig 1999-ben – az azóta már szentté avatott *II. János Pál* pápától – koadjutor érseki kinevezést utódlási joggal a Kalocsa-Kecskeméti Főegyházmegyébe, néhai Dankó László érsek úr mellé, aki akkor már nagyon beteg volt, s még ugyanabban az évben meg is halt.

– Hogyan határozná meg papi és vezetői elveit?

– Fő célkitűzésemet már az is kifejezi, amit jelmondatként első misés szentképemre írtam: *„Keressétek elsősorban Isten Országát és annak igazságát!"* (Mt 6,33), de amelyet püspöki jelmondatom is összegez: „Pro Regno Dei" – *„Isten Országáért!"* Isten Országa az a valóság, amely már itt, a Földön elkezdődik – ez tehát nem úgy értendő, hogy itt van egy teljesen pogány, Istentől eltávolodott, Isten nélküli világ, és van valahol egy „elvarázsolt", vallásos terület, hanem úgy értendő, hogy Isten Országa itt és most és közöttünk kezdődik, itt kell megélnünk és művelnünk, hogy aztán Isten kegyelméből kiteljesedjen. Ez tehát a legfontosabb cél számomra. Természetesen közben vannak praktikus követelmények is: az ember legyen szolgálatkész, ne legyen anyagias, legyen felkészült, próbálja meg az emberek lelki szükségleteit kielégíteni és támogatni őket. Úgy is mondhatnánk, hogy az Isten Országának szolgálata magában foglalja ezeket a gyakorlati elvárásokat: szolgálnunk kell, meg kell próbálunk önzetlenül élni-dolgozni és az emberek lelki segítségére lenni.

– A dolgozószobájában beszélgetünk, amely már-már felér egy könyvtárteremmel. Vannak fontos olvasmányélményei?

– Rajongásom e tekintetben, ti. az olvasás tekintetében „végtelen". Amikor papnevelőintézeti elöljáró voltam, és kérték, hogy a fiatal papok részére ajánljak olvasnivalót, akkor 100 epikus művet írtam össze, illetve kiadtam egy 150 versből álló válogatást is, amely arra utal, hogy szeretem a lírai költészetet is.

– Milyen a kapcsolata más felekezetekkel és Kalocsa városával?

– Hivatalból is szükséges a jó viszony ápolása, ugyanis a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia részéről az ökumenikus kapcsolatok felelőse vagyok, másrészt őseim között is vannak anyai ágon evangélikusok, apai ágon pedig reformátusok is. Amikor évente, januárban elérkezik a keresztény egységért történő közös imádság hete, akkor mindig ellátogatok valamely más felekezethez, hiszen jelen vannak a főegyházmegyénk területén. Emellett a kalocsai főszékesegyházba is szoktam hívni evangélikus vagy református püspököket vagy teológusokat.

Kalocsa ma kisváros, mely elveszítette azt a középkori jelentőségét, hogy Esztergom után a második magyar érseki székhely volt. Ma sajnos már vasút sem működik, az infrastruktúra is fejlesztésre szorul, és kevés a munkahely. Annyit azonban mondhatok, hogy amit az elmúlt évek során az érsekség részéről végeztünk, tehát a régészeti feltárások, a Főszékesegyház és a főtér rekonstrukciója, a katolikus múlt örökségének prezentálása, az pontosan azt a célt szolgálta, hogy visszahozzunk, visszaépítsünk valamit a „régi dicsőségből". Talán el lehet mondani azt, hogy ezt már a látogatók száma is mutatja, ugyanis a 14-15 000 fő lakosságú városba háromszor annyian látogatnak el, és kilencven százalékban biztosan az érsekség látnivalói miatt érkeznek.

– Hogyan látja 25 év főpapi szolgálat után a Magyar Katolikus Egyháznak a társadalomban elfoglalt helyzetét és szerepét a rendszerváltás óta eltelt bő 30 esztendőben?

– A lehetőségeink megnövekedtek, amelyeknek maradéktalanul eleget tenni komoly kihívást jelent annak tükrében, hogy nem múlt el nyomtalanul az a bizonyos (rendszerváltás előtti) 40-50 év, illetve a Nyugatról beáramló, teljességgel szekularizált, vallástalan szellemiség sem hagyta érintetlenül a Magyar Katolikus Egyházat sem. A lehetőségeinkkel nagyon sok intézményünk lett, gondolok itt az iskolákra, van kórházunk, van betegotthonunk, idősotthonunk, jelen vagyunk a közélet nem politikai, hanem humán oldalán, mert például a települési rendezvényeken, kulturális eseményeken részt vesznek az egyházközségek is – a katolikus iskolákkal-óvodákkal együtt. Ezáltal lényegesen megnőtt a katolikus egyház jelentősége. Mutatja ezt továbbá a tömegtájékoztatási eszközökben való szereplés lehetősége, sőt, saját televíziót, rádiót és sajtótermékeket szintúgy fenntarthat az Egyház, a többi fórumon pedig megjelenhet, beleértve a sokféle online lehetőséget, amelyeket használunk is. A mérleg azért, azt kell mondanunk, sok jót mutat, ugyanakkor beszivárgott az a szellemiség, amely Nyugaton közömbösséggel, megannyiszor pedig sajnálatos módon egyenesen vallásellenességgel társul.

– Hogyan vonná meg az elmúlt negyedszázad személyes és főegyházmegyei mérlegét?

– Az ember életében 25 év már nagyon jelentős időszak. Itt nem arról van szó, mint amikor egy ember az élete első 25 évére tekint vissza, hiszen az első 5 évünkből 25 éves korunkra jóformán csak emlékfoszlányok maradnak meg. Számomra ez a negyedszázad azt jelenti, hogy a kezdettől, tehát az első pillanatoktól fogva sok-sok jelentős dologban jelen kellett lennem, amire mindre pontosan már nem tudok emlékezni, de őrzik a naptárak és a dokumentumok: intézményeket vettünk át, felújításokat végeztünk, gyakorlatilag mindig én bérmálok, minden egyházközségben megfordultam, a nagyobb településeket évente felkeresem, papszentelések, templomszentelések, templom-felújítások, számtalan esemény, rendezvény, folyamat stb., közben kormányok jöttek-mentek, mi pedig itt vagyunk. Erre is alkalmas egy nagyobb visszatekintés, hogy az egyház léte, küldetése nem egy-két évre szól, hanem ahogyan az Úr Jézus mondja: *„Én veletek vagyok minden nap a világ végéig!”* (Mt 28,20). Ha a világ egyik részén csökken is a vallás vagy az egyház szerepe-jelentősége, a világ másik részén ugyanakkor egészen a vértanúság vállalásáig menően fellendülve megerősödik.

– Említsük meg a Főszékesegyházat és az Astriceum Érseki Múzeumot!

– A főszékesegyházat nagyszabású rekonstrukcióval felújítottuk, a munkálatokat *Vörös Márta* főegyházmegyei főépítész vezette. Ellentétben más székesegyház-felújításokkal, mi következetesen ragaszkodtunk az eredeti állapot visszaállításához, tehát igazi restaurálás ez, amit végeztünk, vagy talán még az eredetihez képest is szebb állapotba hoztuk, de nem másítottuk meg azt, amilyen annak idején lehetett. Ezáltal a főszékesegyház gazdagodott – nem beszélve arról, amit az ásatások hoztak. Tudtuk ugyanis, hogy itt vannak a korábbi főszékesegyházak romjai, csak nem voltak feltárva. Sőt, abban a hiszemben voltunk, hogy eggyel több főszékesegyház volt, de mára már egyértelművé tudtuk tenni, hogy csak kettő volt a mostani előtt: egy Szent István-kori és egy gótikus, mely utóbbi kisebb-nagyobb átépítéseken esett át, s ezért gondolhatták korábban, hogy kettőnél több régebbi templom is lehetett. A gótikus templomot a tatárjárás előtt kezdték el építeni, a török hódoltság végére teljesen elpusztult. A hódoltság után mintegy 70-80 évvel, az 1770-es években kezdődött a mostani főszékesegyház építése.

– E munkálatok közben találták meg a Kalocsai Érsekség első főpapjának, Asztrik érseknek a földi maradványait.

– *Asztrik* érsek maradványai már megvoltak a múlt század elején is, csak nem voltak benne biztosak. A XIX. század végén, a XX. század elején Városi Gyula érsek elhatározta, hogy kialakítanak egy kriptarendszert, amelyben a főszékesegyház különböző pontjain eltemetett érsekek földi maradványait egy helyre gyűjtik össze. E kriptarendszer kialakítása közben találtak egy különleges, díszes síremléket, egy vörös márvány szarkofágot, s benne egy viszonylag ép csontvázat és az érseki viselet kellékeiből némi fémdarabokat, illetve kis ruhafoszlányt is. Korát azonban akkor későbbre datálták: egy *Győri Saul* nevű érsek maradványaiként határozták meg. Mi viszont nem nyugodtunk bele ebbe, hanem három helyre küldtünk csontdarabka-mintákat: Glasgow-ba (az Egyesült Királyságba), az Egyesült Államokba és a debreceni atomkutató intézetbe. Ma már nemcsak az ún. C-14-es módszer létezik, hanem ezekben a laboratóriumokban más módszerekkel is megvizsgálták a mintákat. Nagyon jól összevágtak az eredmények: ezek olyan ember maradványai, aki 1000 és 1030 között élhetett itt, 60-70 éves lehetett halálakor, sokat járt és lovagolt, mert csontjainak kopása ezt mutatja. Vele voltak díszsírhelyében eltemetve főpapi jelvényei: a püspöki kereszt, a bakulum (pásztorbot) és a paténa (a szentostya tányérkája). Ha van egy ilyen csontvázunk, amelyre mi egyébként ereklyeként tekintünk, és szentként tiszteljük, számunkra már egyértelmű, hogy Asztrik érsekről van szó. Szentként való tiszteletét egyébként Pannonhalmáról vettük át, mert ő Szent Márton-hegyéről érkezett Pécsváradra, s onnan ide, Kalocsára. Asztrik *Szent Adalbert* püspök tanítványa volt, aki a cseheket és a lengyeleket térítette, sőt, Szent István királyunkat bérmálta, mielőtt vértanú lett volna. A pannonhalmi bencések emberemlékezet óta szentként tisztelik – még róla elnevezett iskolájuk is volt. Mi pedig ezt átvettük tőlük.

– Mit kell tudni Astriceumról?

– Ezt a múzeumot az elmúlt évtizedben létesítettük, nevét Asztrikról kapta. A múzeum egykor kanonoki házakként felhúzott homlokzati részét az egyházi ingatlanoknak a 2. világháborút követő államosítása időszakában a honvédség „bérelte”, majd a rendszerváltás után idős papok otthonaként és kollégiumként is működött. Amikor Kalocsa városa egyik nyertes pályázatából 400 millió forintos támogatást lehetett az érsekség saját forrásai mellé tenni, akkor alakítottuk ki a Múzeumot, amelyben az érsekség saját gyűjteményét tekintheti meg a korábbiakban már említett nagyszámú látogató.

– Melyeket emelné ki legfontosabbként az elmúlt negyedszázad eseményeiből Magyarország és a világ vonatkozásában?

– Nagyon fontos volt a 2000-es év, melyben egyrészt a kereszténység kétezer évét, másrészt a magyar államiság ezer évét ünnepeltük állami és egyházi szempontból mindenütt országszerte. Emellett nekünk, magyar katolikusoknak, különösen is a 2021-ben Hazánkban megrendezett *52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus* volt nemzetközi jelentőségű.



A kalocsai Nagyboldogasszony érseki főszékesegyház

A képek forrása: A Kalocsa-kecskeméti főegyházmegye honlapja, asztrik.hu



Az érsekség egyik büszkesége, a könyvtár

ja népe nagyon régóta évről évre nagy ünnepélyességgel őrzi meg a Jánoska-eresztés hagyományát: az nem pusztán egy népi „fesztivál" vagy mulatság emléke, hanem annak a *Nepomuki Szent János* vértanú papnak, a királyné gyóntatójának emlékezete, aki életét adta a gyónási titokért – inkább meghalt, de nem árulta el a zsarnok királynak felesége gyónását. Ábrázolásakor ezért sokszor odaírják: *„Tacui."*, azaz *„Hallgattam."* A cölibátus nem az egész katolikus egyházban kötelező. Három dolog támasztja alá ennek fennmaradását: az Úr Jézus életformája, az Úr Jézus ajánlása, valamint az egyértelmű és abszolút elköteleződés az Isten Országa mellett.

– Hogyan viszonyul a politikához?

– Politizálunk, de nem *pártpolitizálunk* – az Evangéliummal: már azzal, hogy Isten akaratát, üzenetét, világra vonatkozó terveit hirdetjük-tanítjuk az embereknek; már azzal, hogy evangéliumi alapokon álló, krisztusi erkölcsi értékrendet képviselünk; már azzal, hogy az Egyház kétezer éve a társadalmi élet aktív szereplője, az emberi közösség egyik fundamentuma ezen a világon, és még sorolhatnám. Egyébként pedig természetesen van saját véleményem. Figyelem is a politikát. Minden választás alkalmával azt nézem, hogy melyik az a politikai irányzat, amelyik legjobban (ugyanis olyan nincs, amelyik teljesen) fedi a keresztény életelveket: arra szoktam szavazni.

– Sokszor említi, hogy Baján volt katona.

– 1969 és 1971 között tartózkodtam sorkatonaként Baján, tehát a város, mondjuk így, valamiképpen azóta ismert számomra.

Mindazonáltal az állam és a társadalom életében is számos figyelemre méltó gazdasági, kulturális rendezvény, ünnepség, sportesemény stb. zajlott – sajnálatos módon az előre nem látott világjárvánnyal, valamint a közelünkben és másutt is zajló háborúkkal vagy terrorcselekményekkel együtt, melyeknek alig várjuk, hogy vége legyen…

– Hogyan látja az egyház és a katolicizmus, de általánosságban a vallásos mentalitás jövőjét?

– Az egyház megmaradásával kapcsolatban nincs kétségem, mert azt maga az Úr Jézus ígérte meg. Azonban, hogy hazánkban vagy Európában mennyire vagy hogyan marad meg, az rajtunk, magyarokon és európaiakon is múlik. Az sincs „megígérve", hogy az európai kereszténységnek az ilyen formája, mint amit mi megéltünk, megmarad – gondoljunk csak azokra a nagy jelentőségű ókori patriarchátusokra, amelyek Kis-Ázsiában és Észak-Afrikában az iszlám térhódítása nyomán szűntek meg, de a katolikus egyház megmaradt, ahogyan itt, Európában is meg kellene maradnia. Ha van valami Európában, ami „elüt" a világ többi részétől, az a klasszikus európai szellemiség, amely, mondjuk, még a XX. század elejéig valahogy megvolt, de az ezredfordulóra már eltűnni látszik, mert annyit változott a világ. Oda kellene azért valamiképpen visszatérni, hogy ez a szellemiség a szolidaritásban, elköteleződésben, oktatásban, keresztény értékek megbecsülésében stb. legalább maradjon meg.

– Mi a véleménye napjainkban az egyházon belül is és azon kívül is számos vitát kiváltó kérdésekől, mint például az abortusz, az eutanázia vagy éppen az LMBTQ?

– Ezeknek a súlyos kérdéseknek kezdettől fogva létezik a katolikus erkölcsi besorolása: tehát mi nem alakulunk úgy a világhoz, hogy akár az abortuszra, akár az aktív eutanáziára igent mondjunk, mert ezek sajnos gyilkosságnak minősülnek. Az LMBTQ történelmi léptékkel mérve viszonylag új jelenség. Azt az axiómát, amit az ember tud, amióta ember, hogy van férfi és nő, azt kérdőjelezik meg. Egy óvodás kisgyermek is tudja, hogy a lányok mások, mint a fiúk…

– Sokan felvetik manapság a gyónási titok vagy éppen a cölibátus feloldásának kérdését is…

– A gyónási titok abszolút kötelez… Ba-



A kalocsai érsekség múzeuma, az Astriceum

Bár abban az időben a katonai szolgálatot senki sem szerette túlságosan, megvallom: én sem, noha utána megszépültek az emlékek. Az egyik bajai plébánossal akkor alakult ki mélyebb kapcsolat. Mindegyiküket ismertem legalább érintőlegesen, de *Soproni János* kiscsávolyi plébánost már akkor, és a későbbiekben még inkább nagyon kedves, jólelkű, igazi papi egyéniségként ismertem meg.

– Van-e Bajának valamilyen szerepe Érsek Úr életében? Mit jelent Önnek, hogy e városnak is díszpolgára?

– Mindig szívesen megyek Bajára. Kicsit mindig úgy érzem magam, mint *Marcel Proust*, hogy *az eltűnt idő nyomában* vagyok ott... Azért mégis csak 20 éves voltam, amikor katonaéveimet töltöttem, s más az ember élete 74 évesen, és más lett a város is azóta. És persze a bajai katolikus iskolák is odakötnek, némelyiknek a létrejöttéhez is van közöm, legalábbis egyikük esetében nálam kötötte meg a szerződést *Tarján Levente* igazgató úr és a *Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Iskolanővérek Társulata* (szerzetesrendje). Azóta eltelt huszonegynéhány év, és a Szent László ÁMK jelentős iskolává vált; most tüntettük ki jelenlegi igazgatóját a Kunszt József-díjjal, amely a részünkről adható legmagasabb pedagógus-elismerés. A *Szent Balázs Katolikus Általános Iskola és Óvoda* is örvendetesen felfejlődött, pedig mielőtt fenntartásba vettük volna, a megszűnés réme fenyegette, azóta azonban már túljelentkezés van a bejutásért.

– Épp napjainkban készül el Kalocsa és Paks között a Duna-híd, melynek névadását Érsek Úr indítványozta.

– Remélhetőleg addigra, mire az interjú nyomtatásba kerül, már közlekedünk rajta. Úgy néz ki, elfogadták az én ajánlatomat, hogy Tomori Pál kalocsai érsekről nevezzék el a hidat – annál is inkább, mivel rögtön itt van a mohácsi csata 500. évfordulója, és ezáltal neki, a magyar hadak fővezérének, egyúttal a vereség többi áldozatának is emléket állíthatunk.

– Közismerten színvonalas szentbeszédeket és előadásokat tart, amelyekben mindig utal történelemre, irodalomra, teológiára, de aktualitás és természetesen az egyház tanításának szíve-lelke is megvan bennük.

– Ez több összetevő miatt lehet így. Egyrészt van adottsága az embernek, mint szónoknak; Szent Pál mondja: *„Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, miért dicsekszel vele?”* (1Kor 4,7) Tehát egy olyan ember, aki nem szeret nyilvánosság előtt megszólalni, vagy beszédhibás, bár egy Démoszthenész kavicsot tett a nyelve alá, nem valószínű, hogy szereti a szónoklást, az igehirdetést, de azért az is igaz, amit a régi latinok mondtak: *„Poetae nascuntur, oratores fiunt.”* (A költők születnek, a szónokok lesznek.) A szónoklattan ekképpen olyan dolog, amelyet tanulással és gyakorlással el lehet sajátítani, ha van az embernek alaptehetsége. Nyilvánvalóan az egyházi igehirdetés nem olyan, mint egy politikai kampánybeszéd, mert ott nem a csillogás számít, és nem ideológia-hirdetés történik, hanem a jézusi tanítást, az Evangéliumot és az egyházi tanítást fejtjük ki. Persze benne van az is, hogy régit és újat egyaránt hozunk elő, amint az Úr Jézus mondta (Mt 13,51). Maga az Úr Jézus is nagyon jó szónok volt, hiszen az emberek megfeledkeztek éhségükről és szomjúságukról, amikor Ő beszélt hozzájuk. *„Így még ember nem beszélt!”* (Jn 7,46) – van róla ilyen megállapítás is. Ha valaki törekszik arra, hogy jól, érthetően és másokra pozitívan ható módon tudjon beszélni, igét hirdetni, az a kívánatos. Maga *Szent Pál* is, aki saját bevallása szerint nem volt valami nagy szónok, mégis azt kérte, hogy imádkozzanak érte, hogy megkapja a nyilvánosság előtti beszéd kegyelmét. Fontos tudnunk és értenünk az aforizma üzenetét: A hívő ember ugyan előre tudja, hogy hová fog a pap a szentbeszédben kilyukadni, de arra kíváncsi, hogyan. Ezért is lehetnek olyan igehirdetők, akik ugyan nem kiváló szónokok, mégis tudnak hatni. Erre példa a XIX. századból: a franciák kiváló domonkos szerzetespap-szónoka volt *Henri Lacordaire,* aki egyszer megjegyezte, hogy kortársa, a nehezen prédikáló, beszéd-gondokkal küzdő *Vianney Szent János* szentbeszédei után az emberek odamennek hozzá, hogy meggyónjanak, azonban az ő konferenciabeszédei után színházba mennek, nem gyónni. Mindenképpen törekedni kell tehát arra, hogy fölkészüléssel, teológiai tudással és jó előadó-képességgel mások számára érthetővé tegyük Isten igéjét.

– Mik a tervei főpásztori szolgálatának következő időszakára?

– Nagy terveim nincsenek, *„elég a napnak a maga baja”* – mondja az Úr Jézus; tehát azok a feladatok, melyek még ránk várnak, amelyek még befejezhetők, legyenek elvégezve és befejezve, mert nem szeretném torzót hagyni magam után.

– Mit üzen a Bajai Honpolgár Olvasóinak?

– Baja sokszínűsége adódik a múltjából, hiszen több nemzetiség élt ott együtt, békében egymással. Talán azt lehetne mondani, hogy sokan emlékeznek még *Bácskai Sándor Keve* ciszter szerzetesatyára: szeressék úgy a városukat, ahogyan Keve atya szerette! Mert ő nagyon szerette... ■



Az érseki palota Kalocsán

A sztálinizmus bajai mártírja

Száz éve született vitéz Kosztolányi József

Dr. Kosztolányi Károly

■ 1924. július 18-án lesz száz éve, hogy vitéz *Kosztolányi József* megérkezett ősei hazájába. Édesapja katonatiszt, édesanyja zongoratanár volt, de ő házasságkötése után már nem tanított, csak otthon gyönyörködtette családját és barátait művészetével.

József első éveit a szokásos módon töltötte: megtanult járni, beszélni. Nagy változást hozott életébe 1926 októberében öcsikéjének (azaz szerény személyemnek) születése. Nagy örömmel fogadta érkezésemet, s igyekezett is kellően ajnározni az újszülött testvérkét. Miután két testvér között két év nem számít nagy korkülönbségnek, miután megtanultam beszélni és járni, rendkívül szoros kapcsolat alakult ki közöttünk. Természetesen sokat játszottunk együtt. Akkoriban egy háromemeletes budapesti bérházban laktunk, ahol a lakáson kívül, a folyosón nyílt lehetőség arra, hogy az emeleten lakó hasonló korú gyerekekkel játszhassunk. Három *Magyarics*- és két *Hortobágyi*-gyerek volt a barátunk. Amikor a labda leesett az udvarba, a házmester elkobozta, és csak hosszabb alkudozások árán lehetett visszaszerezni tőle.

Szerencsére nem laktunk messze a Városligettől (a pesti oldal nagy parkja volt ez), és ha komolyabban ki akartuk tombolni magunkat, akkor oda jártunk sétálni meg játszani, mert ott mindig találkozhattunk ismerős gyerekekkel. A Városliget szélén volt az Állatkert, ahol különféle szelíd és vad állatokat lehetett megismerni. A legimpozánsabbak természetesen az elefántok voltak, de a zsiráfok, no meg az oroszlánok, tigrisek és párducok is megragadták a figyelmünket. Akkor még nem értettem, mit is jelenthet a puszták szabad lakóinak hat lépés hosszúságú ketrecben senyvedni. Ezt csak később nyílt alkalmam megismerni, amikor magam is börtönbe kerültem.

Óvodába nem jártunk, így hatéves korunkban, az elemiben ismerkedtünk meg az iskolával, ami tanítóink jóvoltából minden nehézség nélkül zajlott le. Az elemi után a budapesti Piarista Gimnáziumba íratták be bátyámat, ahol 1934 és 1937 között három esztendőt töltött el.

1937 nyarán édesapánkat Székesfehérvárra helyezték át az újonnan létrehozott légvédelmi tüzérséghez, így a család is követte őt, iskoláinkat a székesfehérvári Cisztercita Gimnáziumban folytattuk. Székesfehérvár nagy változást hozott az életünkbe. A lovassági laktanyában, a tiszti épületben kaptunk lakást. Ez a laktanya hatalmas területen feküdt. Az utcához legközelebb a tiszti ház volt, amelyben 18 katonatiszti család lakott. A tiszti házzal szemben volt a kantin, ahol a legszükségesebb dolgokat: kenyeret és néhány fontosabb élelmiszert lehetett vásárolni, ami sürgős esetben nagy segítséget jelenthetett.



Kosztolányi József emléktáblája a Bajai III. Béla Gimnáziumban

Hátrébb, a kaszárnyaépületekben laktak a katonák. Leghátul helyezkedtek el az istállók, amelyekben a lovakat és néhány kutyát tartottak. Mögöttük pedig a gyakorlóterek voltak. A tiszti ház közelében két teniszpálya volt; az egyik még használatban volt, ott játszottak a fiatal tisztek és tiszti családok leánygyermekei. A másikon már nem teniszeztek, ezen mi, gyerekek uralkodtunk. A teniszpályák mellett egy kis erdő is kiváló alkalmat nyújtott erre. *Kornél* nagybátyám egy igazi futball-labdát ajándékozott nekünk, így barátainkkal az elhagyott teniszpályán nagy meccseket vívtunk. A katonák is nagy barátságba keveredtek velünk, mert ők is a mi labdánkat kérték kölcsön, ha játszani akartak.

Csak két évig maradtunk Székesfehérvárott, mert 1939 elején édesapámat kinevezték az újonnan alakult bajai légvédelmi tüzérosztály parancsnokának, így mi is követtük őt Bajára. Kosztolányi József három évet töltött a bajai ciszter gimnáziumban, ott is érettségizett. Felsőbb tanulmányait a Ludovika Akadémián folytatta, ugyanis katonatiszt szeretett volna lenni. Sajnos mire elérkezett volna hadnaggyá avatásának ideje, épp vége lett a háborúnak, így nem lehetett belőle katonatiszt. Az Akadémiával együtt Németországba telepítették át, ahol a háború végén francia hadifogságba esett. Ott – hála francia és német nyelvtudásának – tolmácsként dolgozott.

A hadifogságból hazatérve Baján helyezkedett el: a ciszterci gimnázium kollégiumában lett felügyelő nevelő. Mindig szeretett fiatalokkal foglalkozni, így nyílt alkalma arra, hogy fiatal diákokból a későbbi kommunistaellenes szervezkedését megalapozza. Amikor 1948-ban az iskolákat államosították, és a fiatalokat kommunista szellemben kezdték nevelni, a jelszó „az igazi hazaszeretet a Szovjetunió szeretete” lett. Ennek ellensúlyozására gyűjtötte maga köré a fiatalokat, és hazafias, keresztényszocialista szellemben igyekezett nevelni őket. Velük alapította meg a *Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom nevet viselő titkos, illegális szervezkedést. (A mozgalom történetéről bővebben lásd Gergely Ferenc Párhuzamos tragédiák – A Keresztényszocialista Magyar Munkásmozgalom és a Nemzeti Ellenállási Mozgalom története c. cikksorozatát lapunk 2015/5–9. számaiban – a szerk.)*

Sajnos a kommunista hatalom tudomást szerzett a szervezkedésről, és 1952 novemberében v. Kosztolányi Józsefet, majd a tél és tavasz folyamán további 36 tagot őrizetbe vették. A kommunista bíróságok rendkívül szigorú ítéleteket hoztak: több vádlottat is halálra ítéltek, közülük kettőn, vitéz Kosztolányi Józsefen és vitéz *Harczos László*n az ítéletet végre is hajtották, a többiek kegyelmet kaptak. A további ítéletek életfogytiglantól 10 évnyi börtönbüntetésig terjedtek, még a feljelentés elmulasztásáért is 3 évi börtönt szabtak ki.

Az ítélethirdetés után 1953. június 10-től július végéig közös zárkában voltunk, így érzékeltem, hogy bátran viselte halálos ítéletét; megtörtnek vagy kétségbeesve sohasem láttam. Július végén a halálraítélteket külön zárkába helyezték el, így ezután már csak a séták alkalmával láthattuk egymást rövid időre. Utoljára az 1953. október 23-i sétán talákoztam vele. Másnap, október 24-én reggel a hóhér keze vetett véget nemes életének.

Emlékét a bajai Déri-kertben található hősi emlékmű, valamint a III. Béla Gimnázium hősi halottainak emléktáblája őrzi, például állítva a jövendő nemzedékeknek. ■

A bajai ágostai hitvallású evangélikus anyaegyházközség története 1833-1951

Bevezető egy forrásközléshez

Mayer János

■ Az evangélikus (lutheránus, ágostai) felekezet városunkban mindig is vallási kisebbségnek számított, hiszen Baja lakosságának döntő többsége katolikus, a protestánsok java része pedig református volt. E szórvány közösségnek ennek ellenére csaknem két évszázados története van városunkban, és ennek feldolgozása nemcsak az egyházközség tagjai, hanem városunk tágabb közössége számára is tanulságokkal bírhat. Épp ezért érdekes *A bajai ágostai hitvallású evangélikus keresztyén anyaegyházközség története 1833-tól 1951. június 30-ig* c. írás, amelyből e lapszámunktól kezdve a következő hónapokban részleteket közlünk. A teljes terjedelmében – mellékletekkel együtt – 72 gépelt oldalas anyag eredetileg az *Evangélikus Országos Levéltár* (EOL) gyűjteményében maradt fenn, ők tették szabadon hozzáférhetővé a hungaricana.hu internetes adatbázisában is. A kordokumentumként is értékes forrásszöveg közlése előtt szükségesnek látszik néhány információ a szerzőről, illetve az általa írt anyag születésének körülményeiről is. A bőséges feldolgozás írója *Kemény Gábor* (1898-1974), aki példátlanul hosszú ideig, 1927-től egészen 1974-ben bekövetkezett haláláig a bajai közösség lelkésze volt.

Kemény (eredetileg *Kruttschnitt*) Gábor 1898. március 3-án született a szerémségi Újpázován (ma: Nova Pazova, Szerbia), ahol édesapja, *Kruttschnitt Antal* (1861-1930) 1886-tól evangélikus lelkészként szolgált. (A Cservenkáról származó család több tagja is lelkész volt korábban.) Őt azonban még fia születésének évében Soltvadkert gyülekezetének élére hívták meg (korábban Újverbászon is működött), ahol haláláig, 1930-ig szolgált, így Gábor az akkor Pest-Pilis-Solt vármegyéhez tartozó nagyközségben nőtt fel. Édesanyja, az Újvidéken született *Belohorszky Olga* maga is lelkészcsaládból származott. Apja – aki később főesperes is lett – maga is a kutató, az egyházi fórumokon rendszeresen publikáló lelkészek közé tartozott.

A család apai ágon német eredetű volt, ui. mind az ág több generációra visszamenőleg igazolható származási helye, Cservenka (ma: Crvenka, Szerbia), mind az apa 1898-as szolgálati helye, Újpázova nagyrészt német anyanyelvű protestánsok által lakott település volt, ahol utóbbiak egészen 1944-ig a lakosság többségét is alkották. Az anyai ági ősök



A szerző édesapja, Kruttschnitt Antal evangelikus lelkész

viszont szlovák származásúak voltak, akik a 19. század folyamán a nagyapa, *Belohorszky Gábor* lelkészi szolgálata révén kerültek a Felvidékről a Bácskába. A szülők házasságából négy gyermek született, de csak ketten élték meg a felnőttkort: a másodszülött *Antal Károly* (1890-1980) és a harmadik, Gábor. (Nevét bátyja is Keményre magyarosította.) Gyermek- és ifjúkorának helyszíne, Soltvadkert lakosainak egy része ugyan szintén német, illetve szlovák származású volt, de a 20. század elejére ők nyelvükben nagyrészt elmagyarosodtak, ezzel magyarázható, hogy Kemény Gábor – amint erre szövegében utal is – nem beszélt jól németül, és magyar identitásúnak határozta meg magát.

A helyi népiskola után az aszódi evangélikus Petőfi Gimnáziumba került, ahol 1916-ban érettségizett. Az 1912-ben főgimnáziummá minősített intézménynek ő volt az első érettségi vizsgát tett tanulója. Abban az évben a 29 vizsgára bocsátott diák közül mindössze hatan vizsgáztak rendes körülmények között, a többiek hadiérettségit tettek. 1916 májusában Kemény Gábor is önként bevonult katonának, és a következő évek folyamán harcolt az első világháborúban az orosz, a román, majd az olasz fronton is, a legmagasabb rendfokozata honvéd hadnagy volt. 1918 júniusában megsebesült, aminek következményeképpen évtizedeken át ideggyengeséggel küzdött.

Leszerelése után sokáig kereste a helyét: előbb (1918 decemberében) orvosi karra iratkozott be, majd kereskedelmi akadémiára jelentkezett át, hogy aztán egy ideig Aszódon gyógyszerész gyakornok legyen. 1919 márciusában hazatért a soltvadkerti szülői házba, és talán az ott kapott indíttatásnak is köszönhetően 1920 májusában az eredetileg pozsonyi és eperjesi székhelyű, de ekkor már Budapesten működő egyesített *Evangélikus Teológiai Akadémiá*ra ment, ahol „háborús veszteség" miatt négy félév időbeli kedvezményt kapott, így – alapvizsgáinak letétele után – szeptemberben már a 3. és 4. évfolyamra is beiratkozhatott. Szakvizsgáit 1922 februárjában és júniusában tette le, lelkésszé szentelése 1922. június 24-én történt *Raffay Sándor* (1866-1947), a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke által.

Egyházi szolgálatát Soltvadkerten kezdte apja mellett segédlelkészként (1922. július – 1923. január), onnan Rákospalotára került, ahol háromnegyed éven át hitoktatóként tevékenykedett. 1923 decemberében segédlelkészként került Gyulára, 1924. december 1-jén az újonnan alapított gyülekezet első lelkészévé választották. Szolgálata a Békés vármegyei városban 1927. április 30-ig tartott. Bajára érkezésének előzménye, hogy a korábbi lelkész, *Imrek Sámuel* hivataláról lemondott, és a városból is távozott. Kemény a megüresedett helyre nyújtott be pályázatot, bár apja – akkori főesperesként – ezt vissza akarta vonatni, nehogy befolyásával üzérkedés gyanúja vetüljön rá. Némi küzdelem után végül az egyházközség lelkészválasztó közgyűlése nagy többséggel mégis az ő pályázatát támogatta. Így bajai szolgálati helyét 1927. május elsejével foglalhatta el, és utána 47 éven keresztül állt a helyi evangélikus közösség élén, közben rövid ideig (1947-48-ban) a Pest megyei Alsó Egyházmegye esperese is volt.

Első felesége *Válics Aranka* (1902-1934) volt, akivel 1924-ben, Soltvadkerten fogadtak hűséget egymásnak. Ebből a házasságból 1928-ban egy fiuk, *Gábor Oszkár* született. A lelkész első feleségének korai halála után egy évvel Baján újranősült, 1935. szeptember 8-án az akkor nem egészen 23 éves, a Szepes vármegyei Durándból származó *nemesvárbóki Plachy Margit Máriát* (1912-1996) vezette az oltár elé. (Az új feleség egyébként anyai ágon másod-unokatestvé-

re volt.) Második házasságból további két fia származott: *Tibor Zoltán* (sz. 1937) és *Attila Miklós* (1940). Utóbbi *dr. Kemény Attila* néven környezetvédelmi szakember, önkormányzati képviselő, majd államtitkár, egyben több magas kitüntetés birtokosa lett.

Hosszú bajai szolgálata – amelynek számos eseményéről írásában maga is beszámol – sokak elismerését kiváltotta. Az *Evangélikus Élet* folyóiratban 1973-ban *Rédey Pál* hosszabb írással tisztelgett az akkor már idős lelkész munkássága előtt: „[…] *Amilyen nagy a híre* [ti. Bajának – M. J.], *olyan kicsi az evangélikus gyülekezete.* […] *A bajai lelkészt 1927-től Kemény Gábornak hívják. 46 éve szolgál tehát itt helyben, s nem szabad csodálkoznunk azon, hogy tanítványai is nyugdíjasok már. Közel fél évszázad egy helyben önmagában is nagy dolog, de nagyságát nem a városi gyülekezet munkáján kell lemérni. Mert Baja gyakorlatilag az egész „Bács megye" központja volt, s 24 politikai község alig száz evangélikusságát kellett pásztorolnia. Kelebia és Nemesnádudvar tengelyében áll a parányi templom Baján, melynek varázslatos szépsége a Déry-kert* [sic] *szögletében úgy csillog, mint gyűrűben a gyémánt. Ezt a roppant területet kellett Kemény Gábornak gondoznia, s gondozza ma is fiatalos lendülettel.* […] *Az evangélikusság (a szórványokkal együtt) alig 400 lelket számlál. Elnézegetem ősz hajú szolgatársunkat. Szeme sarka csendes, elégedett mosolyra ráncosodik. Visszatérő kérése, hogy róla ne írjunk. De amint faggattam, s belekezd élete egy-egy epizódjának elmondásába, rájövök, hogy ez az élet valóságos regény.* […]

Miért jött el Gyuláról? – teszem fel a kérdést. Hadd idézzek egy korabeli levélből válaszképpen: »Arról értesültem, hogy Kaász Albert báró úr Őméltóságát… akként informálta, hogy Kemény Gábor evang. lelkész nem válogatja meg a társaskörét és nem kívánatos elemekkel érintkezik.« Így ír a főispán, mert feljelentés ment a fiatal lelkész ellen.

De hát Baján sem várta jobb sors. A »nem kívánatos elemek« nyomorúsága porondra szólította a szociális gondolkodású lelkészt. […] *1930-ban a »Csonka Bácska« c. lap idézi Kemény Gábort: »Legyen egyszer vége a szavakban hangos, de lelkekben üres magyar gyásznak.« 1935-ben pedig: »Ne törjön két darabot az állam kenyeréből egy család sem, amíg másnak egy karéj sem jut.« S ugyanebben az évben »tiltakozik a társadalmi tagozódás szerinti osztályozás ellen«. Vég nélkül idézhetném a bátor mondatokat, s ez a törékeny ember megnövekszik előttem, mert »oly korban« mondta ki e súlyos szavakat, amikor az igazságért »arculcsapás« járt.*

Kemény Gábor azonban nemcsak a helyi problémákat érzékelte előrelátóan. Már 1939-ben központi egyházi adót gyülekezetében. 1935-ben a nők egyenjogúságát követelte az egyházban. Ma ezek a kérdések megoldottak, de álmodjuk magunkat vissza abba a korba, s rájövünk, milyen vakmerő, forradalmi lépések voltak Kemény Gábor elképzelései.

Meg is kérdeztem, hogyan tudtak élni, ha ilyen kicsiny volt a gyülekezet, s az adót eltörölték. »Isten mindig adott. Nem szűkölködtünk. Ma sincs panaszra okunk.« Majd feleségére néz. »Isten angyalt állított mellém, ő többet bír, mint én.« […] *A papné jóban-rosszban az erő, a szolgálat egyik pillére. Révedező szeme a múltat pásztázza. 1944. március 19. A németek megszállták hazánkat. »Vasárnap volt éppen. A következő istentiszteleten a gyülekezettel együtt imádkoztunk erre a bejelentésre: az elmúlt vasárnap elindult a nemzet történelmének lejtőjén. És senki sem jelentett fel. Ettől kezdve voltunk a legszegényebbek a konszolidációig.« Mindezt csak az tudja így végigcsinálni, akiben hivatásszeretet van. Akit a papi szolgálat megnyugtat, s aki ha újra kezdené, ugyanezt a sorsot vállalná. Mert ha volt is rövid ideig esperes, lényegében 46 éven keresztül szórvány lelkész maradt.*

És itt piheg, lüktet, zsibong körülötte egy fejlődő város. […] *És meddig akar még szolgálni? Teher nem akarok lenni, de ha szükség van rám, maradok."* – zárta a beszélgetést az akkor 75 éves lelkész.



A bajai evangelikus templom az 1950-es évek elején

Kemény Gábor 1974. október 22-én hunyt el Baján, három nappal később vettek tőle végső búcsút. Az őt méltató lelkészek kiemelték, hogy szerénysége, alázata vezette arra, hogy itt maradjon a Duna melletti kis gyülekezetben, nem vágyódott más után, mindvégig megmaradt Diakonosz követének. Tisztelték és szerették a városban, így sírjánál más felekezetekhez tartozók is nagyon sokan jelentek meg. A megye hivatalos lapja, a *Petőfi Népe* viszont egyetlen szóval sem emlékezett meg róla. Utóda Baján *Dedinszky Tamás* (1933-2022) lett, aki maga is több évtizeden át szolgálta a bajai lutheránusokat.

A lapunkban részleteiben megjelenő írásának keletkezéséről annyit lehet tudni, hogy püspöki utasításra készült. Az evangélikus levéltár gyűjteményében több hasonló, ugyanabban az időben született dokumentumot is őriz, de a bajai példány mind terjedelmében, mind szerkesztettségének alaposságában gazdagabb a többi írásnál, így alighanem joggal feltételezhető, hogy Kemény Gábor munkáját eredetileg kiadásra szánta. (Más kérdés, hogy az 1950-es évek elejének erősen egyházellenes légkörében erre aligha lehetett esélye.) A végül gépiratban megmaradt szövegbe láthatóan utólag, kézzel itt-ott pontosításokat, kiegészítéseket szúrtak be, az azonban nem világos, hogy ezek a szerzőtől, vagy az anyagot feldolgozó személytől származnak-e. (Az utóbbi tűnik valószínűnek.) A szerző a címlapon azt állítja, hogy műve „a rendelkezésre álló adatok, okmányok és részben kutatások alapján" állt össze, de pontosabb forrásait nem adja meg.

Az írás összesen négy nagyobb fejezetből áll: I. *A bajai egyház élete egyházmegyei vonatkozásokban* II. *Baja város rövid ismertetése* III. *Az anyaegyházközség története* IV. *Statisztikai adatok.*

A szöveget némileg rövidítve, helyesírási és gépelési hibáit javítva közöljük. (A szerzőre vonatkozó adatok összegyűjtésében nyújtott önzetlen segítségéért köszönet illeti az Evangélikus Országos Levéltár, illetve könyvtár munkatársait: *Balogh Krisztát, Czenthe Miklóst, Csermelyi Józsefet* és *Ulakcsai Zoltánt,* az életrajzi adatok egy részéhez a familysearch.org adatbázisa révén jutottam hozzá.) ■

A bajai ágostai hitvallású evangélikus keresztyén anyaegyházközség története 1833-tól 1951. június 30-ig
(1. rész)



Kemény Gábor, Baja evangelikus lelkésze 1927-74 között

Kemény Gábor †
Közzéteszi: Mayer János

■ ***I. rész: A bajai egyház élete egyházmegyei vonatkozásokban***

A *Bács-Szerémi egyházmegye kötelékében* – A bajai evangélikus egyházközség történetének megírása előtt röviden ismertetem egyházmegyei kapcsolatainkat. Kevés gyülekezet jegyzi fel lapjain, hogy 111 év leforgása alatt egyházmegyei vonalon négyszer cserélt gazdát. Bács-Bodrog vármegyéről nem találtam oly feljegyzést, hogy területén Mária Teréziáig egyáltalán voltak-e követői a lutheri egyháznak. Valószínű, hogy igen, de a mohácsi vész után, a vármegye feldúlásával együtt szétszóródtak, megsemmisültek. A Bács-Szerémi egyházmegye szerémségi részén igazolt nyomait találjuk a reformációnak.

Evangélikus tótok, protestáns németek települése – Bácskában a XVIII. század végén találkozunk szervezkedő evang. közösségekkel. 1745-től felvidéki evang. tótok kerültek Petrovác, Kiszács, Glozsán vidékére. Német protestánsok 1780-82-ben vándoroltak telepesekként Bácskába, és az egyes egyházközségeket nyomban ellátták ideiglenes imaházzal, iskolával, templomi felszereléssekkel, egy haranggal, sőt kegyszerekkel is. A megye német- és tótajkú evangélikussága kezdetben a Pest megyei egyházmegyéhez tartozott, míg az 1791. évi, Pesten tartott első evang. zsinat alkalmával a bácsi és szerémségi német és tót gyülekezetekből megalakult a Bács-Szerémi Evang. Egyházmegye. A szervezésben elévülhetetlen érdemeket szerzett *Sztehló András* petrováci lelkész lett az egyházmegye első főesperese, és *Kiss József* kincstári mérnök, a telepítés kitűnő organizátora az első egyházmegyei felügyelő.

Az 1848/49-es szabadságharcban híveink együtt küzdöttek magyar testvéreikkel. Az egyházközségek férfi tagjai nemzetőrök voltak, kiknek kapitányuk a papjuk és hadnagyuk a tanítójuk volt. Amidőn 1860. május 15-én a Pátenst úgy helyezték hatályon kívül, hogy az egyházaknak azt jogában volt elfogadni vagy elvetni, az 1860. május 18-iki egyházmegyei közgyűlésben német részről 20 szavazat a pátens ellen, 18 tót szavazat mellette hangzott el. Ennek folyományaként szétszakadt az egyházmegye német és tót esperességre. [*Az 1859. szeptember 1-jén az osztrák kormány által kiadott, ún. Potestáns Pátensről van szó, amely a magyar protestánsok egyházkormányzatának átalakítását tervezte, mivel bennük a Habsburg-ellenes ellenállás fészkeit látta. A protestáns egyházak önigazgatását szinte a megszüntetésig korlátozta. Az egyházakat állami irányítás alá helyezte azzal, hogy tisztségviselőik, lelkészeik, sőt falusi tanítóik megválasztása utáni hivatalba iktatásukat a kormányhatóságoktól tette függővé – M. J.*]

Székács József szuperintendens 1861-ben kibékítette és egyesítette a két esperességet. A súrlódások megszüntetése körül *Belohorszky Gábor* újvidéki lelkész, főesperes szerzett nagy érdemeket (anyai nagyatyám volt).

[A] *Bács-Szerémi egyházmegye megszűnése* – Sok és nagy gondot okozott az a mozgalom, mely végül is – 1900-ban – a szerémségi egyházaknak külön egyházmegyei szervezetéhez, illetve egyházmegye megalakulásához vezetett. Ebben döntő része volt atyámnak, *Kruttschnitt Antal* újverbászi lelkésznek. 1900. február 15-én megalakult Zimonyban a Horvát-Szlavón Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházmegye 8 egyházközséggel és 13 870 [fős] lélekszámmal.

A bácsi egyházmegye megalakulása – A Szerémség leszakadásával a Bács megyei rész alig vesztett valamit. A megmaradt óriási többség a Bácsi Ág. Hitv. Evang. Egyházmegye kötelékében folytatta tovább építő munkáját. A Bács-Szerémi Egyhm. utolsó főesperese – Belohorszky Gábor – lett a bácsi egyházmegye első főesperese. Bajai gyülekezetünk így a bácsi egyházmegyében élt tovább.

Baja elszakadása a bácsi egyházmegyétől – Az első világháború, helyesebben a trianoni békeparancs határmegvonása nyomán egyedül a bajai gyülekezet maradt meg az ország, illetve csonka Bács-Bodrog vármegye területén. *D. Raffay Sándor* püspök l035/l921. sz. s., 1921. aug. 22-én kelt leiratában felhívja az egyházközséget,hogy a Pest megyei egyházmegye gondozását kérje a maga részére, és ebben az értelemben keresse meg az illetékes főesperest.

Csatlakozás a Pest megyei egyházmegyéhez – A főpásztor javaslatát a gyülekezet magáévá tette, és ebben az értelemben kérte felvételét a Pest megyei egyházmegyéhez. Az egyházmegye elnöksége (itt megint atyámmal találkozom, mint főesperessel) 1921. évi szeptember hó 28-án kelt, 918/1921. sz. átiratában értesíti a bajai egyházközséget, hogy gondozásába átveszi addig is, míg erre nézve az egyházmegyei, illetve kerületi közgyűlés törvényes határozatot hoz. Mindkettő be is következett.

Baja a Pest m .-i alsó egyházmegyében – Rövid évek múltán a Pest megyei egyházmegye a főesperes indítványára három részre osztotta fel magát, tekintettel az egyházmegye nagy kiterjedésére és mindazon körülményekre, melyek adminisztratív stb. vonalon ezt indokolják. Baja a megosztás folytán, mit földrajzi helyzete is egyedüli lehetőségként ad, a Pest megyei alsó evangélikus egyházmegye területébe esik. Amellett azonban, hogy gyülekezetünk négy egyházmegye kötelékében élt, megalakulásától kezdve mindmáig a Bányai evangélikus egyházkerület gyülekezete volt és maradt.

Délvidék visszacsatolásakor *[ti. 1941-ben – M. J.]* újból kísértett az egyházmegyei kötelék esetleges várható megváltoztatása. Annak idején nyomban írtam a kerületi főhatóságnak, és jelentettem a gyülekezet határozott kívánságát, miszerint minden körülmények között a Pest megyei alsó egyházmegyében kíván maradni. Az egyházpolitikai kérdések alakulása folytán ez a problémánk önmagától megoldódott.

II. rész: Baja város rövid ismertetése

Keletkezése és fejlődése – Szükségesnek ítélem, hogy rövid pár sorban emlékezzem

meg a városról, melynek határai között élt és él kicsiny gyülekezetünk. A város keletkezésének történetét homály fedi, helyesebben bizonyossággal levezetni nem lehet. A „Baja" elnevezést sokféleképpen próbálták már magyarázni, és mindmáig csak kísérlet maradt a „rejtély" megoldása.

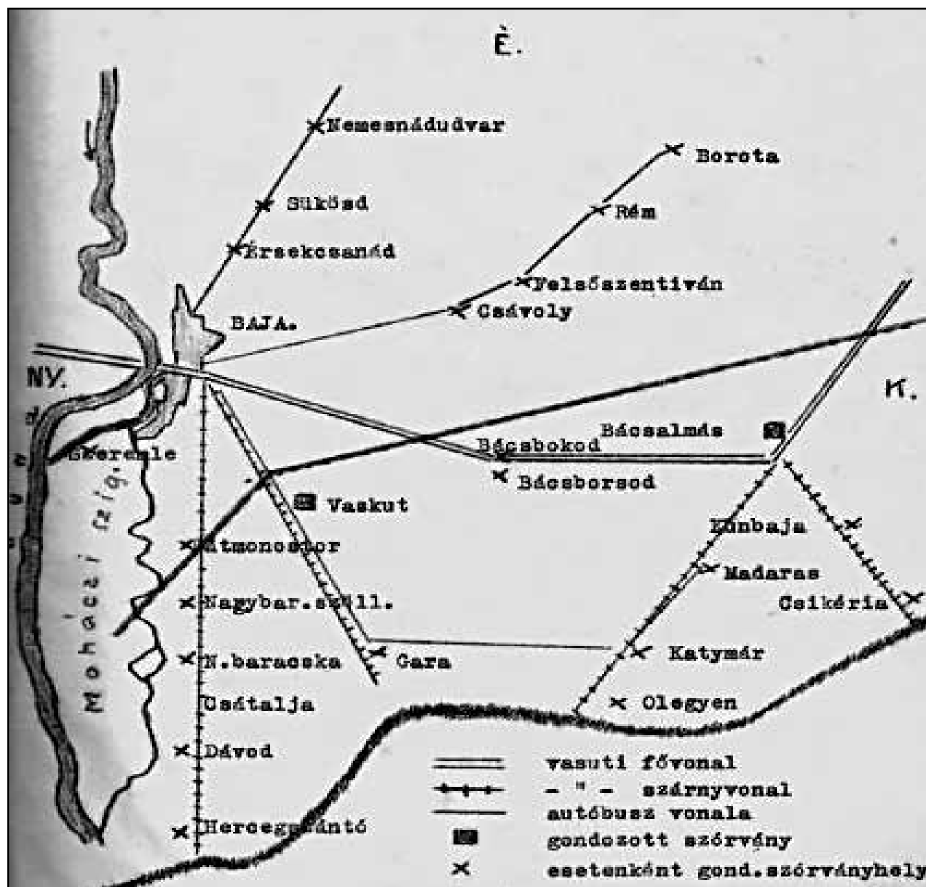
Egyes körülményekből arra lehet következtetni, hogy a magyar királyság megalapítása után a kezdeti település helyén magyar anyanyelvű népesség élt. A mohácsi vész után török kézre került a város, és így is maradt 1687-ig. 1696-ban [I.] Lipót császár – a hűség és bátorság jutalmául – Baját a mezővárosok sorába emelte. 1714-ben már rendezett tanácsú város. 1791-ben már fejlett iparral rendelkezik, de az 1840. évi tűzvész, melyről a következő részben külön emlékezem meg, mindenben visszavetette. 1858-ban önállósággal ruháztatott fel, és az 1886. évi XXI. tc. 1. §-ával, mint törvényhatóság törvénybe iktattatott. 1918 novemberétől szerb megszállás alá került, és 1921. augusztus 20-án szabadult fel.

Egyházak – Az egyes [*helyi*] egyházak keletkezési, illetve egyházalapítási időpontja a következő.

1. Római katolikus egyház – A Szent Ferenc rend szerzeteseinek letelepedése messzi századokba nyúlik vissza. 1260-ban már társasházuk volt. A kolostort és azzal kapcsolatos templomukat 1731-ben építették. 1731-ben két plébánia volt Baján. Egy a dalmátoké és egy a magyarok[*é*], németek[*é*] és tótoké. A kegyúri jogot herceg Grassalkovich, később pedig a város közönsége gyakorolta. Folyamatosan telepedtek le a [*szerzetes*]rendek. Ciszterciek rendházzal és gimnáziummal, Miasszonyunk Kalocsai Iskolanővérek óvodával, elemi iskolával, polgári leányiskolával, később líceummal, illetve tanítónőképző intézettel. Kórházban és szegényházban egy-egy rend szolgált még. Plébániák száma ma 5. Lélekszámuk kb. 26 000.

2. *[A] görögkeleti szerb egyháznak*, régi feljegyzések szerint 1698-ben 3 temploma volt, s ezek egyikét 1708-ben lebontották. Ma két templomuk van, de tekintettel a mindössze 10-80 lélekre, plébánosuk [*helyesen: papjuk – M. J.*] nincsen.

3. *Izraelita hitközség* – A bajai zsidóság még 1768-ban megalakította az önálló izraelita hitközséget 16 családdal. Jelenlegi hatalmas zsinagógáját 1845-ben avatta fel, és azóta rohamos fejlődésnek indult. Önálló iskolával, később polgári iskolával is rendelkeztek. Komoly befogadóképességű „Aggok házát" létesítettek, és volt külön kórházuk is. Lélekszámuk 1944 elején megközelítette az 1400-at. Ma [*ti. a holokauszt pusztítása után – M. J.*] körülbelül 300 lelket számolhatnak.



A bajai evangélikus anyaegyházközséghez tartozó szórványok térképe (1951)

4. *Református egyházközség* – A református testvérek 1811-ben mintegy 200 lélekkel alakították meg gyülekezetüket. Híveik nagy részét a Komáromból áttelepült fa- és gabonakereskedők képezték. Templomát és lelkészlakát 1898-ban építtette az orsz. református közalap segítségével. Előzően imaháza és szerényebb lelkészlakása volt.

Iskoláját a miénkkel egyidőben adta át az államnak. [*Azaz 1948-ban államosították – M. J.*] Van még egy épülete, mely részben kántori, ill. bérlakás, és ugyanott van gyülekezeti tanácsterme is. Lélekszámuk ma mintegy 1100.

5. *Evangélikus egyházközség* – Egyházunkat itt nem kellene felemlítenem. Csak azért teszem, hogy az egyházak alakulási sorrendjében reámutassak arra, hogy az ötödik helyen áll.

6. *Baptista gyülekezet* – A baptista gyülekezet nem régi alakulás. Szerény kis imaházzal rendelkezik. Híveinek lélekszáma ismeretlen előttem.

7. *Adventisták* – Az adventisták az utóbbi két-három esztendőben adtak látható életjelet magukról, amennyiben közelünkben épületet béreltek imaház céljára. Munkásságuk, taglétszámuk ismeretlen.

Szekták – Szektárius vonalon erős tevékenység folyik a *nazarénusok* részéről, Bajának egykori külön községet képezett bajaszentistváni városrészében. Igen erősek a Bajához 9 km-re fekvő Érsekcsanád községben, és onnan húzódtak be a városba is. Egyházunkból a szekták az utóbbi két évtizedben mindössze egy személyt vittek át. Többről nincs tudomásom. Híveiket főként katolikusok közül toborozzák.

Iskolai vonal – Baját a múltban iskolavárosnak ismerték, mert az is volt, és a jelenben is az maradt. A múltban, a már említett iskolákon kívül volt áll. tanítóképzője, női és fiú kereskedelmi iskolája, kertészeti középiskolája, téli gazdasági iskolája, városi polgári fiúiskolája, és mindezt természetesen az állami és felekezeti elemi iskolák sokasága egészítette ki. Ezek az iskolák ma is megvannak, sőt számuk növekedett is szakiskolákkal.

Közkórház – E rövid megemlékezésben sem felejtkezhetem el a város országos viszonylatban is igen számottevő közkórházáról, mely kiváló orvostanáraival, szakorvosaival a szenvedő betegeik ezreit vezette és vezeti a testi nyomorúság kínjaiból a gyógyulás, az enyhülés nyugtató valóságába. A város hivatalainak, intézményeinek, gyárainak, üzemeinek felsorolását meg sem kísérlem, mert nehéz lenne pontot tennem e nagyon rövidre szánt ismertetésnek a végére. ■

- Folytatjuk -

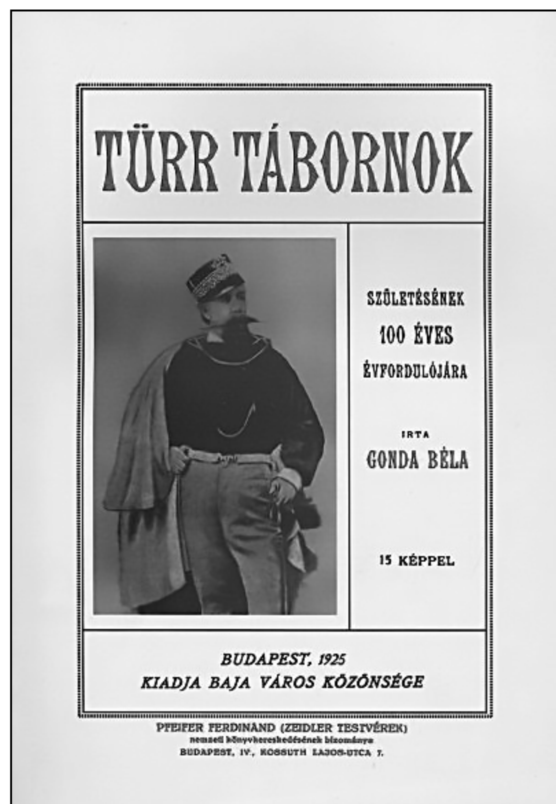
Felkészülés a „Türr-emlékévre”

Sarlós István

■ 1825. május 11-én született *Türr István*, Baja város talán legismertebb szülötte. Az olasz egység megteremtésében játszott szerepe mellett számos katonai akcióban vett részt, *Viktor Emánuel* király szárnysegédjeként diplomáciai ügyeket is rábíztak, és gazdasági-kereskedelmi tevékenysége – a Panama-csatorna nyomvonalának kijelölése, a Korinthoszi-csatorna megépítése, a Ferenc-csatorna üzemeltetése – is figyelemre méltó. A kiegyezéssel meghirdetett általános amnesztia után tért haza, és mind országos, mind bajai szinten bekapcsolódott a közéletbe. A kultúra pártolójaként megalapította a *Központi Népnevelési Kört*, amely az 1860-as évek végén országos hálózat kiépítésébe kezdett, de a 70-es évek elején a kör szétesett.

Baja város vezetéséhez is több beadványt intézett, valamint 1870-ben megszerezte a Ferenc-csatorna üzemeltetésének jogait. Az 1802-ben épített csatorna ekkor már nem felelt meg a kor elvárásainak, de Türr meglátta benne a gazdasági lehetőséget, így a rendszert fejlesztve (Ferenc József-csatorna, Baja–Bezdán-tápcsatorna) új életet lehelt a térség hajózásába és mezőgazdaságába. Baja városa büszke volt nemzetközi hírű szülöttére, bár Türr István nagyon keveset tartózkodott Baján, annak ellenére, hogy az itteni választói névjegyzékbe kérte felvételét. 1908-ban bekövetkezett halála után is tisztelettel adóztak emlékének. Az első világháború után, születésének 100. évfordulójához közeledve megkezdődött mozgalmas élete részleteinek történeti kutatása. Az 1923-as *Petőfi-emlékév* példája alapján Baja város saját keretei között elkezdte tervezni 1925-re a *Türr-emléké*vet. Türr István történelmi, különös tekintettel a gazdasági vonalban betöltött szerepének kiemelése tökéletesen illeszkedett a trianoni békediktátum utáni revíziós politikába, azon belül is a magyar kultúrfölény hangsúlyozásának szándékába.

A Türr István születésének 100. évfordulóján tartandó megemlékezés és ünnepség első hivatalos említése 1924. augusztus 20-án Baja törvényhatósági jogú város és Bács-Bodrog vármegye egyesített díszközgyűlésén történt meg. A szerb megszállás végét és az 1000 éves magyar államiságot minden évben Szent István napján ünnepelték a városban. A díszközgyűlésen hagyományosan ünnepi beszédek hangzottak el. Elsőként *Bisztrai Balku Gyula* főispán, mint elnök szólalt fel, utána a vármegyei közgyűlés nevében *dr. Arany Gusztáv* törvényhatósági bizottsági tag mondta el ünnepi beszédét, majd Baja város nevében dr. *Puskás Dezső* városi főjegyző szólalt fel. Ezzel a hivatalos ünnepi program véget ért, de *dr. Kocsis János* táblabírósági főjegyző ismertette Baja város tanácsának javaslatát Türr István életrajzának megírásával kapcsolatban.



„9.779. kig. [közigazgatási] *1924. 140. kgy.* [közgyűlési] *jkvi.* [jegyzőkönyvi] *szám*

Baja város tanácsának javaslata Türr István életrajzának megírása tárgyában. Dr. Kocsis János tb. [táblabírósági] főjegyző előterjeszti a következő javaslatot:

Méltóságos Főispán Úr!

Tekintetes Vármegyei és Városi Törvényhatósági Bizottság!

Harmadik ízben ünnepli a két törvényhatóság együttes közgyűlésben augusztus 20-át, az első magyar apostoli király ünnepét, s legújabb történelmünk legszomorúbb epizódja: a szerb megszállás alól történt felszabadulásnak évfordulóját. Ez a nap tehát az emlékezésé. Nekünk azonban az emlékezés szubjektív érzeténél megállanunk nem lehet.

A közeli határokon át halljuk elszakított véreink vergődését, kínos sóhajait, nekünk az évforduló nem lehet csak külsőségekben fényes ünnep, hanem kell, hogy az tettre termékenyítő alkalom legyen. Lelkünk visszaszáll a múltba letűnt nagyjainkhoz, kiknek megdicsőült alakjain keresztül a történelem, az életnek ez a nagy mestere szól hozzánk, hogy megtanítson a múlt tapasztalataiból arra, mit kell tennünk a jelenben, hogy szilárd alapot vethessünk a jövő számára.

Baja város főjegyzője imént elhangzott beszédében rámutatott Türr István tüneményes pályafutására, kinek reményekben és eredményekben gazdag élete méltó tárgyát képezi a történetírásnak. – A jövő esztendőben bekövetkező 100 éves születési évfordulót nem ünnepelhetjük meg méltóbban, mintha kiadjuk az életrajzát azon férfiúnak, aki vitéz katona, szervező tehetségű hadvezér, kiváló diplomata és nagy nemzetgazda volt, aki a korabeli Európa politikai mozgalmának aktív és jelentős tényezője lett világraszóló nagy csatornaterveivel (Panama, Korinthusi-csatorna; stb.) a tengeri forgalomnak új utakat, irányokat segített megteremteni, s amerre járt, becsületet szerzett a magyar névnek.

Az ő nagy eszméi, törekvései most is kell, hogy hevítsenek bennünket, az irredenta törekvés bennünk is él; a trianoni béke kicsavarta kezünkből a kardot, de megmaradtak a gazdasági harc békés eszközei. – Türr István csodálatosan munkás élete kell, hogy szemeink előtt lebegjen, közismertté, közkincsé váljon, buzdító példakép szolgáljon, hogy nyomdokain haladva megvalósíthassuk az ő eszméit, a szabad, nagy, gazdag Magyarország megteremtését.

Ezen törekvéstől áthatva Baja Város tanácsa, mint állandó választmány a következő javaslatot terjeszti a Törvényhatósági Bizottság elé: Baja város törvényhatósági bizottsága kimondja, hogy nagy szülöttjének, Türr Istvánnak életrajzát 1925 évi augusztus 11-én bekövetkező 100 éves születési évfordulójára megíratja; felhatalmazza a városi tanácsot, hogy az e célra szükséges intézkedéseket tegye meg, s részletes javaslatát a törvényhatósági bizottság elé mielőbb terjessze be.”

1925-ben, a kitűzött időpontra elkészült az első hivatalos Türr-életrajz, *Gonda Béla* munkája, 124 oldalban, 15 képpel kiegészítve. A kötetet Budapesten adták ki 1925 augusztusában a születésének évfordulóján, kiadóként Baja Város Közönségét jelölték meg. E mű hasonmás kiadása jelent meg 2008-ban, halálának a 100. évfordulójára emlékezve. ■

Az archaikus népi imák útja a kolostorokból a népi kultúrába

Frauhammer Krisztina

■ Bajai előadásom alkalmával elsősorban napjaink kegyhelyeken megvalósuló sajátos, írásban rögzített ima gyakorlatáról beszéltem, és épp csak felvillantottam egyéb olyan imatípust és variációt, amellyel a néprajztudomány sokat foglalkozott. Ezen sajátos imaszövegek között talán az archaikus imának nevezett szövegek népes csoportja a legismertebb a magyar folklórban. Írásomban ezekről az ősinek tartott szövegeknek az eredetéről és a kultúrán belüli változó helyzetéről szeretnék értekezni. Arra szeretnék rámutatni, milyen nagy utat jártak be ezek az imák az egyházi gyakorlattól a laikus kegyességi használatig, és miként változott „használóik" köre.

Vissza a gyökerekhez

Kiindulópontunk az archaikus imák szövegkorpusza, amelyekről ma már biztonsággal elmondhatjuk, hogy középkori irodalmi hagyományokban gyökerezik, ennek a szellemiségét, áhítatformáit közvetíti. Az imák középkori írott eredőiről *Erdélyi Zsuzsanna, Bálint Sándor, Tánczos Vilmos* számos alkalommal írt már, rámutatva azokra a 15-16. századi magyar és európai kódexekben fellelhető imákra és passió-siralom szövegpárhuzamokra, amelyek a hivatalos egyházi kultúrából, a szerzetesrendek kolostori kultúrájából nőttek ki. Ilyen szöveges párhuzamokat (azaz nem feltétlenül teljes betűhív egyezéseket) találunk például a *Mária álma-imádság*okra a *Weszprémi-kódex*ben, a *Szent Ágoston imájá*ra a *Gömöry-* és a *Peer-kódex*ben, a *Ki a kígyó fejét taposta...* kezdetű imára a *Teleki- és a Döbrentey-kódex*ben, a *Pogánnak a markátú...* kezdetű imának a Gömöry-kódexben, a *Keresem uccákru' uccákra...* kezdetű imának a *Teleki-*, a *Winkler-* és a *Thewrewk-kódex*ben, a *Sokféle kénokval kénoztak...* kezdetű imára a *Kriza-kódex*ben, valamint a híres *Vérednek kiontása...* kezdetű *Szent Brigittá*nak tulajdonított imára a Gömöry- és a *Gyöngyössy-kódex*ben. Az itt felsorolt és az Erdélyi Zsuzsanna kutatásaiban említett további kódexek a magyar nyelvű írásbeliség korai emlékei voltak, és többnyire a latinul nem tudó apácák számára készültek, hogy anyanyelvükön jussanak hozzá a különféle vallásos szövegekhez. Több közülük (például a Gömöry-kódex) kifejezetten imádságoskönyvnek készült, vagy nagy részben tartalmazott imákat.

Az ima válogatások fordítások útján keletkeztek, más európai, főként domonkos, premontrei, ferences kolostorok kódexei és a két leghíresebb 15. századi imagyűjtemény a *Hortulus animae* és az *Antidotarius animé* alapján. Ezek a szövegek tehát (bűnbocsánatra vonatkozó érdemszerző záradékaikkal együtt), illeszkedtek a korabeli, viszonylag egységes európai hivatalos egyházi imakincsbe. Használatuk többnyire a kolostori szerzetesség egyéni imádkozási gyakorlatához kapcsolódott. Más szövegek eredőinél (*Pilátus-jelenet* imái, *Lépjél ki a szent ajtódon*) a középkori liturgikus színjátékhagyományok sejthetők. Itt Tánczos Vilmos néprajzkutató megállapítását idézhetjük: *„Úgy tűnik, hogy ezek az imaszövegek a középkorban egyházi irányítás alatt állottak, sőt az egyház szellemi-ideológiai fegyvertárához tartoztak. A kijelentés további bizonyítéka, hogy a középkori eredetű, apokrif és liturgikus imaszövegekben nemcsak egyházi dogmákat, hanem e tantételekre vonatkozó elvont, teológiai-filozófiai fogalmakat is találunk, amelyek semmiképpen nem lehetnek népi eredetűek."*

Erdélyi Zsuzsanna úgy vélekedett, hogy emellett egy, már a középkorban meglévő saját, szóbeli népi imahagyomány is létezhetett, már azelőtt, hogy azt leírták volna. Elképzelése szerint az ilyen szóbeli imák terjedését, fennmaradását talán a vándorló énekmondók tevékenységéhez lehet kapcsolni. Érdemes itt az egyszerű emberek között szolgáló papságot, vagy akár a kolostorok apácáit, szerzeteseit is említenünk, akiknek vallásossága, illetve az áltaLuk, a magán áhítatban használt lelkiségi szövegek nem sokban térhettek el a hívekétől. Ezt támasztják alá *Lázs Sándor* a 15-16. századi apácaműveltségről szóló megállapításai: *„E szövegekben számos olyan, a népi vallásosságra jellemző hiedelem található, amelyeket a vallásos ember ma már elutasítana. A magaskultúra nem vált el a népitől. Ez az állítás nem elsősorban a közösségi, hanem inkább a magánolvasmányokra érvényes.* [...]. *A kutató arról is írt, hogy ezek az apácák, de más szerzetesi és papi közösségek is, a hivatalos liturgián kívül kegyes jeleneteket, vallásos színjátékokat (devóciós játékokat) adtak elő a karácsonyi vagy húsvéti ünnepkör idején, és olyan devóciós cselekedeteket is gyakorolhattak, mint a betlehem állítás, a kis Jézus imádása, akár pólyázása. Mindez azt is jelenti, hogy az egyházhoz tartozó személyek is ugyanúgy formálták ezt a ma már nem bizonyítható, csak feltételezett szóbeli ima hagyományt, mint a laikus hívők.*

A középkori egyházi és kolostori imahagyomány továbbadása, átformálása

Azt feltételezhetjük, hogy ez az írott, az egyházi elithez kötődő, a kolostorok falai között különösen élő hivatalos vallásos imaszöveghagyomány lassan és fokozatosan kikerült az egyháziak, sőt a laikusok szélesebb köreibe is, például a szövegek kézírásos másolásával. A másolás mellett az imák nyomtatott művekben való megjelenése is segítette fennmaradásukat. Így egyes imák, illetve töredékeik, variánsaik, motívumaik olyan újabb vallásos művekben bukkantak fel, melyek már nem feltétlenül csak az egyháziak szűk körében kerültek használatba, hanem nyomtatásuk és többszöri újrakiadásuk során sokkal szélesebb társadalmi közeghez is eljutottak. Beépültek a 17-18. századi szerzetesi iskolák *misztériumjátékaiba*, megjelentek bizonyos népszerű imakönyvekben, így például: *Útitárs* (1639), *Liliom kertecske* (1675), *Jó illatú rózsás kert* (1703), *Arany Korona* (1719), a *Két atyafi szent szüzek* (1737), a *Mindenkor magával hordozandó lelki kincs* (1764), amelyek több esetben még a 19. században is újabb és újabb kiadásokat értek meg. Az imakönyvek mellett egyes *vallásos népkönyvekben*, mint például a 20. század első feléig népszerű és rengeteg kiadást megért *Makula nélkül való tükörbe* (1712) is felbukkannak szöveges párhuzamaik, illetve motívumbeli egyezések.

A katolikus egyház tehát igyekezett a nép felé közvetíteni a különböző áhítatirodalmi szövegeken keresztül tanítását, és minden bizonnyal megvalósult a sikeres befogadás is,


Boldogok a' tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent. Math. 5. R. 8. V.

A' KÉT ATYAFI
Szent Szüzek
GERTRUDIS
ÉS
MECHTILDIS
IMÁDSÁGOS
KÖNYVE,
melly
KOMÁROMBAN
Weinmüller I. Bálint' betűjivel 1828.

Barokk eredetű imakönyv

hiszen ennek nyomait megőrizte a szájhagyomány. Ennek okát egyrészt a 16. század második felében (a török dúlástól kevésbé érintett országrészekben) meginduló katolikus megújulási törekvésekben kereshetjük, amelyek afelé hatottak, hogy támogassák az egyszerű hívek vallási buzgóságát. A fennmaradás másik okát az imák témájában kereshetjük. Krisztus halála, annak passiószerű sűrített előadása, olykor egy-egy apokrif részlettel, párbeszédes dramatizált résszel színesítve; Mária anyai gyászának epikus-dramatikus megjelenítése, amely a vallásos színjátszást idézheti; a mindezekhez társuló lírai elemek (Mária siralma, Péter, Mária Magdolna siralma, Mária élettörténetének epizódjai) azonosulásra, belehelyezkedésre, együtt sírásra, az egyéni érzelmek kifejezésére adtak lehetőséget.

A sikeres adaptációhoz és hagyományozódáshoz hozzájárulhattak még az imák hatásosságához kapcsolt elképzelések, amelyeket az archaikus imák záradék része őrzött meg. Ezek nyomatékot adtak a szövegnek, hathatóssá tették azokat, hiszen a meghatározott feltételek között elmondott imák gyógyulást, kegyelmeket, bűnbocsánatot, sőt üdvözülést is ígértek. Mindezeket az ígéreteket Isten, Krisztus, Mária, egy apostol vagy evangélista, azaz az égiek hitelesítették.

Míg azonban egyik részről ezek a szövegrészek elősegítették a fennmaradást, másik részről már a 16-17. századi vallási viták során – elsősorban protestáns részről – kritika is érte őket. Így például *Bornemissza Péter* evangélikus lelkész 1578-as *Ördögi kísértetekről* című művében nyolc olyan gyógyító imát is közölt, amelyek több ponton is kapcsolatot mutatnak a 20. században gyűjtött archaikus imák szövegével.

Itt kell felhívnunk a figyelmet arra a szintén történelmi tényre is, hogy a 16–17. század során egyfajta vallási szükségállapot állt be, ugyanis a török megszállta, jórészt protestáns prédikátorok uralta országban megváltoztak a vallási élet liturgikus-paraliturgikus alkalmai/feltételei, sok helyen meg is szűntek. Néhol csak laikus lelki vezetők (licentiatusok), vagy egyfajta vallási önellátás működött. Ilyen viszonyok között természetesen semmiféle ellenőrzés nem érvényesülhetett, és ahogy Erdélyi Zsuzsanna fogalmaz: *„Így csapódhattak az ének- és imaszövegekhez sokszor olyan, hitbéli szempontból kétes és kétséges elemek, amelyek miatt ezeket az imádságokat végső formájukban az egyház – ha tudomást szerzett róluk – nem fogadhatta el.”*

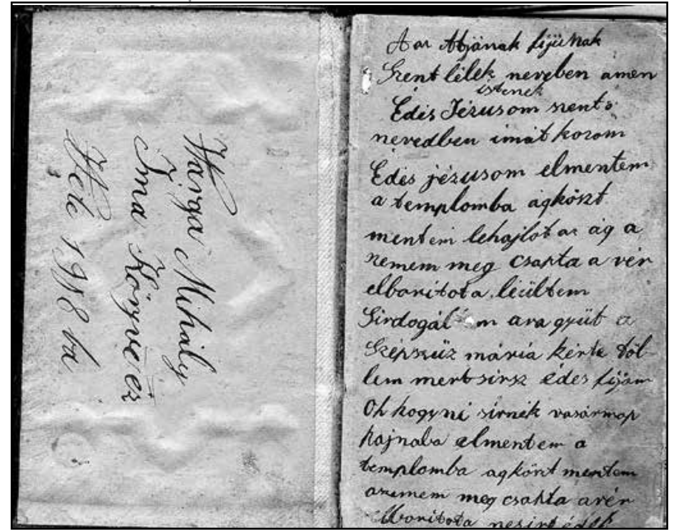
Újabb változások a felvilágosodás korában

Először protestáns oldalról érkeztek komolyabb kifogások az imák tartalmát illetően. Katolikus részről a felvilágosodás racionalizmusának terjedése kritizálta az imák „hathatósnak” ítélt tartalmait, ígéreteit.

„Babonaságnak kell tartani az olyan dolgot is, mely bizonyosan hasznot és foganatosságot ígír. Ilyenek amaz írások, cédulák, imádságok, melyeket fegyver, tűz, víz és hirtelen halál ellen hordoztatnak. Ilyen amaz írás, melyen a boldogságos Szűz álma s Krisztussal való beszélgetése van megírva. Ennek hordozása vagy háznál való tartása ígíri elsőben: hogy ha annyi bűne lészen is az embernek, mint a tenger fövenye, fáknak levele, mezőknek fűszálai, mégis megboccsáttatnak néki.”

A fenti szövegrészlet *Nagy Ferenc* törökszentmiklósi plébános 1767-es *Egy igaz, és boldogító hitnek elei* című könyvéből származik. A könyv címlapján a szerző pontosan megnevezi megrendelőjét, a teológiai racionalizmusáról ismert *Eszterházy Károly* egri püspököt. A megbízás hátterében a főpap énekeskönyv kiadási tervei álltak. Plébánosát 1771-ben bízta meg azzal, hogy az egyházmegye számára egységesen használatos népénektárakat állítson össze. A pap szinte kínosan ügyelt arra, hogy csak egyházilag elfogadott szövegeket emeljen be a kiadandó anyagba, és ezen túl is minden területen igyekezett a népi kegyességi szokásokat az egységes római rituálé előírásainak megfelelően szabályozni.

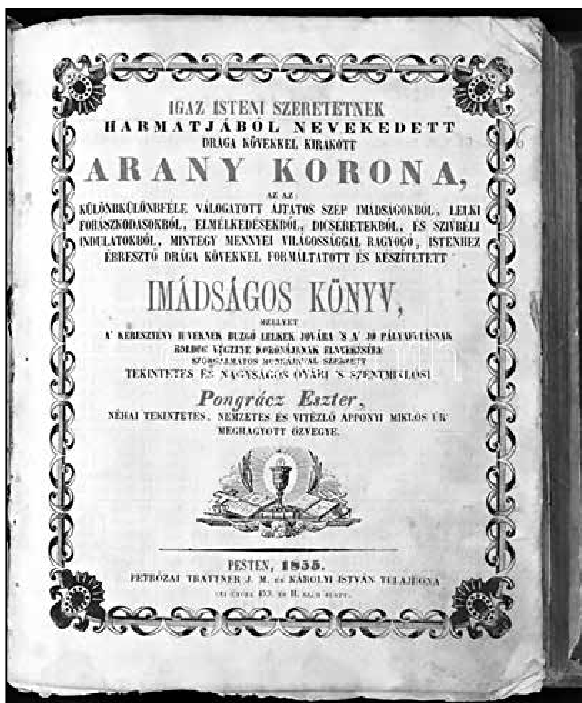
Nem egyedül Nagy Ferenc művében volt tetten érhető a 18-19. század fordulójának határozott kritikája a babonásnak ítélt tartalmú szövegek tekintetében. Több pap is tollat ragadott, melyből könyvek, prédikációk születtek. A küzdelem a szószékeken és népnevelő könyvek kiadásával, illetve a kegyességi irodalom megújítása által is zajlott. Egyrészt a kor igényeinek megfelelő, új tartalommal szerkesztett imakönyveket jelentettek meg. Bennük már nem pusztán gyönyörködtető, vigasztaló imákat találhatunk, amelyek szavakba öntötték az ember Isten felé kinyilvánított óhaját és panaszát, hanem egyre gyakrabban tanácsadó, pedagógiai jellegű, a hívek erkölcsösségét és erényeit szabályozó ima- és elmélkedésszövegeket. Ezekben leginkább az észszerű, az értelmen és meggyőződésen alapuló, a mindennapi életben is megragadható hit került előtérbe. Jól szemléltetik ezt az olyan új fejezetek, mint *Intelmek, Lelki életre segítő imádságok és gondolatok, Erényvirágok, A keresztény jellem, Tanítások, Oktatások.* A címek utalnak arra is, hogy a szövegekben hangsúlyos szerepet kapott a vallásba integrált hétköznapi morál, ami az egyén személyes felelősségvállalását hangsúlyozta. Mindezen átalakulásokkal párhuzamosan a 19. század második felétől az is kimutatható, hogy a korszerű imakönyveket célzottan egyes társadalmi csoportokat megszólítva (nők, lányok, tanuló ifjúság, anyák, katonák, özvegyek, művelt katolikusok) állították össze. A címekben szereplő *művelt katolikusoknak*, illetve keresztény ifjaknak jelzők pedig arra mutatnak, hogy a könyvek célközönsége is elsősorban a városi iskolákban tanuló, olvasni tudó, iskolázott városi közönség volt.



Kézzel írott archaikus ima imakönyvben 1

Az új művek kiadása mellett – többnyire a 19. század első évtizedeiben – átdolgozták a barokkban kedvelt, és utána is használatban maradt népszerű imakönyveket. Így például az *Arany Korona* imakönyvből kimaradtak egyes hathatós imák, és nem találjuk már bennük a szenteltvíz és a kereszt ördögűző hatását megerősítő csoda történeteket sem. A *Két atyafi szent szüzek* imakönyvből kimaradtak az égi eredetre utaló imafelvezetők, a *Szent Mechtild* és *Gertrúd* látomásairól szóló leírások. A *Mindenkor magával hordozandó kincs imakönyvből* elhagyták *Szent Bernárdhoz boldog kimúlásért való nyolcz versei, avagy lövöldözö imádságait*; *Szent Borbála* mártírhoz boldog kimúlásért való imát; a *Szent Antal* dicséretéről és tisztességéről való imák elé nyomtatott, az imák hathatósságát igazoló csoda történeteket és a Jézus kínszenvedését számadatokkal megjelenítő, Brigitta-imaként ismert imát.

A plébánosok racionalizáló, jobbító szándéka ellenére azonban sokak ragaszkodtak az érzelmekkel átitatott, hathatósnak tartott imaszövegeikhez. Így az imakönyvek modernizálásával, a babonásnak tartott tartalmak „kigyomlálásával” nem tűntek el teljesen ezek a tartalmak, pusztán társadalmi rétegük szűkült össze: a falusi, kevésbé iskolázott rétegekbe szorultak. Itt megőrizte őket a szóbeliség, és még a 20. század során gyűjtött archaikus imaszövegekben és ráolvasókban is


IGAZ ISTENI SZERETETNEK
HARMATJÁBÓL NEVEKEDETT
DRÁGA KÖVEKKEL KIRAKOTT
ARANY KORONA,
AZ AZ:
KÜLÖNBKÜLÖNBFÉLE VÁLOGATOTT ÁJTATOS SZÉP IMÁDSÁGOKBÓL, LELKI FOHÁSZKODÁSOKBÓL, ELMÉLKEDÉSEKBŐL, DICSÉRETEKBŐL, ÉS SZIVBELI INDULATOKBÓL, MINTEGY MENNYEI VILÁGOSSÁGGAL RAGYOGÓ, ISTENHEZ ÉBRESZTŐ DRÁGA KÖVEKKEL FORMÁLTATOTT ÉS KÉSZÍTETETT
IMÁDSÁGOS KÖNYV,
MELLYET
A' KERESZTÉNY HIVEKNEK BUZGÓ LELKEK JOVÁRA 'S A' JÓ PÁLYAFUTÁSNAK
BOLDOG VÉGZETE KORONÁJÁNAK ELNYERÉSÉRE
SZORGALMATOS MUNKÁIVAL SZERZETT
TEKINTETES ÉS NAGYSÁGOS OVÁRI 'S SZENTMIKLÓSI
Pongrácz Eszter,
NÉHAI TEKINTETES, NEMZETES ÉS VITÉZLŐ APPONYI MIKLÓS ÚR MEGHAGYOTT ÖZVEGYE.
PESTEN, 1855.
PETRÓZAI TRATTNER J. M. és KÁROLYI ISTVÁN TULAJDONA

A híres Arany Korona imakönyv

rendre visszaköszönnek, részben szó szerint, részben csak motívumként, roncsolt vagy töredezett formában.

Másrészt a korszakban tapasztalható nagymértékű könyvkiadói és nyomdászati konjunktúrának köszönhetően nagy lendületet kapott a jól és nagy mennyiségben eladható ponyvanyomtatványok, hathatós imákat tartalmazó imalapocskák és szent levelek nyomtatása. Ezekben szintén helyet kaptak egyes, ma archaikus imaként ismert szövegek. Ezzel párhuzamosan pedig feltehetően a 19–20. századi új vagy megújított imaszövegeket tartalmazó imakönyveket is használatba vették, immár nemcsak a városi, egyházi iskolákba járó művelt katolikusok, hanem szélesebb társadalmi rétegek is. Erre és az új szövegek sikeres befogadására utalnak a könyvek kiadási számai, a sorozatos újrakiadásaik. Ugyancsak ezt az elképzelésünket erősítik azok a címlapi bejegyzések és nyomtatott újsághirdetések, amelyekből kiderül, hogy az imakönyvek kedvelt elsőáldozási, bérmálkozási, születésnapi, karácsonyi és búcsús ajándékok voltak. Általuk újra találkoztak az egyház által felkínált szövegek a laikus gyakorlattal. A régi imák hagyománya pedig már csak az otthoni, egyéni, paraliturgikus gyakorlatokban, egy egyre szűkülő társadalmi közegben, az egyházi gyakorlat árnyékában élhetett tovább.

Kutatástörténeti kitérő

E helyütt érdemes egy folklór-kutatástörténeti kitérőt is tennünk. Miközben ugyanis zajlott a régi imakönyvek és imaszövegek „kivezetése” és az újak „bevezetése” a hívők gyakorlatába, lassan formálódni kezdett egy új tudományterület, a folklorisztika. Az új kutatási irány azt tűzte zászlajára, hogy összegyűjti az ősiséget, az eredetiséget, a nemzetit megjelenítő népi tudást. Figyelmét azonban a *Grimm* testvérek nyomán etalonná váló nemzeti mitológia (ősvallás) töredékeinek összegyűjtögetése és a népköltészet foglalta le. A falvak parasztságának vallásos élete és az abban konzervált évszázados művelődés- és kegyességtörténeti „hordalékok” elkerülték figyelmét, ahogy arra 1936-ban *Bálint Sándor* figyelmeztetett: *„Az eddigi néprajzi gyűjtés és kutatás általában mindig téves vagy legalább is indokolatlan előfeltevésekből indult ki. Vizsgálódásaiban a magyar ősvallás messze délibábjait kergette. Értelmező kísérleteiben – sokszor pozitivista elfogultságból is – csak végső szükségben fordult az egyházi tradícióhoz. Ez a makacs elfogultság magyarázza egyébként azt is, hogy a népélet tárgyait már alaposan felkutatták, de a néplélek vizsgálatától, amely lényege szerint vallásos jellegű - ma is meglehetősen húzódoznak. Így aztán a vallási néprajz még napjainkban is mostoha gyermeke mind a céhbeli etnográfiának, mind pedig az egyházi tudományosságnak.”* Bálint Sándor szavaiból egyértelműen kicseng az a hiányérzet, amely a vallásos népélet jelenségeinek hiányzó kutatása miatt volt benne. *Népünk imádságai* című írásában célzottan az imádságok kutatása okán is beszél erről: *„A katolikus magyar nép imádságaival rendszeresen még nem foglalkozott senki sem. … Az adatközlések hiányosak, a gyűjtők inkább az érdekességet, nem pedig a teljességet tartották szem előtt.”* Valóban, a korszak kutatóinak elkerülték figyelmét ezek a szövegek. Így csak meghökkentően későn, az 1960-as évek végén kezdődött meg gyűjtésük, Erdélyi Zsuzsannának köszönhetően. Bálint Sándor után ő az első, aki felismeri a szövegek vallás-, liturgia-, irodalom- és művelődéstörténeti értékét. Elgondolkodtató azonban, hogy ez a „lenézettség” és „mellőzöttség” nem járult-e hozzá ahhoz, hogy ez a 19–20. században többnyire orálisan, a magánáhítatban élő hagyomány érintetlen maradt. Elkerülve a nyomtatott gyűjteményekbe rendezést, kevésbé vált láthatóvá az egyháziak számára, és szabadon tudott generációról generációra hagyományozódni.

Egzotikummá válás

Míg a szóbeli imagyakorlatokra nem volt hatása a egyházak képviselőinek, addig a nyomtatott médiumokon terjedő imaszöveg kínálatát mederbe tudták terelni az illetékesek. Az 1910-es évek végétől szigorított szabályozás mellett lehetett csak vallásos kiadványokat nyomtatni. Mindezen intézkedések hatására lassú visszaszorulás következett be a nyomtatott ponyvák kiadásában és eladásában. (Meg kell jegyeznünk azonban, hogy zugkiadások, házi, kézzel írott imakönyvek és lapok, sőt a régi ponyvák összevarrásából készített füzetek formájában tovább hagyományozódtak ezek az archaikus imaszövegek, igaz egyre kevesebbek ismerték őket. Az egyre szűkülő befogadó közegre Erdélyi Zsuzsanna is felhívta a figyelmet a ’80-as években: *„Szemünk láttára alakul át a paraszti társadalom: módosul, változik, megújul gondolati, lelki formája. A napjainkban lezajló hagyomány és életforma változással törvényszerűen együtt jár a szemléletváltás »tudatállomány« átrendeződése.”*

Az archaikus imaanyag így vált egzotikummá, és az elit (nem elsősorban az egyházi, sokkal inkább a tudomány képviselői) immár megmentendő értékként fordult feléjük. Felfedezték bennük az évszázadok alatt egymásra rakódott egyházi gyakorlat laicizálódott képzeteit, gyűjteményekbe rendezték őket, így ma már mindenki számára hozzáférhető nyomtatott kiadványokban olvashatók. Sőt, előadói estek, professzionális előadók zenei feldolgozásai révén újra bekerültek a kultúra hivatalos/magas regisztereibe. Itt azonban egy teljesen más jellegű befogadási folyamat részévé váltak, hiszen nem történt meg az imák *revival* szerű újjáéledése az imádkozás praxisában. Művelődés-, irodalom- és egyháztörténeti emlékké, szellemi örökséggé váltak, és közben átadták helyüket olyan új típusú imádkozási gyakorlatoknak és fórumoknak, amelyek ki tudják elégíteni a mai kor széles társadalmi rétegeinek igényeit. Azt látjuk, hogy újfajta önellátás indult meg, melynek legfőbb terepe az internet, annak imaküldő, imamegosztó, hangos ima oldalai, képes, zenés elmélkedés prezentációi.

(A szerző az SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének tudományos munkatársa, írása a Bajai Honpolgár-estek keretében 2024. március 7-én elhangzott előadásához kapcsolódik.) ■

Mesélő bajai sírkövek 13.

A Kazal-kripta családmeséi

Jász Anikó

■ A Rókus kápolna délkeleti oldalánál mindenki számára feltűnő egy igen régi, kissé sérült, egyedi formájú síremlék a *Kazal* család tagjainak nyughelye (IV. parcella, 10. sor, 1. sír). Az egyedi kivitelezésű homokkőből készült síremlék *Frankenberger Ferenc* bajai kőfaragó műhelyében készült. Oldalain márvány névtáblák sorakoznak, a keleti oldalon lévő táblán egy töredékesen olvasható sírvers van, a déli oldalon lévő tábla olvashatatlan. A síremlék felső részén egy két oldalán nyitott szoborfülke található, amiben egy feltámadt Jézus szobor állt, ez az idők folyamán eltűnt. A nyugatra néző talapzatra a kőfaragó nevét és a síremlék állításának évét vésték: 1857.



A Kazal síremlék a Rókus temetőben

A Kazal-kripta története

A Kazal-kriptát *idősb Kazal János* felesége, *Oszuch Katalin* halálakor (1846) építtette. Az összetartó család több generációja temetkezőhelyének szánva 8 méter hosszú, 4 méter mély, boltíves, téglából épített dupla kriptát készíttetett.

Száztíz éven keresztül temetkezett ide a Kazal család. A dupla kriptát 1969-ben osztották meg, illetve választották le. Az akkori plébános, *dr. Mészáros Károly* hosszú levelezés során megállapodott a családot képviselő *dr. Wohlmuth István Dániel*lel, hogy a fél Kazal-kriptának az egyháznak való átadásáért cserébe a család tulajdonában maradó másik részt újabb 100 évre (2069-ig) megváltsák. Az egyház a felajánlott kriptarészt később értékesítette, ma *Reicheld Konrád* családi síremléke áll ott.

Az 1969-es leválasztás, illetve exhumálás után a megmaradt kriptarészben 20-25 koporsó található. Nincs pontos adat az ott nyugvók kilétéről, a személyek neve a temetői nyilvántartásban sem szerepel, de valószínű, hogy a család majd minden tagja ide van eltemetve. Mindössze a síremléken lévő táblák alapján ismerünk biztosan néhány nevet.

A Kazal család

A Kazal család nagyon népes, összetartó família volt. Az anyakönyvi iratok arra engednek következtetni, hogy a mai Szlovákia területéről érkeztek Bajára *Kozel (Kozell)* néven, ami a tót család elmagyarosodása révén idővel változott Kazalra. A fellelhető legkorábbi anyakönyvi bejegyzés 1765-ből való, *Andreas Kozel* és *Catharina Georgius* nevű fia Istvánmegye faluban született, a Szent István király templomban, azaz a mai bajaszentistváni plébánián keresztelték meg. (Istvánmegye 1852-ig önálló település volt a mai Határ utca, Dózsa György út, a Duna, illetve a szentistváni templomtól délre fekvő, Józsefvárosig terjedő területen.)

Az 5-10 gyermeket nevelő *Mihály, Ferenc* és *János* nevű családfők közül többen a Szent György, illetve a Rákóczi Ferenc utcában laktak, kőműves és szobafestő szakmában dolgoztak. Az ő leszármazottaik a mai napig Fölvégen élnek, családi temetkezési helyük a Józsefvárosi temetőben van. Később, a 19. század második felében az egyik családi ág jelentősen vagyonosodott, polgáriasodott, és a városközponthoz közeli házakba költözött. A Kazal fivérek, unokatestvérek és feleségeik, lányaik közül 1866 és 1915 között többen hajómalmokat is működtettek a Dunán.

A kriptában nyugvó családtagok

Idősebb Kazal János Kozel (Kozal) Michael és (?) Catharina gyermekeként 1791. május 15-én született Istvánmegye faluban. Polgári igényekkel élő birtokos ember volt, aki – a kevés rendelkezésre álló információ alapján – többek között a Bajai Takarékpénztár alapító részvényese, a Tóth Kálmán társszerkesztésében megjelenő *Színházi Naptár* előfizetője és az *Első Magyar Általános Biztosítás* részvényese volt. Felesége, *Oszuch (Oszuk, Oszu) Katalin* 1794-ben május 24-én, Kákony faluban született. (A Bajától kissé északra, a Duna jobb partján, az ártérben fekvő Kákony falu mára megszűnt, lakosait ma már az ugyancsak nem létező Pandúr falu lakosaival együtt Szentistvánra telepítették át.) Oszuch Katalin is a mai Szlovákia területéről elvándorolt tót családból származik. Vezetékneve is erről tanúskodik, jelentése „édes lepény”. 1856. július 6-án hunyt el Baján. Kazal János és Oszuch Katalin házasságából hat gyermek született: *János, Ferenc, Teréz, Jusztina, Rózsa* és *István*.

Az első gyermek, *ifjabb Kazal János* 1815-ben született Baján (?). Kereskedő, földbirtokos és hajómalom-tulajdonos volt. Aktív közéleti személyiség, Baja város törvényhatósági bizottságának tagja és a *Bajai Takarékpénztár* igazgatósági tagja volt (1857-1868, 1869-1871).

A Bajai Takarékpénztár az 50 éves jubileumára kiadott évkönyvben (1898) így méltatta tevékenységét: *„Kazal János, aki egyszerű molnár iparos létére a fennforgó kérdéseket megkapó egyszerűséggel tudta a maga valóságában bemutatni,* [...] *sok hasznos szolgálatot tett, mint a város egyéb közügyeinek, melyekre mint törvényhatósági bizottsági tag gyakorolt*



ifj. Kazal Jánosné, született Kázmér Mária



Kazal József nyomdatulajdonos

jelentékeny befolyást. Zárkózott, csendes természetű volt, igaz szomorúságot kifejező arca művészi ecsetnek hálás modellül szolgálandott, amiért általánosan és találóan »szomorú János« néven emlegették őt.” 1894-ben házasságot kötött *Kázmér Máriá*val (Baja, 1828. január 6. – Nagykikinda, 1893). Kilenc gyermekük született, de csak hárman érték meg a felnőttkort. Ifjabb Kazal János 1891. november 24-én hunyt el Baján. Testvérei is a családi kriptában vannak eltemetve: Kazal Ferenc (1828-Baja, ?) hajómalom-tulajdonos, a Bajai Takarékpénztár igazgatósági tagja és felesége, *Riha Erzsébet; Fehér Lőrincné Kazal Teréz* (1855-1911), valamint *Szedressy Ferencné Kazal Róza* (Istvánmegye, 1832 – Budapest, 1905) és fia, *Szedressy Kálmán* pénzügyőr felvigyázó (1858-1894) is a bajai családi kriptában leltek örök nyugalomra, pedig Újvidéken éltek.

Kazal János és Kázmér Mária kilencedik gyermeke, *Kazal József* 1870. március 15-én, Baján született. Nyomdász lett, tanulóévei után hazatérve nyomdát alapított a volt a Központi Szállodával szemben, a Vörösmarty utca 6. szám alatt, ahol később papír- és írószer-kereskedést is nyitott. 1898-1913 között színvonalas könyvek és nyomtatványok kerültek ki műhelyéből. Baja sajtótörténetébe is beírta nevét azzal, hogy 1898-ban *ifj. Wagner Antal* könyvkereskedővel közösen megalapította a *Bajai Hírlap* társadalmi hetilapot, melynek egyben kiadói is voltak. Tagja volt a *Honszeretet* szabadkőműves páholynak, a *Gyümölcsészeti Egyesület*ben pénztárosi feladatot vállalt. 1904-ben feleségül vette *dr. Bernhart János* városi tisztiorvos unokahúgát, *Bernhart Rózá*t. Gyermektelen házasságuk 1922-ben válással ért véget. Kazal József 1928. május 6-án hunyt el a Rókus utca 12. szám alatti lakásában. Nincs írásos bizonyítéka annak, hogy hová temették, de minden bizonnyal ő is a családi kriptában nyugszik.

Rokoni kapcsolatok bajai családokkal

A Kazal János-Kázmér Mária házaspár hetedik gyermeke Baján született 1860. május 9-én. *Helena Mária Leona* névre keresztelték, de egész életén át *Kazal Ilka* néven ismerte mindenki. 1880-ban feleségül ment *Erődi Dániel*hez, aki 1844. szeptember 15-én *Laforsch József* néven született Baján. Gimnáziumi éveit követően 1861-ben belépett a bencés rendbe, ekkor vette fel a Dániel keresztnevet. Pannonhalmán teológiát tanult, 1864-ben szerzetesi fogadalmat tett, 1868-ban pappá szentelték, ekkor változtatta meg vezetéknevét Laforschról Erődire. 1869-1876 között Sopronban és Esztergomban gimnáziumi szerzetes tanárként dolgozott, 1876-ban azonban kilépett a rendből. Ezután haláláig a nagykikindai gimnáziumban tanított. Bajai diákéveiben kezdett költeményeket írni, ez a szenvedély végigkísérte egész életét. Számos verseskötete, irodalomtörténeti, esztétikai és pedagógiai tanulmányai jelentek meg. Újságírással és lapszerkesztéssel is foglalkozott, nevéhez fűződik a *Kikindai Közlöny* c. magyar nyelvű hetilap alapítása (1882). Kazal Ilkával kötött házasságából három leány és egy fiú született: *Margit* (1882), *Jolán* (1883), *Györgyike* (1885), *Zoltán* (1890). Erődi Dániel 1893. február 7-én halt meg Nagykikindán, felesége 1920. február 18-án hunyt el, sírjuk Nagykikindán (ma: Velika Kikinda, Szerbia) található.

Kazal Ilka és Erődi Dániel legidősebb leánya, *Erődi Margit Aranka Ilona* (1882. június 15., Nagykikinda) Baján ismerkedett meg a tanítóképző kiváló fiatal tanárával, *Wohlmuth István*nal, akivel 1905. május 20-án házasodtak össze.)



Erődi Dániel és Kazal Ilka esküvői fotója

Wohlmuth István 1874. augusztus 19-én született Sopronnyéken (ma: Neckenmarkt, Ausztria), nyolcgyermekes kisbirtokos családban. A soproni tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet, majd 5 évi tanítóskodás után tovább képezte magát. 1898-ban a polgári iskolai tanárképző nyelvtudományi szakán tanári képesítést szerzett, majd egyetemen, német-magyar szakon tanult tovább. Közben Budapesten, a Nemzeti Zenedében ének- és zenetanári oklevelet is szerzett. Sokoldalú tudását fáradhatatlan kitartással igyekezett átadni tanítványainak. A bajai tanítóképzőben 1903-tól haláláig, 25 évig tanított, csak egy évet volt kénytelen távol tölteni. 1920 júniusában a szerb megszállás idején megalkuvást nem ismerő hazafias magatartása miatt családjával együtt kiutasítást kellett elszenvednie, ezért egy évig a pápai állami tanítóképzőben működött, 1921. augusztus végén tért vissza Bajára.

A házaspárnak egy fiúgyermeke született, *ifj. Wohlmuth István Dániel János* (Baja, 1906. augusztus 23.), aki az orvosi hivatást választotta. Id. Wohlmuth István 1927. november 6-án halt meg Baján, a tanítóképző zenetermében ravatalozták fel, majd a Rókus temetőben a Laforsch-kriptába, érckoporsóban helyezték nyugalomra (VII. parcella, 9. sor, 9. sír).

Erődi Margit, férje halála után néhány évvel eladta a Szent Antal utca 30. szám alatti családi házat, és Gödöllőre költözött, ott hunyt el 1955-ben. Fia, dr. Wohlmuth István tervét, hogy szülei egy sírban nyugodjanak, unokája – a Budapesten élő legifjabb Wohlmuth István – teljesítette: nagyapja hamvait 2020-ban Bajáról a gödöllői kriptába exhumáltatta.

A Rókus temető egyik legégibb síremléke a Kazal családé. Egyedisége és a család várostörténeti jelentőségű tagjai miatt megóvásra, városi védettségre érdemes. ■

(Köszönöm Wohlmuth Istvánnak a családtörténeti adatokat és a fotókat.)



Wohlmuth István és Erődi Margit eljegyzési képe

Egy értékbizonyítvány jelentősége

Sarlós István

■ 1931-ben, a szerb hadsereg kivonulásának 10. évfordulója után Baján és környékén névmagyarosító „mozgalom” indult meg. Az itt élő délszláv nemzetiségű/származású családok nagy része a szláv hangzású nevét magyarosította, e folyamatban *dr. Borbíró Ferenc*, Baja város polgármestere is részt vett, mivel a korábbi családnevét, a *Vojnics*ot cserélte le. A névmagyarosító hullám 1932 végén, 1933 elején futott fel a csúcsra, de még 1934-ben is szép számban történtek névváltoztatások. A névváltoztatási hullámmal párhuzamosan a történelmi Ausztria-Magyarország területéből kiszakadt területek lakosságának „végső” döntést kellett hoznia az állampolgárságát illetően.

A magyar állampolgárság kérdését a dualizmus idején 1879. évi L. törvénycikk szabályozta, ez volt az úgynevezett „első állampolgársági” törvény. (A második állampolgársági törvény az 1948. évi LX. törvény volt.) A Horthy-korszakban kétszer módosították: az első módosítás az 1922-ben elfogadott XVII. törvénycikkben történt, ekkor az elszakított területek magyar lakosságának állampolgárságát szabályozták: a belügyminisztériumhoz benyújtott személyes kérvénynyel bárki megtarthatta az állampolgárságát. A kérvény beadására 10 éves határidőt jelölt meg a törvény. Ha valaki a 10 éves határidőből kicsúszott volna, akkor életvitelszerű magyarországi tartózkodásának igazolásával, magyarországi lakóingatlanának igazolásával is visszakaphatta magyar állampolgárságát.

Özvegy *Natti Józsefné,* született *Gaál Klotild* állampolgársági helyzete 1934 év elején hirtelen zavarossá vált. Férje, a néhai *Natti József* 1838-ban Triesztben született osztrák állampolgárként, és akként is halt meg 1896-ban. Időközben Trieszt Olaszország része lett, és a Natti-rokonság – a Natti és a Baxa család – olasz állampolgár lett. Natti Józsefné és lánya, *Natti Klotild* állampolgársága 1934-ben az akkor már 38 éve elhunyt családfő állampolgársága miatt vált kérdésessé. Natti József a Monarchia haditengerészeténél szolgált, majd az 1880-as években hivatalnok lett Bécsben, a hadügyminisztériumban. Természetesen halálakor bécsi ingatlana, egy polgári lakás feleségére és lányára szállt. A kis Klotild apja révén osztráknak minősült, sőt bécsi ingatlantulajdonosként a felesége is. 1934-ben lejárt a 10 év, hirtelen minden megváltozott, Natti Józsefnének és Natti Klotildnak vissza kellett szereznie a magyar állampolgárságát, valamint a magyarországi – jelen esetben bajai – ingatlanjaikat. Az ügyben *dr. Mészöly Miklós* ügyvéd, Natti Klotild férje járt el. A magyar állampolgárságuk visszaállítása nem jelentett problémát, de az ingatlanügyek tisztázásához hivatalos értékbecslést kértek.

„XXXII. 10.774/1934.

Tekintetes Polgármesteri Hivatal, Baja.

Kérvénye özv. Natti Józsefné szül. Gaál Clotilde bajai /Széchenyi u. 2./ lakosnak a bajai 2813. sz. betétben felvett beltelkes ház, kert és udvarra vonatkozó értékbizonylat kiadása iránt.

Képv. [képviselő]: dr. Mészöly Miklós.

A bajai 2813 számú betétben 2148 hrsz. [helyrajzi szám] alatt felvett 88 □öl kiterjedésű kert a belvárosban 2149 hrsz. felvett Prohászka u. 4. és Széchenyi István u. 2-ői számú 794 □ölön épült belvárosi sarok lakóház

udvarral és az ezekkel szervesen összefüggő 2145 hrsz. 313 □öl kiterjedésű belvárosi kertre vonatkozólag a mai forgalmi viszonyoknak megfelelő értékbizonylat kiállítását kérem, vagyoni viszonyaim igazolása céljából.

A bizonyítványra szükséges 1 pengős bélyeget csatolom.

Tisztelettel: özv. Natti Józsefné szül. Gaál Clotilde."

Az eredeti igazolást természetesen elpostázták Natti Józsefnének, de a városi őrmester által készített jelentés – amelynek alapján az igazolást kiállították – a kérvény kiegészítőjeként fennmaradt.

„Jelentés.

Tisztelettel jelentem, hogy a bajai 2813 sz. betétben 2148, 2149 és 2145 hrsz. alatt felvett Zárda u. 4. és Szécsényi István u. 2. számú lakóház és melléképületek hozzá tartozó kert, mely összesen 1195 □öl területen fekszik ma kb. 50-60.000 P[engő]-öt képvisel, vagyis ennyi forgalmi becsértékű.

Baja, 1934 évi július hó 21.

Lantos, v. őrmester."



A Mészöly család

A fennmaradt iratokból nem derül ki, hogy dr. Mészöly Miklós pontosan milyen célból kérte a házról az értékét bizonyító igazolást, de az egyértelmű, hogy az állampolgársági üggyel kapcsolatban tette. Natti Józsefné 1940-ben elhunyt, utána lánya, Klotild és férje, Mészöly Miklós még használták házat, de egyre többször és hosszabb időre maradtak a Balaton-felvidéken élő rokonoknál. A ház és a hozzá tartozó melléképületek lassan az enyészet martalékává lettek. 1948-ban Natti Klotild is meghalt, férje ezután visszaköltözött Veszprém megyébe az ottani rokonokhoz, majd 1952-ben ő is elhunyt. A korábbi Zárda/Prohászka utca 4. számhoz tartozó épületet bontották le először, itt az 1958-as fénykép tanúsága szerint akkor már egy emeletes ház állt, majd feltehetően az 1960-as években a Széchenyi utca 2. alatti lakóházat is elbontották, és a ma is ott álló emeletes házat építették a helyére. ■

„fáradt pillanatból...váratlan öröm..."

A 6. Föld-napi természetfotó-kiállítás megnyitására

Lex Orsolya

■ Köszönet illeti a hatodik, a Föld napja alkalmából elkészült rendhagyó fotókiállítás alkotóit, életre hívóit. Persze a legtiszteletteljesebb köszönetet magának a természetnek kell mondanunk, hogy még körülvesz, elvisel bennünket, s nap mint nap megajándékoz bennünket valamivel. Egyáltalán nem kell nagy dolgokra gondolnunk az ajándékozás szó hallatán. Elég csak olyan pillanatokra gondolni, amikor az ember tavasszal magába szívhatja az akác és hársfaillatú alkonyat levegőjét, elmerenghet egy napfelkeltét vagy napnyugtát látva, vagy a csillagokat nézve. S persze ne felejtkezzünk el a gemenci szarvasbőgésről, az első fecskeficsergésről vagy a májusi kakukkszóról sem.

Már-már hagyományosnak mondható, hogy az esztendő áprilisában, a Föld napja alkalmából rendezett természetfotó-kiállításra gyűlnek össze a bajai természetszeretők. 2024-ben már hatodik alkalommal, s ide a Sugovica partjára immáron harmadszorra csalogatja ki közönségét a szabadba a formabontó természetfotó-kiállítás, melynek megálmodója *Kammermann Péter* tájegységi fővadász. A tavalyi, 2023-as tárlat ifjú természetfotósoknak is lehetőséget kínált, akkor 22 kiállító 50 fotóját csodálhattuk meg. Az idei esztendőben öt kiállító ötven természetfotója látható. Köszönjük a képeket *Tóth-Szögi Zsuzsannának, dr. Bleier Norbertnek, Gombor Csabának, Molnár Attilának* és *Schneider Viktornak*, hogy alkotásaikkal hidat képeznek a természetből kizökkent városi ember és a teremtett világ között.

Ritka dolog ilyen módon, ilyen helyszínen kiállítást rendezni, ezért is a „rendhagyó" jelző. Bizton állíthatjuk, hogy a rendezvény így sokkal szélesebb közönséghez juthat el, s talán így érheti el legfőképpen azt a felhívó célt, melyet a szervezők a kiállítás egyik legfontosabb céljaként emlegetnek, amiről a Föld napján (azaz előtte egy nappal) nem felejtkezhetünk meg. Ez pedig nem más, mint a természetvédelem, környezetvédelem, a teremtett világ megóvása oly módon, hogy értékeire, szépségére, a benne megtapasztalható különleges pillanatokra hívja fel a figyelmet.

A művészet (legyen szó festészetről, fotózásról, táncról, irodalomról) mindig a valóságra reflektál, azt fogalmazza újra az alkotó személyén, szemüvegén, objektívén keresztül. Így azután a létrejövő alkotás máris kétféle valóságot mutat meg. Egyrészt azt, amelyben a művész az alkotás létrehozásának pillanatában jelen van, másrészt azt, mely már a művészi alkotás által jön létre. S azután e folyamatba kapcsolódik be a befogadó, azaz aki megnézi a képet, és a saját élményeihez, saját belső világához kapcsolva, lelkében létrehozza a művészi alkotás harmadik otthonát.

A természetfotósnak nincs könnyű dolga. Az ő lehetősége a megörökítésre valóban pillanatnyi. Jó időben, jó helyen lenni, vagy éppen hosszú ideig várakozni, hogy megfogja, meg-

mutathatóvá tegye azt a pillanatot, melyért útnak indult hű társával, a fényképezőgéppel. Meglátni valamit, és megmutatni másoknak ugyanezt… Átadni egy érzést, egy röpke minutumot oly módon, hogy mások is megélhessék – ez a művészet egyik feladata, s így a kiállítás másik célja.

A kiállításon évről évre tapasztalható magas látogatószám azt bizonyítja, hogy jól sikerült kezdeményezésről van szó. A város frekventált pontján, mégis természetközelben, nem pedig zárt térben, magas falak között látjuk a természet varázslatos pillanatait.

A kiállított képek itt a szabad ég alatt alkonyattól hajnalhasadásig bármikor megtekinthetők, ami valóban izgalmas és különleges dolog. Ily módon olyanokhoz is eljutnak e megkapó, keretbe zárt pillanatok, akik nem feltétlen természetjárók, vagy nem szívesen időznek kiállítótermekben. S hát sajnos azt kell mondjuk, hogy egyre többen vannak ilyenek.

A régi ember még a természetben, természettel együtt élt. Ehhez nem is kell azért olyan messzire visszalépnünk az időben, csupán néhány generációnyit, hiszen tudjuk: a parasztember, a földdel-földön dolgozó, akinek élete nap mint a nap a természettel összhangban zajlott; aki nem kihasználta, csupán használta a földet, a természet adományait, még valóban együtt is élt vele. Nappal kelt fel, nappal feküdt, életét a természet körforgása, a gazdasági évkör s annak ünnepei rendezték, minden szempontból természetes közegben létezett.

Része volt a természetnek, amit nem akart uralma alá hajtani, csupán együttműködni vele. A parasztember minden szempontból önellátó volt. Művészet tekintetében is: énekelt, táncolt, ismerte a körülötte lévő világot, használta és nem kihasználta a környezetét, égre nézve olvasott a csillagok járásában, embert és állatot gyógyított Isten patikájából.

A kukoricából liszt, málé, puliszka készült, kukoricaszárból gyerekjáték, a leveléből csuhéangyal, a lemorzsolt kukoricacsutka tűzre került, gyújtós lett, melegített. Nem volt felesleg, nem volt hulladék.

Manapság az ömlik ránk mindenhonnan, hogy „a dolgoknak lejár az ideje…cseréld le mihamarabb"! Egy technika által uralt világban minden bizonnyal ez a gondolkodás válik uralkodóvá. De jól vigyázzunk, mert a bolygót nem tudjuk lecserélni… nincsen rá garancia… Tennünk kell azért, hogy megőrizzük, hogy élhető maradjon. Ez saját érdekünk!

Az évszázadok során az ember résztvevőből, megfigyelővé vált… S lassan már ez is a múlttá lesz. Fel sem pillantunk… már nemcsak az égre nem nézünk, hanem lassan egymás arcára, egymás szemébe sem… Fülünkben, az autónkban zene dübörög, pedig milyen jó megtapasztalni néha a csendet, a holdfényt, milyen jó néha együtt haladni a természet ritmusával! A haladás nem mindig jelent fejlődést is egyben.

Tudatában kell lennünk annak, hogy minden pillanatban döntést hozunk, egy leoltott lámpával, egy be nem indított autóval, egy meg nem vásárolt árucikkel és annak a boltban hagyott műanyag csomagolásával. Én hiszem, hogy sok apró döntés változást hozhat. Először a közvetlen környezetben, aztán a tágabban és még tágabban is. S talán abban a pillanatban kényelmetlen, fárasztó, de kap helyette az ember mást cserébe. Úgy hiszem, hogy akik a fölső korzón végigsétálnak, a fotók láttán joggal érzik majd, hogy élni jó, a természet csoda, s bizony, mindannyian felelősek vagyunk bolygónk élővilágáért.

E helyen most ötvöződnek azok a dolgok, amitől Baja igazán csodálatos város; az épített környezet és a belvárosba bekanyarodó természetes víz harmóniája. Létrejöhet ember és természet összekapcsolódása. Nagy a mi szerencsénk, mert Baja és környéke bővelkedik természeti értékekben, a természetes vizek, az ártéri-homoki erdők remek terepet nyújtanak fotósok és természetjárók számára egyaránt. A képek készítőinek segítségével megőrződnek teremtett világunk csodás pillanatai. A képek mindegyikéből, legyen tematikája bármi, a természet szeretete és tisztelete sugárzik, hogy e fotók készítői nyitottak a világ apró csodáira. Tanuljunk hát tőlük mindnyájan!

Szabó Lőrinc Májusi éjszaka című verse is azt tanítja a befogadónak, hogy aki a természethez folyamodik feltöltődésért, amikor elfáradt a lelke a mindennapok sodrásában, nem fog csalódni.

…minden illat
külön megszólalt és mesélt,
ittam a virágok beszédét,
a test nélkül szerelmes éjt;
a rácson kísértetfehéren
áthajolt hozzám egy bokor
s úgy töltött csordultig a lelke,
mint szomjú palackot a bor.

És részegen és imbolyogva
indultam nagylassan tovább,
s új tenger dőlt a szomszéd kertből,
új bokor az új rácson át,
s az illattól már illatos lett
tüdőm és szívem és agyam,
egész testem elnehezült
s azt érezte, hogy szárnya van.

Hogy értem haza, nem tudom már.
– A gondom ma se kevesebb.

De azóta egy kicsit újra
megszerettem az életet,
s munka és baj közt mindig várom,
hogy jön, hogy majd csak újra jön.

valami fáradt pillanatból
valami váratlan öröm. ■


Molnár Attila

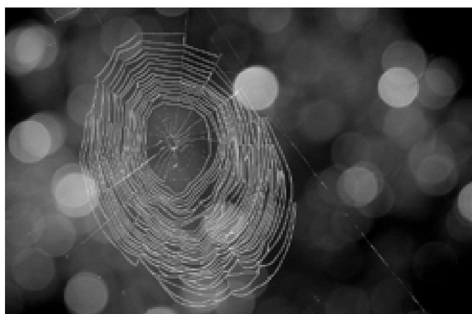

Gombor Csaba


Schneider Viktor


Tóth-Szögi Zsuzsanna


Dr. Bleier Norbert

A Föld-napja alkalmából rendezett rendhagyó természetfotó-kiállítás 6.



Univerzum



Színkavalkád



Zöld erdőben jártam



Kék-Sárga



Önfeledt játék



Bácskától Baranyáig



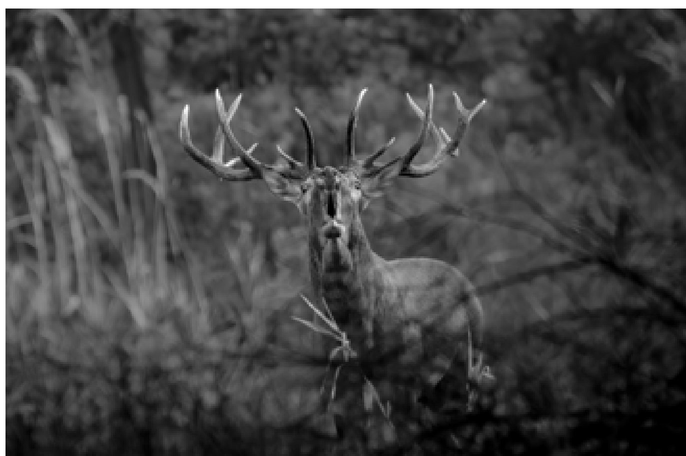
Landolás



A hűsölő



Naplemente 2



Ordító csend



Tóth-Szögi Zsuzsanna: Kileső



Tóth-Szögi Zsuzsanna: Kecsege



Tóth-Szögi Zsuzsanna: Csata



Schneider Viktor: Májusi délután



Schneider Viktor: Fekete kökörcsin



Tóth-Szögi Zsuzsanna: Barna rétihéja



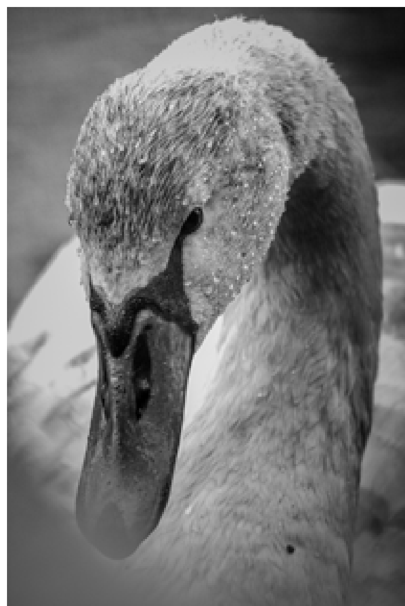
Schneider Viktor: Adonisz rózsája



Gemenc szeme



Gyertyaláng



Lesben



Naplemente

Régi bajai ultipartik emlékére…

Pencz Rudolf

■ Másik játék, más világ, más hangulatok… Áll még a ház udvari része, a szabóműhely, a konyha, az előtte lévő gang, ahol a képen látható parti folyik az 1950-es években – s megvan az asztal, a székek, sőt a terítő is –, csak a játékosok nincsenek már meg: a régi bajai iparos-világ virtigli képviselői: nagyapám (1892) és két nagybátyám. Egyikük 101 éves lenne idén, a másikuk 99.

*Ulti*t játszanak nagy szenvedéllyel, s folyt a játék még évtizedekig a családi körben, átadva azt a következő generációknak is. Az ulti elterjedtsége folytán talán joggal tételezhetjük fel főbb szabályainak ismeretét, ezért nem ismertetjük ezeket, már csak a számos helyi szokás miatt sem. Inkább csak kis kultúrtörténeti túrát teszünk, ahogyan a tarokknál is tettük, kalandozva térben és időben.

Az ulti az *ász-tízes* típusú játékok szűkebb csoportjába tartozik, amelyben az ász és a tízes 10 pontot ér, ahogyan az utolsó ütés is, s az nyer, aki e 90 pontból többet visz haza. A tízes ütőerőben is közvetlenül az ász után következik, a többi lapnak pontértéke nincs. A legelemibb játékforma e csoportban a *kisborjú.* Nincs is benne más játékelem. Gyerekeknek való megtanulni a lapokat, az alapfogalmakat (ütés, adu, színre szín).

Kissé megfűszerezi ezt a játékot, ha számításba kerül az egyszínű király és felső is, 20, illetve az adu színében 40 ponttal. Eredetileg a francia kártyában ez a király és a dáma házasságát jelentette, franciául: *mariage.* Innen ered e játék népi etimológiával képzett neve: máriás. Kettesben játszott ártatlan, szórakoztató játék ez, a gyerekszoba, a háziasszonyok, nagyapó és nagyanyó játéka. Osztáskor mindketten 4, 5 vagy 6 lapot kapnak, majd minden hívás után húznak 1-1 lapot a maradék pakliból, amelynek elfogyta után színre színt kell adni. Vagy az elsőként bemondott máriás ér 40-et, s ennek színe lesz az adu, vagy pedig osztáskor felvetnek egy lapot, s az adja meg az adut.

Ámde ez a játék már egyszerűsödés révén jött létre egy másik játékváltozatból, amelyben a többi figurás lap is számít: az ász 11, a X-es 10, a király 4, a felső 3, az alsó 2 pontot ér. A nyertes az, aki – az esetleges máriásokat is számítva – több pontot visz haza, vagy pedig előbb elér egy bizonyos pontszámot, pl. 66-t.



A disznó nem mindig sertés, XVI. század, Nürnberg

Igen, ez lényegében a snapszer! E játékot a hagyományok szerint 1652-ben a vesztfáliai Paderborn városában alkották meg, az Am Eckkamp 66. szám alatti fogadóban (ma tábla őrzi emlékét), s a házszám találó egybeesés volt a nyeréshez szükséges pontszámmal. Rövid időn belül nagy népszerűségre tett szert, Németországban főként *Mariagen-Spiel* és *Hatvanhatos*, Ausztriában később *Schnapsen* néven. Eljutott az északi országokba és lengyel földre is. Játsszák mind német, mind francia színjelű kártyával. Szabályainak első leírása 1715-ből, Lipcséből származik. Számos, eléggé különböző változata is kialakult, pl. van, ahol 1000 pontot kell elérni, több leosztás alatt. Magyarországra is korán eljutott, már *Koháry István* 1683-ban írt költeményében is egyértelmű utalás van „lengyel" név alatt egy máriás-szerű játékra, amely feltehetően a Lengyelországban dívó 1000 pontos játék egy változata lehetett. *Gvadányi József* katona-költő pedig már nevén nevezi a játékot 1787-ben, *Pöstyéni fürdőzés* című kis remekében.

A két változat valószínűleg egymás mellett élt, mindketten *máriás* néven: a 90 pontos ász-tízes változat első magyar leírása 1883-ból származik, a többi figurát is beszámító 130 pontos változaté pedig (szintén máriás név alatt) 1889-ből. Ez utóbbi játékot az alapjaiban azonos, Ausztriából átvett *snapszer, snapszli* szorította ki – de már csak a XX. században. A máriás néven továbbélő játék pedig leegyszerűsödött az ászok és tízesek vadászatára – és senki nem gondolta akkor, hogy az ő unokája lesz majd a *rablóulti.*

Az nem biztos ugyan, hogy a *mariage* alakzat maga is paderborni születésű – neve francia eredetre utal, s már *Rabelais Gargantua* és *Pantagruel* című reneszánsz kori (1534) szatirikus regényében is említ egy közelebbről be nem mutatott *mariage* nevű játékot – az viszont bizonyos, hogy kevés játékalakzat futott be akkora karriert, elterjedvén annyi játékban, mint a király és dáma 20-at, 40-et (néhol a 20 egyéb többszöröseit) érő házassága. Központi elemként – *bella (belle* = szép), magyarosodva *béla* néven – átvette a kalábriász- (Jass-) játékok sok országra kiterjedő nemzetsége is, melynek tagjai nálunk a hazai születésű alsós, a legjobb kétszemélyes játék: a *tartli,* valamint a délvidéki Doroszló község máig „nemzeti" játéka, a *kláber.*

A *mariage*, azaz házasság találó kifejezés a francia kártyában, de ennek alkalmazása német színjelű kártyára eleinte ingadozó gyakorlatot mutatott. E kártyában a dáma helyét a

felső foglalja el, így a király – felső páros a *mariage*, de ez a párosítás kezdetben nem volt egyértelmű. Inkább sokszor a tízessel „házasították" a királyt – annál is inkább kézenfekvő volt ez, mert a tízes lapjára korai egyalakos kártyaképeken gyakorta rajzoltak nőalakot. A király-tízes párosításának e sajátossága a zsidók kalábriász-játékában a századfordulóig megőrződött. Koháry 1683-as költeményében is, az *„asszony"* nevű kártyalap – bizony a tízest takarja, a király párját! Szeged környékén pedig még a századelőn is asszonynak mondták a tízest! A királyt viszont következetesen csikónak, mivel *„a király neve … nem arra való, hogy a kártya közt emlegettessék"* – írja *Tömörkény István*. A csikó ma is használt megnevezés.




Tök és makk disznó a XVI. századból

De visszatérve az ász-tízesre egyszerűsített máriáshoz: annak 3 és 4 személyes változatai már fordulatosabb játékok voltak.

A négyesben, 8-8 lappal játszott változat neve *ruffmáriás,* a német rufen = hív szóból. Az osztó jobboldali szomszédja ugyanis megnevez egy lapot, melynek birtokosa az ő partnere lesz, akivel együtt játszanak a másik két játékos ellen. A hívott lap színe lesz az adu. A ruffmáriás jól adatolhatóan elterjedt, kedvelt játék volt a Szeged környéki parasztság *(zajgósmáriás)*, valamint a svábság, főleg a bánáti svábság körében – és nyilván másfelé is. Mégsem alakult ki belőle soha az ulti négyszemélyes változata, noha később belekerültek az ultiban szokásos játékalakzatok. Mégis, ha 4 játékos ül le, a mindenkori osztó inkább kimarad, de a hármas játékot játsszák.

Hármasban minden játékos 10-10 lapot kap, a maradék 2 lap a talon – innen ered e játék neve: *talonmáriás*. A felvevő az osztó jobb oldali szomszédja, megnevezi az adut és a talonból való cserével feljavíthatja lapját, de ennek fejében a két másik játékos szövetsége ellen játszik. E játékban már nyerési fokozatok is voltak: ha egyik félnek 100 vagy több pontja gyűlt össze, 2-szeresen nyert, ha az összes ütést elvitte, 3-szorosan. A *száz* és a *durchmars* be is mondható, 4x, ill. 6x díjért. A talonmáriás már a századelőn széles körben játszott játéka volt az iparosoknak, kispolgároknak, munkásoknak – nem is csupán Budapesten. Közkedvelt játékként számolnak be róla a törzsökös református hajdúvárosból, Nagyszalontáról és Szeged paraszti világából is!

Igazán érdekessé azzal vált a játék, amikor az ultimó figurájával játszották (az utolsó ütés elvitele az adu VII-esel). Ekkor neve *ultimáriás*. A két változat egymás mellett élt. Szegedről Tömörkény István már a századelőről említi, hogy a *„dalommáriás egyik közismert változatának ultimáriás, röviden ulti a neve"*. Az, hogy ennek szabályait 1930-ban végre első ízben leírják – a *G. J. Potter* név alatt megjelent *Kártyajáték művészete* c. füzetsorozatban –, arra mutat, hogy erősen feltörekvőben van. 1930-ban a nyomdászok hagyományos Gutenberg János-ünnepén már ultiversenyt is rendeznek. Nagy tekintélye azonban még nincs (Potter értékítéletében egyenesen leszólja) a patriarchális tarokk, az előkelő bridzs, a mindenhol domináns alsós árnyékában.

De az alsós már dekadens, hanyatló életszakaszában van: hazárd elemek torzítják, a síber, a gyerünk, a nem megyünk és gyerünk, a végtelen kontrák révén. Egyre több figura kerül bele, de ezek nem állnak össze rendszerré.

Az ultimáriás viszont az alsósban is játszott figurákat – 20-100, 40-100, durchmars, ultimó – áttekinthető és logikus rendszerbe rendezi. Figyelemreméltó, hogy az ulti kártyaszavai a máriásból vagy a snapszerből származnak, nem pedig az alsósból: pl. *20, 40* és *durchmars,* nem pedig *béla* és *volát*. Ez valószínűleg a két játék eltérő szociális hátteréből ered.

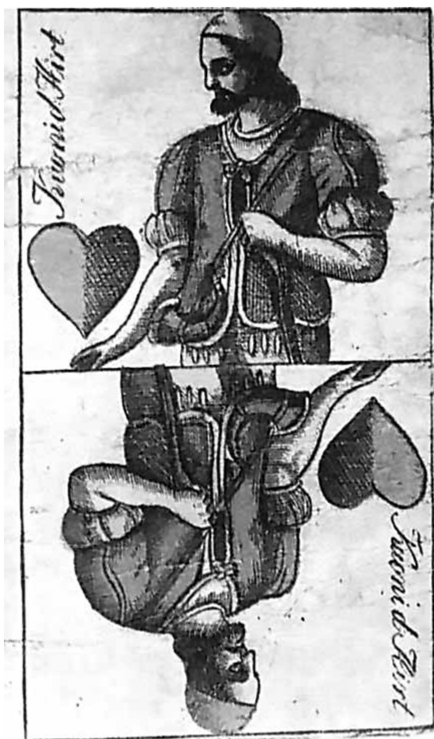
A döntő lépés a játék fejlődésében a *rablás* bevezetése. Ez nem más, mint taloncserével egybekötött licitálás. Ettől lett az ultimáriás rablóultivá. A felvevő személye már nem fixen az ülésrendből adódik, hanem a licitálás során alakul ki, s a legmagasabb vállalást tevő játékos lesz a felvevő. A talont minden egyes ajánlattételkor kicserélik, így egymás letett lapjait megnézve, felhasználva, információhoz jutnak egymás lapjairól. Ez a rablóulti egyedülálló és specifikusan magyar vonása.

A rablóulti születési évéként *Vajda Zoltán József* a játék 1948-ban megjelent első leírásában 1945-öt adja meg, amit többen is megerősítettek. Vajda a *„pankrációs ulti"* elnevezést javasolta, a rablás kifejezés rossz kicsengése miatt, inkább ironikusan. Egyébként valóban felhangzottak aggályok, melyek az ifjúság jellemformálódására nézve károsnak tartották a rablást, a felvétel jogának erőszakkal való átvételét. Később pedig azon ironizáltak, hogy az ulti azért tipikus magyar játék, *„mert két ember összefog, hogy egy harmadikat megakadályozzon abban, amit csinálni akar"*. Ám a játék többről szólt – szinte szabadversenyes piacgazdasági versengést szimulált.

Ha az új játék tényleges megszületése talán csak jelképesen 1945, az bizonyos, hogy felívelése egybeesik az 1945 utáni átalakulási folyamatokkal. Bár alacsony sorban, plebejus körben született és nőtt fel, de egy társadalmilag jelentőségre vergődő, elhasználatlan, friss életerővel bíró osztály játéka volt, amelynek széles körű elterjedése a demokratizálódással karöltve járt, s azt maga is elősegítette (gondoljunk a szocialista vállalati üdülőkben folyó játékra, ahol az igazgató, főmérnök mellé akárki is beszállhatott a partiba).

Az alsós már korábban meginduló hanyatlása viszont egy dekadens, enervált társadalmi réteg életérzésének, lelkiállapotának kifejezése volt. 1945 után az ulti letaszítja trónjáról az alsóst, rohamosan terjed, az alsós szinte kiveszik.

A hatvanas években letisztulnak és megszilárdulnak a játék – 50-es években még kissé kusza – szabályai. A betli után belép a szín nélküli durchmars, s némi fészkelődés után kialakul hármas fokozatuk (rebetli / redurchmars, ill. a terített alakzatok). Az alsósból átvett további figurák (színek fokozatai, négy ász) viszont már csak a helyi szokások szintjén maradtak meg. Kialakul a bemondások értékelése és rendszere, kitisztul a licitrendszer. Kialakul az önrabló játék, amikor a felvevő két passz után visszaveheti a talont és áttérhet nagyobb értékű vállalásra. Megalkotják a felvételért való versengés sajátosságaival számot vető új renonszszabályokat. A játéknak erősen javára válik, hogy szabályait évtizedeken át olyan ka-



A Schneider-féle első magyar kártya piros alsó lapja 001

pacitás formálja, mint *dr. Widder Lajos,* az 1938-as Európa-bajnok magyar bridzscsapat tagja.

A kádári konszolidáció időszakában robbanásszerű az ulti terjedése, a hatvanas években valóságos ulti-láz söpör végig az országon. Maga Kádár János is ultizott, mégpedig *„csaknem hibátlanul játszó, jó játékos volt, bár igen lassú és megfontolt, a régimódi játéktempót őrizve meg, ahogyan ő még munkás korában a hagyományos játékot megtanulta"* – emlékszik rá vissza egykori alkalmi kártyapartnere, *Spánn Gábor* tévés gyártásvezető.

***

Érdekes, hogy a cseheknél is kb. azonos korszakban alakult ki a máriásból egy, az ultihoz hasonló, igényes, szofisztikált játék, s vált *„mariáš"* néven nemzeti játékukká, leváltva a biedermeier trappolát.

A cseh és a magyar játék fejlődése párhuzamosan zajlott, önállóan, egymástól függetlenül alakultak ki, bizonyos fáziseltolódásokkal. A *Švejk* című szatirikus regényben már általánosan elterjedt játékként jelenik meg egy ultimáriás szintű változat. 1925-ben egy csehszlovák könyv már komoly játékként, a tarokk, whist és pikét mellett említi, amikor nálunk még erősen leszólt játéknak számított. Rablásnak viszont a 70-es évek leírásaiban sincs még nyoma, az csak később jelenik meg, s csak az egyszerűbb alapváltozatban. A fejlettebb, komplex változatban, melynek bemondások szerinti licitrendszere a mienkéhez hasonló *(licitovaný mariáš),* nincs rablás, a talont a licitnyertes felvevő veszi fel a végén.

***

Az ultit mással, mint magyar kártyával, elképzelni sem lehet. A magyar kártya nem más, mint egy *„német sorozatjelű, standard regionális kártyakép"*, akárcsak a porosz-sziléziai, a bajor, a frank, a württembergi, a szász, a salzburgi, a prágai kártyaképek.

A német színjelű (piros, tök, zöld, makk) kártyapakli eredetileg, a XVI. században ugyanúgy 52 lapból állt, mint a francia ma is (csak dáma vagy lovas helyett *felső*-t, apród, bubi vagy gyalogos helyett alsó-t ábrázolt), ám az 1-est (az ászt) már korán elhagyták, és helyette a 2-est tették meg legmagasabb lapnak (németül *das Daus, die Däuser*), amit ásznak nevezni tehát igazándiból helytelen. Pontos a régies *„kétszem"* megnevezés, még a mai képeken is két színjelzést viselnek e lapok. S ősi hagyományt őriz a ma is még szokásos *„disznó"* megnevezés, mivel régen gyakorta disznót rajzoltak ezekre a lapokra. Szintén már korán elhagyták a 3-as, 4-es, 5-ös lapokat is, a 6-osok egyes típusokban máig megmaradtak, többnyire viszont szintén elmaradtak, így alakult ki a jól ismert „32 lapos biblia".

Az első magyar kártyát Pesten festette *Joseph Schneider,* a pesti privilégium nélküli kártyafestő céh atyamestere 1836-ban (tábla őrzi egykori házán emlékét). Schiller *Tell Vilmos* című drámájának szereplőit festette a lapokra (a híres jelenetet az almával éppen a piros VI-osra), az ászokra pedig a négy évszak allegóriái kerültek. Feliratai még német nyelvűek voltak. Mind a Tell-motívumoknak, mind az évszak-allegóriáknak voltak már előzményei német földön, s abban is csak Magyarországon volt első Schneider azzal, hogy tükörképes kártyát készített. Ezzel azonban megalapozta sikerét, lévén ez sokkal praktikusabb, mint az addig használatos és magyar kártyaként ismert egyalakos ún. *soproni* kártya volt (tök disznó lapján hordón ülő Bacchusszal). Ennek köszönhetően az új kártya gyorsan terjedt, s a századfordulóra egyeduralkodóvá vált. Több kártyafestő is készítette, míg végül az 1860-as évektől *Piatnik Nándor* kártyagyára kezdte gyártani, s Monarchia-szerte elterjeszteni, a ma is ismert, az eredeti Schneider-motívumok felhasználásával bécsi metszetkészítők által megalkotott, kétféle verziójú kártyaképpel. Máig széles körben elterjedten használják – a náluk fennmaradt egyalakos kártyaképeik mellett – mind Ausztriában (*Tell-Karten* vagy *Doppeldeutsche Schnapskarten* néven), mind pedig Csehországban, valamint Szlovákiában, s a trianoni határokon kívüli öszszes magyar- és németlakta területen is. Joggal tekinthetjük a magyar nemzeti kártyakultúra *par excellence* megtestesítőjének.

***

Mi az ulti sikerének titka? Az első az volt, még a máriás korában, hogy nem kellett annyit számolgatni, összeadogatni a hazavitt lapok pontértékeit, elég az ászokat, tízeseket összeszámlálni. De a siker igazi oka az, amit a tarokknál is elmondtunk: a megszerezhető és rejtve maradó információk optimális aránya, ami teret nyit a játékosok stratégiai képességeinek kibontakoztatása előtt. Az ultiban (ami hiányos információkon alapuló játék, ahogyan a többi kártyajáték is) a licitálásból, a rablásokból elégséges információ nyerhető ki a lapelosztásról ahhoz, hogy stratégiát lehessen felállítani és megvalósítani a nyerésre.

Kálnoki Izidor, a régi Magyarország talán legnagyobb kártyása 1905-ben megjövendölte egy ilyen játék eljövetelét. Ugyan nem az alsós tisztult meg a rárakódott cikornyáktól, s lett *„a világ legszebb és legtökéletesebb játéka",* hanem az ulti emelkedett fel mellőle letisztult szabályaival, és világhírűvé ugyan csak Magyarországon vált, de a legnagyobb kártya-szaktekintélyek (mint *John McLeod*) elismerését elnyerve, felsorakozott a világ legjobb játékai közé. ■



Régi bajai ulti-parti, átméretezett

Az eltévelyedett szolgálólány

Sarlós István

■ Az 1867-es kiegyezéssel a politikai viszonyok rendeződtek Magyarországon, ezután a gazdaság ugrásszerű fejlődésnek indult, és a társadalom is átalakult. A falvakból a városokba költöző lányoknak sokkal kevesebb munkalehetőség jutott, a legtöbbször szolgálóként találtak munkát családoknál. A cselédlányok munkáját rosszul fizették meg, így sokan kiegészítő jövedelem után néztek, alkalomszerűen „üzletszerű kéjelgéssel" foglalkoztak, a nemi betegségeket és az esetleges lebukást kockáztatva.


Mohácsi (járás / Bezirk.) (Község / Gemeinde.)

KÖTÖTT UTLEVÉL
Gebundene Marschroute

für S. Berta bajai illetőségű számára.

Születésbelye: / Geburtsort: Baja
Illetőséghelye: / Zuständigkeitsort: Baja
Születési éve: / Geburtsjahr: 1850.
Lakhelye: / Wohnort: Baja
Vallása: / Religion: Róm. kath.
Állapota: / Stand:
Termete: / Gestalt:
Arcza: / Gesicht:
Haja: / Haare:
Szeme: / Augen:
Orra: / Nase: rendes
Fogai: / Zähne: jók
Szája: / Mund: rendes
Szakálla: / Bart:
Különös ismertető jelei: / Besondere Kennzeichen:
Beszél: / Spricht: magyarul
Saját aláírása: / Eigene Unterschrift:
Ruhái: / Kleidung:

Mohácson július hó 7 én 870.

Észrevétel: / Bemerkung

Utazik egyenes uton Bajára át a köteles magát odaérkezte után azonnal a városi kapitányságnál jelenteni.
Reiset direct ... und ist verpflichtet sich nach seiner Ankunft sofort bei ... zu melden.

Berta űtlevél

A prostitúció szabályozására minden törvényhatóság megalkotta a saját szabályrendeletét, mintául az 1867-es pesti szabályrendeletet használták. A magyar országgyűlés csak 1876-ban a közegészségügyi törvényben tért ki a prostitúció szabályozására – XIV. törvény 91. §.-a –, a törvényhatóságok jogkörébe utalva a kérdést, azaz elfogadták a már meglévő gyakorlatot. Az elfogadott szabályrendeletnek a törvényhatósági jogú városokban a kapitányi hivatalok, a vármegyékben a csendőrség és a szolgabírói hivatalok szereztek érvényt. Ha a cselédként elhelyezkedő lányokat bármilyen üzletszerű kéjelgésen érték, akkor elkobozták a cselédigazolványukat, és kiutasították őket az adott településről. Az 1870-es években az utazáshoz – hivatalos ügyben vagy munkavállalás céljából – útlevél vagy igazolás kellett. A hazaküldés legegyszerűbb módja az utazásra jogosító igazolás elkobzása, és a területileg illetékes hatósághoz történő „hazaküldése" volt. A tetten ért személyt ezután egy kötött útlevéllel szintén „hazaküldték". A kötött útlevélből két példány készült, az elsőt az utazó kapta, ezzel tudta igazolni magát; a másodpéldányt a hatóságnak küldték meg, ezzel várták otthon a kötelező bejelentkezéskor. *J. Bertá*t Mohácsról 1870. július 7-én küldte haza a szolgabírói hivatal, miután rajtakapták egy bordélyházban, ahol szabálytalanul dolgozott.

„620/1870 kap. [Kapitányi Hivatal]

Mohácsi járási szolgabíróságtól.

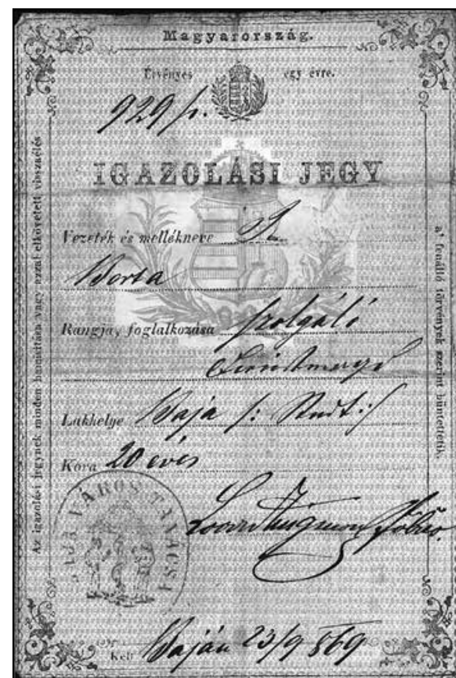
Tekintetes városi kapitányságnak Baján.

Hivatalos tisztelettel szerencséltetem a végből megkeresni, – miszerint J. [a teljes nevet nem közöljük] Berta bajai illetőségű szabad nőszemély, mint szolgáló Mohácson bordélyházban tartózkodott, – volt háziasszonyának szökési feljelentése folytán alulírt napon a városból ezen szolgabíróság által kiutasíttatván – kíséret nélkül a fenti számmal ellátott kötött levéllel illetőségi helyére, Bajára megérkeztekor, s pedig olykép; miszerint megérkezvén oda köteles magát a fentírt kapitányságnál jelenteni – ahol is az ide f.a. [folyamodvány alatt] mellékelt 929 sz. a. [szám alatt] igazolási jegyét a kötött levél felmutatásával igazolván azt visszaveheti, – miért is szíves intézkedés kéretik.

Mohácson, július hó 7 én 879.

Szolgabíró távollétében

Thaly Dezső m. [megyei] esküdt."


Magyarország.

Érvényes egy évre.

929/r.

IGAZOLÁSI JEGY

Vezeték és melléknevе J. Berta

Rangja, foglalkozása szolgáló

Lakhelye Baja

Kora 20 éves

Kelt Baján 23/9 869

Az igazolási jegynek minden hamisítása vagy azzal elkövetett visszaélés a' fenálló törvények szerint büntettetik.

Berta szolgalói jegy

A levéltárban fennmaradt iratban megtalálható J. Berta szolgálói igazolási jegye, azaz hazatérte után nem vette át azt a bajai rendőrségen, azaz nem cselédként dolgozott tovább. ■

LEVÉL BÉLA KUTYÁNAK

Katymári Vanda

Szia, Béla!
Néha mintha szembejönnél
a kopott kockaköveken,
hol négy lábad nyomán járunk,
s emléked még élő jelen.
Öntudatos volt a lépted.
Kóbor, celeb-ebként élted
ezt a rövid, földi létet.
Lelked mint a csavargó szél…
Útjaid szívünkbe vésve,
mint egy térkép: itt kószáltál
nap nap után, év az évre.
Házak, hol fejkendős nénik
este vártak, s reggel hagytak
útra kelni. Bölcs szeretet.
Nagy tanító voltál köztünk,
örök lecke: láncra kötni
soha nem lehet a szelet.
Baráttá fogadtál minket.
Mégis egy bús titkot őrzött
az a mély, barna tekintet.
A régi öregek mondták:
volt egy gazdád, a sírjához
busszal jársz a temetőbe…
Évtizedek, múlt, legendák:
igaz, mit hiszünk belőle.
Szia, Béla!
Néha, mintha a zebránál
velünk várnál még a zöldre…
Szobrod: hűség, bronzba öntve.
Hol most vagy: egy másik utca.
S néha átszöksz tán a széllel,
póráz nélkül, könnyű lépttel.
Múlt és jelen íme, EGY lett.
S közben Baja címerében
csaholsz, Ádám s Éva mellett.
Azt, hogy kortársaid voltunk,
köszönjük, meghajtott fejjel.
Ez a mi szabadság-szobrunk,
itt, hol kószáltál, ezerszer.
Szia, Béla…

„Mi csak minőségi szőlőből készítünk bort…”

Antal Gáborral mezőgazdaságról, bortermelésről, a napi munka öröméről

■ *Beszélgetőtársam egész életében dolgozott, diákként minden munkát elvállalt, hogy eltartsa magát, mentesítse ormánsági mélyszegénységből származó, nagycsaládos édesapját a terhektől. Diplomája megszerzése után évtizedekig a mezőgazdaságban tevékenykedett, vezető beosztásokban és az érdekvédelemben is, a maga területén országszerte elismert ember lett. Néhány évig Baja gazdaságpolitikai párttitkára volt, de azután visszahívták előző munkahelyére. Nyugdíjasként családi vállalkozásukból a mai napig kiveszi a részét. ANTAL GÁBOR LÁSZLÓ, az Antal Pincészet (Antalvin Kft.) alapító-résztulajdonosa volt a beszélgetőpartnerünk, aki – állítása szerint – csak termelni szereti a bort…*

Zalavári László

■ - Tősgyökeres bajai lokálpatrióta vagyok. Bajaszentistvánon születtem 1945. április 1-jén, húsvét vasárnap hajnalán, ötödik gyerekként. Édesapám, *Antal Gábor* a Pécsi Püspöki Tanítóképzőben szerzett oklevelet, és a baranyai Felsőszentmártonból származva, a német többségű Magyarsarlós tanítójaként pályázott a bajaszenistváni templomba 1940-ben, ahol három jelölt közül – a magyar és horvát-bunyevác nyelven nyújtott teljesítménye alapján – katolikus nagy szavazattöbbséggel kántortanítónak választották. Rokonszenvvel fogadták, nagyon sikeres, a mélyszegénységből kikerülő tanítót ismertek meg benne, aki lelkesen végezte munkáját, és sokat tett a közösségépítésért. Édesanyám *Bolkovics Mária Magdolna* volt, egy faluban laktak, a tanítóképző elvégzése után házasodtak össze, 5 gyermekük született: *Marika, Gabriella* (neki volt egy csecsemőként meghalt ikerbátyja is), *István* és jómagam. Sajnos anyu 1947-ben, fiatalon elhunyt.

Apu több sportágban (atlétika, röplabda, kézilabda, foci) versenybíró és edző is volt, emiatt kevesebbet láttuk, mert mindent elvállalt, hogy eltartsa a családját, miután 1948-ban politikai okokból megszűnt a kántori állása. Később – testnevelő tanári diplomát szerezve – tanított a Központi Fiú iskolában, a Bajai Építőipari Technikumban, végül a Gyakorlóban is. *(Édesapjáról a Bajai Honpolgár 2013. decemberi számában jelent meg visszaemlékezés – Z. L.)* Amit az ősöktől hozunk, az a genetika, a nevelés, a tisztesség, mert apánk a katolikus egyház erkölcsi értékrendje szerint nevelt bennünket, pedig lehet, hogy neki is baloldalra húzott a szíve, ahogyan nekem is. Szegény szülőfalujában (ahová csak befelé lehetett menni, és rükvercben kijönni) azt tapasztalta meg, hogy az embereknek segítőkésznek kell lenni, és megtenni mindent, amit csak lehet; úgy élni és dolgozni, hogy bárhol, bárkinek a szemébe nézhessenek.

- *Korán megismerkedtél a szőlőművelés mikéntjével.*

- Apám a tanítóképző sokirányú ismeretet nyújtó paptanáraitól tanulta meg a szőlőművelést, érdeklődését fölkeltette a növény. Bajaszentistvánon a fizetség mellé kapott ún. kántori szőlőt az 51-es főút mellett, a volt lőtér fölött egy olaszrizling területet, amelyet kiválóan művelt. Később saját szőlősöket is vásárolt, amelyek a kántori állás és a föld elvesztése után is megmaradtak. Telepített gyümölcsfákat, termelt zöldségnövényeket, vállalt harmados kukoricát, készített jófajta borokat is. Tízéves koromban bevitt a szőlőbe, azt mondta: *„Nagy, erős gyerek vagy, hordjuk be együtt a trágyát, és erre nyitunk!”* Amikor eljött az ideje, készített nekem egy permetezőt, félig töltötte, hogy elbírjam, és megtanított fürtözni, levél alá permetezni. Ezután mindenféle munkában – metszés, zöld munkák, szaporítás, a gyökeres oltvány előállítása, bújtatás, döntés – részt vettem, a borkészítés alapjait is tőle tanultam meg. Kezdéskor közölte, hogy a kútba leeresztett két borosüveget, mondván: *„Az egyikben tiszta bor van, a másikban feles fröccs, innentől kezdve abból iszol, amelyikből akarsz!”* 33 éves koromig mégsem ittam a bort, nem ízlett, ugyanis édesszájú vagyok. Fröccsöt is csak a bátyám biztatására, hosszúlépést pedig ötvenéves korom óta iszom. Azt mondta: *„Dög melegben ez a legjobb üdítő, készíts nekem egyet, miért nem kóstolod meg?”* Azóta a szükséges mennyiségben, étrendi hatása miatt fogyasztom a bort. A III. Béla Gimnáziumban szőlő-boros politechnikások voltunk, az itt tanultak kiegészítették azt, amit édesapámtól tanultam.

Idővel Pista bátyámmal együtt vettünk részt az időszerű munkákban. Rendszeresen reggel korán mezítláb kimentünk, de aztán fölmelegedett a homok, ezért az egyik tőke árnyékából léptünk a másikba. Nehéz idők voltak, mert amikor Pista a Tanítóképzőből, én a Központiból hazaértem, fogtunk egy-egy vödröt, és mentünk a teherpályaudvarra, hogy az elszórt vagy vagonról leesett széndarabokat téli tüzelőnek összegyűjtsük. Ezen túl Kék-hegyről apám is hozott két nagy Tatra tehergépkocsira való tönköt, akácgyökeret, illetve tuskót (nyáron a bátyámmal szedtük szét), így megvolt a téli tüzelő. Ez – a rendszeres sportoláson túl – hozzájárult ahhoz, hogy megerősödtem, és képes voltam az önálló életre.

A pályaválasztásnál két dolog jött számításba. Szerettem a földrajzot, a biológiát, úgy gondoltam, hogy a Pécsi Tanárképző Főiskola földrajz–biológia–testnevelés szakán folytatom. Apám azt mondta, ne legyek a nemzet napszámosa, más területeken jobban megbecsülhetnek.. Így a Kertészeti és Szőlészeti Főiskolára, Budapestre felvételiztem. A kémia vizsga után úgy keltem föl, és mentem ki, hogy engem fölvettek. A Mindenható vezérelte ezt, mert véletlen nincs. Tanulmányaimul a szőlő szakot választottam. Közben na-



Antal Gábor

gyon sokat és sokfélét dolgoztam – budai kerteket műveltem, vagont raktam, kézilabda-játékvezetőként mérkőzéseket vezettem –, az ebből befolyó pénzekből fenntarthattam magamat, ruházkodtam, sőt a többiekkel együtt moziba, színházba jártam, bulikon is részt vettem. A szakdolgozatom témája a *Pannónia kincse szőlőfajta leírása és termesztési értékelése* volt, kiváló minősítést kaptam rá.

- Szakmai pályafutásodat hol kezdted?

- Az államvizsga előtti gyakorlatra Nagyrédére kerültem, ott egy négy évvel előttem végzett kertészmérnök volt a főagronómus. Miután egy hét alatt bemutatta a szövetkezetet, öt hónapon át helyettesítő brigádvezetői feladatokat, sőt 30 hektáros gyümölcstelepítés szervezését bízta rám. Ennek elvégzése után felajánlották, hogy államvizsga után maradjak ott, négyezer forint havi fizetést és egy négyszobás szolgálati lakást kilátásba helyezve. Csakhogy ez esetben a Bajai Állami Gazdaságtól kapott ösztöndíjamat (31 ezer forint) vissza kellett volna fizetni, így az ajánlatot nem mertem elfogadni. Az is közrejátszott, hogy családalapítás előtt álltam. Feleségemet, *Bíró Ágnes*t a Pétervásárán tartott nyári gépgyakorlaton ismertem meg. Próbáltam Gyöngyös és Eger környékén olyan helyet találni, ahol kell egy kertész-szőlész ember, és átvállalják az ösztöndíjam visszafizetését. Anyósom szerette volna, ha ott maradunk, Ivád községben találtak is egy kedvezőtlen adottságú szövetkezetet. A megyei mezőgazdasági osztály íratott velem egy kérelmet a gazdaság igazgatójához, hogy ott helyezkedném el, és ők támogatnak ebben. A diplomaosztó napján aztán jött a levél Bajáról, hogy az ösztöndíj visszafizetése nélkül hozzájárulnak ahhoz, hogy a Dózsa téeszben dolgozzam.

- Hogyan lettél növényvédelmi szakember?

- A megyei növényvédő állomás főmérnöke javasolta, hogy elvégezhetném a növényvédelmi szakmérnökit. A kertészetin a növényvédelmi állattan és kórtan képzés rendkívül erős volt, hihetetlen komoly labormunkával és követelményekkel. Ebben jól szerepeltem, érdekelt is, ezért Gödöllőn megkezdtem a négy féléves képzést, melyben korábbi tanulmányaim sokat segítettek. Ivádról akkor már távozóban voltam, ugyanis a szomszédos Pétervásárára hívtak főagronómus-helyettesnek, főkertésznek, növényvédő agronómusnak. Ott szaktanácsadó is voltam, havi 500 forintért. Ötezer hektár terület tartozott hozzájuk, ennek lettem volna a második termelésirányítója, jó fizetéssel, szolgálati lakással. Csakhogy amikor mentem a részleteket megbeszélni, az elnök közölte, hogy az ígért lakást a főkönyvelő kapta. Azt javasolta, hogy költözzek apósomékhoz. Ezt két gyerekkel már nem akartam, inkább hazajöttem.

- Hol folytattad a munkát?

- Apám segítségével 1971 elején kaptam egy állásajánlatot Bátmonostoron, a Kossuth szövetkezetben, a növényvédelmi képzés utolsó félévét már itthonról végeztem. Februárban kezdtem, júniusban diplomáztam, akkor az elnök felkért 170 hektár szőlő és 10 hektár gyümölcsös irányítása mellett a 3000 hektárnyi, összes művelt terület növényvédelmére is. Elvállaltam, kaptam 1000 forint fizetésemelést, és a következő év elejétől csináltam. Fél év múlva megkért, hogy legyek főagronómus. Jó dolgom volt, a növényvédelmet és a kertészetet irányítottam, óra-percre tudtam, hogy hol tartok. Akkor már az egész téesz, 350 ember jövedelmi viszonyai, munkaszervezései is hozzám tartoztak. Nem volt idegen tőlem, de könnyű sem, hogy az égvilágon mindennel én foglalkoztam. Úgy éreztem, hogy megfelelő színvonalon sikerült rendezni a dolgokat.

Egy idő után elterjedt, hogy én leszek az orvosi tanácsra nyugdíjba vonuló elnök utóda. Féltékeny lett, és hiába cáfoltam, nem hitte el, mindenféle akadályt gördített elém, alibi ellenőröket eresztett rám, de mindent rendben találtak. Ekkor elhatároztam, hogy eljövök, novemberben beadtam a felmondásomat. Baján építkeztem, 1976. február 1-jével készültem el. A felmondási idő alatt előkészítettem mindent, emiatt a kollégák nem is hitték el, hogy elmegyek. De úgy éreztem, hogy úgy tisztességes, hogy amíg innen kapom a fizetésemet, maradéktalant kell nyújtanom.

- Merre vetted utad?

- Több ajánlat közül a *Bácskai és Dunamelléki Mezőgazdasági Szövetség*hez mentem, kertészeti és növényvédelmi főmunkatársnak, ami 220 ezer hektárt és 63 tagszervezetet jelentett. Eredetileg azért alapították, hogy országos és megyei szinten is legyen érdekképviselete a szövetkezeti parasztságnak. Eleinte a párt agrárpolitikájának, gazdaságpolitikájának közvetítése volt az elsőrendű feladatom. 1968-ban átszervezték, összevonták Kecskemétre a kiskunhalasi egy részét, Bajáé lett a felső-bácskai terület, Kalocsa és Solt térsége felé teendő gazdaságpolitikai irányok közvetítése, a kertészethez, a növényvédelemhez, a kereskedelemhez tartozó dolgok segítése, tanácsadása, a megyei célkitűzések, feladatok előadása, az érintett szövetkezetek felé való képviselete. Már Bátmonostoron lehetőségem nyílt a megyei szakmai szervezetekkel való kapcsolattartásra, ami a szövetségi feladat elvállalása után csak erősödött, sokat tanultam. (Közben egy ideig Vaskúton is voltam növényvédelmi szaktanácsadó.) A szövetség titkára a párt megyei végrehajtó bizottságától feladatba kapta, hogy át kell világítani a dusnoki szövetkezetet. Megbízott a munkával, majd az előzetesen egyeztetett szempontok alapján elvégeztem a feladatot. Innentől jobban ráláttam a szövetkezetre, a



Az Antal Pincészet központjának bejárata



Az Antal család generációi karácsony alkalmával

belső viszonyokra, a gazdálkodásra, annak ökonómiájára, mint amennyire főagronómusként a saját téeszemben érzékeltem. Ott tanultam meg, hogy eredményesebben szintetizálhassam a különböző termelési folyamatokat és a hozzá tartozó adatokat, és levonjam a következtetéseket.

– Hogy kerültél pártvonalra?

– Amikor a városi és járási pártbizottság egyesült, úgy határoztak, hogy négy titkár helyett hármat választanak: egy első titkárt, egy ideológiait és egy gazdaságpolitikait. *Papp György* lett az első, *Várnagy István* az ideológiai, a gazdaságira pedig Kalocsáról jelöltek egy agrármérnököt, aki valamikor kollégám volt. Őt a helyiek nem választották meg, mondván: itt is van ilyen képzettségű szakember. Nagy botrány lett ebből párton belül, mert eddig nem fordult elő ilyen. Későbbiekben Papp Gyurka hívatott, hogy a megyei végrehajtó bizottság kiadta, hogy egy hónapon belül határozzák meg, kit kíván az itteni pártbizottság megválasztani gazdaságpolitikai titkárnak, ő pedig közölte: több, számításba vett szakember közül velem szeretne dolgozni. Mondtam, hogy kemény, szigorú, fegyelmet követelő ember vagyok, úgy tartottam egyben a gárdát, szerveztem meg a munkát, hogy minden kollégámmal napi szinten információs kapcsolatban voltam, beszámolási, illetve ellenőrzési felelősséggel pontos, szabályszerű tevékenységet követeltem meg. Megtörtént, hogy megbüntettem azokat az embereket (köztük Bátmonostoron a rokonait is), akik kötelemsértést követtek el. Kérdeztem tőle: *„Munkatársadnak hívsz, ismered ezeket a tulajdonságaimat?”* Rövid véleménycsere után elfogadta ezeket erényként. Jeleztem, hogy én mindenkor ilyen leszek, ugyanis kántortanító apám a katolikus erkölcs normái szerint nevelt, és azt tanította, hogy a hatalom birtokában is lehet embernek maradni. Magamtól is kérdeztem, hogy az apai örökség hogyan fér össze a leendő pártvezetői, gazdaságirányítási feladattal. Úgy éreztem, hogy kántortanító apám, testvéreim és én is becsületes, rendes emberek vagyunk, így ez nem lehet akadály. Ehhez az oldalhoz a szegénység és munka tisztelete miatt már az egyetemen csatlakoztam, ahol olyan tiszteletreméltó, nagytudású párttag professzorokat hallgattam, akik becsülték a munkát, a teljesítményt és munkatársaikat. Én is ott lettem a párt tagja, bár számomra változatlanul a krisztusi tanítások és a hozzá kötődő értékek maradtak a meghatározók. Van hitem, de ezt nem kell összekeverni azzal, hogy az ember miképp vállal munkát, és egy párt szervezetébe tartozik. Sokan voltunk fiatalok, akik azt gondoltuk, hogy bár kötődnek rossz dolgok a párthoz, ezt csak belülről lehet megváltoztatni. Ha a saját értékrendünket fokozatosan átadhatjuk másoknak, nemcsak a moszkoviták fognak uralkodni, és szép országunk lesz. Az itt töltött évek alatt ennek szellemében tevékenykedtem.

– A pártmunka után visszamentél a szövetséghez.

– Igen, visszahívtak. Az előzetesen számításba vett és egyeztetett jelölt helyett harmadikként – gondolom, a hat éves, elismert szövetségi tevékenységem alapján –, titkos szavazással, 123-ból 121-en rám szavaztak, és választottak meg szövetségi titkárnak, a 35 fős apparátus vezetőjének, egyben a tagszervezeti belső ellenőrzéseket végző Ellenőrzési Iroda felügyeletére. Az Ellenőrzési Iroda feltárta a jogszabályok értelmezéséből adódó esetleges hiányosságokat, hibákat, amelyeket hatósági ellenőrzések előtt még elmarasztalás nélkül lehetett javítani. Ha netán bűncselekmény gyanúját feltételezhettem, akkor hatósági jelentési kötelezettségem volt. A szövetségi szervezet munkatársainak és nekem is az volt a feladatom, hogy a főhatóságokkal, minisztériumokkal, megyei és országos irányító, ellenőrző szervezetekkel rendszeres kapcsolatot tartsunk, a termékfelvásárló és kereskedelmi nagyvállalatokkal – melyek a különböző termékekkel, termelési eszközökkel látják el a gazdaságokat – tárgyaljunk, és ajánlataik alapján összehangoljuk őket. E célból 2002-ben létrehoztuk a *Bács Beszerző és Értékesítő Szövetkezet*et. Gázolajbeszerzésre ma már 170 tagja van a szervezetnek, 10 millió literes nagyságú szállításra. A szerződéseket is a szervezésünkben kötötték a Mollal, a villamosenergia- és földgázszolgáltató nagyvállalatokkal, így az egységes, nagy tételű beszerzések, vásárlások jelentős árengedményeket hoztak, szövetkezetünk is kapott szerény jutalékot. Ez ma is így működik.

Szövetségi elnök 2004-ben lettem. Nyugdíjba menetelemkor, 2009. december elején a tagszervezetek részvételével tartott tisztújító közgyűlésen örökös tiszteletbeli elnöknek választottak, majd az országos szövetség szintén tisztújító közgyűlésén életműdíjat adtak át, végül életutam elismeréseként 2010 márciusában az agrárminiszter javaslatára *Sólyom László* köztársasági elnöktől a *Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkeresztjé*t kaptam. Ebben a fentiek mellett néhány további munkám is szerepet játszhatott, pl. amíg az érdekképviseletben dolgoztam, tagja voltam az Agrárminiszter által kinevezett, a fűszerpaprika jelleget megállapító, 7 tagú szakértői bizottságnak, a minisztérium országos szinten minősített szaktanácsadói csapatának, alelnöke a Magyar Agrártudományi Egyesület Bács-Kiskun megyei Növényvédelmi Szakosztályának, alelnöke az Országos Egészségbiztosítási Önkormányzat Finanszírozási Bizottságának, alelnöke a Duna Borrégió Egyesületnek, elnöke és egyik alapítója másfél évtizeden keresztül a Bácskai Nemzetiségi és Kulturális Alapítványnak, elnökségi tagja voltam öt éven keresztül a Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetségének, felügyelőbizottsági elnöke a Hotel Agro Sió-

fok Üdülési Részvénytársaságnak, igazgatósági tagja a Hotel Agro Balatonfüred Üdülési Részvénytársaságnak, tagja sok alkalommal borbíráló bizottságoknak Bács-Kiskun és Baranya megyében, helyi-, megyei- és országos versenyeken. Szövetségi tisztségviselői feladataim átadása után is kérték utódaim, hogy vállaljam területünk képviseletét országos szövetségünk Szőlészeti, Borászati Szakbizottságában.

- Mikor kezdtél el a szőlővel, majd borkészítéssel foglalkozni?

- Heves megyei munkaterületemről való hazakerülésem (1971) után egy évvel vásárolhattam egy szőlős hobbitelket, hogy legyen újra saját szőlőm, mivel édesapám eladta a magáét, hogy az árából házat vehessen. Nem sokkal ezután sikerült egy kataszternyi szántóterületet megvenni *Németh Pista* barátommal együtt; ezt elfeleztük, ott is szőlőt telepítettem. Akkor jött a gondolat, hogy megnézem a sváb pincéket, mert ezek sok-sok racionalitást hordoznak. Hozzáfogtam a pinceépítéshez a Forrás köz 15-ben, az ún. hobbitelken, ahol elkészült a kis présház, pihenő- és kóstolószobával, ami a család, a barátok találkozóhelyének is megfelelt. A présházból lehetett lemenni a pincébe, ahol éveken keresztül érleltük, és tároltuk a bort. Sajnos későbbi időben a térben fölöttünk lévő városrészen épült lakótelep hibás szennyvízelvezetése miatt a pince elvizesedett, így ezt a tárolási lehetőséget elvesztettük.

Arra is gondoltam: miért ne lehetne a szőlő jövedelemkiegészítés a gyerekeknek? Apám nevelése volt: tudnom kell, milyen a paraszt, a munkás izzadságszaga, hogyan kell a filléreket a munka eredményeként megbecsülni, hogyan kell többletértéket termelni. Tízéves korukban gyermekeimet bevittem a szakcsoporti szőlőbe, az oenothérába, a fűszerpaprikába, fél hold és egy hektár közötti területeket műveltünk. *Attila* fiam szakcsoportja Bátmonostoron, *Ági* lányomé és *Gábor* fiamé Nemesnádudvaron volt. Azóta a szakcsoporti táblák parcelláit a megfáradó tulajdonosoktól megvettük, és újabb szőlőfajtákkal betelepítettük. A szőlőtermelő vincellérek szerint persze az egész napos munkától görnyedt hátú lesz az ember, ezért tartja a mondás, hogy a hagyományos szőlő „a görnyedt hátú embert szereti".

- Mikor jött létre az Antalvin Kft.?

- Egy idő után rájöttünk, hogy nagyon kevés pénzt kapunk a szőlőért, mindig csak 40-50 forintot akarnak adni érte, a késői szüretelésű chardonnay is csak ennyit ért, miközben borként 1280 forintért adták palackját. A sok költségre hivatkoztak, de gyakorló szakemberként átláttam ezen. Ezért úgy gondoltuk, jobban kéne erősíteni a borfeldolgozást. 1998-ban megalapítottuk a családi vállalkozást: a két fiam, a menyem és jómagam vagyunk tulajdonosok. Vásároltunk különböző méretű műanyag tartályokat, húszhektós prést, és megépítettük az épületet, amelyben most hűthető koracél tartályok vannak. Ezekben nagy tételben bort készítettünk, kézi palackozással üvegbe, de PET palackba is töltöttünk, kiszolgáltunk kocsmákat, boltokat, remélve, hogy jobb helyzetbe kerülünk. Idővel sajnos kiderült, hogy a nagyok sem akarnak többet fizetni. Nagyon sokat dolgoztunk, sikeresek is voltunk egészen odáig, amíg el kellett adni a bort. Általában ugyanis rá akartak bírni a kocsmában és a boltban is, hogy a felét, de legalább a harmadát számla nélkül adjuk. Ez jogkövető magatartással lehetetlen, hiszen minden bormozgásról pontos nyilvántartást kell vezetni és az adóhivatalnak jelenteni. Közöltem: amíg nekem negyed tulajdonrészszel szavam van, addig a tartályokban, hordókban csak akkor lesz víz, amíg kimossuk. Ezután döntenünk kellett, vagy felszámolunk, eladunk mindent, és maradnak a szakcsoporti területek, vagy csak üvegpalackos, minőségi bort forgalmazunk, a PET palackost megszüntetjük, és a lédigben csak azt adjuk el, ami megmarad az előző évből, míg nincs akkora piacunk, ami a termelt mennyiséget lefedi. Szőlőterületünk közben gyarapodott: sikerült egy 10,7 hektáros, elhanyagolt területhez is hozzájutni az 51-es úttól kicsit beljebb, továbbá ugyanott megvettem egy parcellát a fiúknak, hogy legyen az útról közvetlen lejárónk is a nagy, tízhektáros területhez, amelyet ezek után betelepítettünk.

A jövőre gondolván ezután is folyamatosan bővítettük földjeinket, szőlőinket, így figyeltünk fel többek között az 51-es főút bal oldalán 4 db, egymás mellett lévő kivágott szőlőparcellára, amelyeket 1,2 hektárban összevontunk, és megbeszéltük a fiaimmal, hogy itt édesapám emlékére *olaszrizlinget* fogunk telepíteni, és az első kiváló évjárat palackos borait a *Szentistváni kántor borá*nak nevezzük el. Ezt tartjuk is, volt már nagyon jó olaszrizling borunk, de még nem az a kiemelkedő, amiről édesapám mesélt, mert képes töppedni, és szinte aszú szinten tud beérni ez a szőlőfajta, olyan íz-illat összhangja van, hogy felejthetetlen.

Szentistvánon terveztünk egy nagyobb pincét, úgy gondoltuk, hogy hagyunk a szőlőterületek mellett helyet a borászatnak, hogy mi is egy cégen keresztül tudjunk majd forgalmazni és versenyezni. Sajnos a városi építési hatóság nem engedélyezte az építkezést, ezért a Monostori út melletti Forrás közi alapokat fejlesztettük. Meglévő telephelyünk mellett további parcellákat vásároltunk, és pályázatok révén is épült és bővült a hely. Innen indul és szerveződik a szőlőfeldolgozási és borászati technológiai vonal. Mi az időközben beszerzett modern technológiáknak is köszönhetően egy fejlett osztrák, német, francia vagy olasz parasztgazdaság szintjének felelünk meg.



A pincészet szakmai irányítója, Antal Attila

2001 óta folyamatosan újratelepítjük az ültetvényeinket, évről évre fejlesztjük, bővítjük a borászatunkat. Kiemelt figyelmet fordítunk a szőlőink művelésére, mindig törekszünk a lehető legmagasabb minőségű borok előállítására. Terméskorlátozott, válogatott saját szőlőből készítjük borainkat.

Ért bennünket jelentős kár is: 2012-ben úgy elfagytunk, hogy mindent tövig vissza kellett vágni. Többen bíráltak bennünket ezért, mondván: úgyis kihajt majd. Olyan nagy volt a fagy, hogy szakmailag nem volt biztosítható, hogy korrekt munkát tudunk utána végezni. Mégis újra levágtunk minden törzset, minden kart, közben rájöttünk, hogy ez drága tevékenység, ha a piacot meg akarjuk tartani, szőlőt kell vásárolnunk. Mivel az egész környéken elfagytunk, Bátaszéken kerestünk szőlőt, 150+áfáért vásároltunk, miközben az előző években akár 50-100 forintért vették meg a minőség függvényében, erre nagyon rá lehet fizetni. Ez a hatalmas fagykár döbbentett rá bennünket arra, hogy a termelés, a borászat, a kereskedelmi biztonság érdekében valamennyi területet érdemes a Szekszárdi Borvidéken, fagymentes helyen megvásárolni. Törekvésünk sikerült, jelenleg négy hektár saját telepítésű szőlőt művelünk Bátaszéken.

- Mi a munkamegosztás cégen belül?

- Attila „mozgatja" az egészet velem együtt, ő a kertészeti szakközép után élelmiszeripari főiskolát végzett Szegeden, majd szőlész-borász szakmérnökként diplomázott Kecskeméten. Ő dolgozik a borászatban, végzi a szőlőkben az összes gépi munkát, vezeti, javítja a gépeket, kizárólag azzal megy szerelőhöz, amivel maga nem boldogul. Van szőlőkombájnunk, két traktorunk, szükséges munkagépeink. Szabályozott termelést folytatunk, sokáig a mennyiségre mentünk, hogy megkeressük a kombájnnal a hitel törlesztő részét, ami most már kedvező. Arra is törekszik, hogy az energiával spóroljunk. Van elegendő napelemünk, 2 db hűtő-fűtő aggregát, ennek ellenére a minőség más, ha a hőmérsékletekhez igazodóan Attila a kombájnnal hajnalban kimegy szüretelni, leszedi a kívánatos mennyiségű szőlőt, a traktor pótkocsival beszállítja, és a szőlőt még az éjszaka hűvösén feldolgozza úgy, hogy a szedés után akár 1-2 órával a must már az erjesztő tartályába kerül. Így nem kell annyi áramot felhasználni a hűtésre, jobban megőrzi az értékét, mert a szőlő és a must is élő anyag, és amikor megbontódik a szövete, mindjárt oxidálódni kezd, ha az adott hőmérséklet fölött van. Ősszel 5-8-10 fok azért csak előfordul, de volt, hogy 25-30 fokban kellett szüretelni, így is jó technológiával kiváló borokat lehet előállítani. A megfelelően hangolt szüreti, feldolgozási, erjesztési, borkezelési, pinceműveleti technológiák betartása nagyon fontos, mert ily módon a minőség megőrzését kíméletesebben és kevesebb költséggel lehet elvégezni. A borok elkészítése és érlelése során és után több alkalommal Attila Gáborral, esetenként borász barátokkal „összekóstolják" a különböző borokat, így a fiúk határozzák meg azt, hogy a bor fejlődése hol tart, a szőlőfajta értékei hogy alakultak a borokban, kell-e további pinceművelet a legkiválóbb minőség érdekében. Az erjesztés is professzionális anyagok segítségével, a szőlőfajtára jellemző fajélesztővel történik.

A szőlőterületek kézi munkáit én irányítom, a napszámosokkal együtt dolgozom. Úgy gondoltam, hogy 80 éves koromig benne maradok, az irányítást, a számomra kedves és kellemes munkát végzem, de most is a támrendszer-javítást, a metszést, a zöldmunkákat és más feladatokat is mind én végeztetem. A fiúk tiltják, hogy sokat dolgozzam; azt mondták, hogy most már jó lesz, ha visszahúzódom. Korábban arról beszéltem, hogy 80 éves koromig, de még 85-ig megteszem, mert ha 100 évig akarok élni, még belefér, ha egészségi állapotom engedi. Azért dolgozom, hogy gyerekeimet és unokáimat segítsem tudásommal.

Attila és a felesége, *Erika* együtt a végzik a nyilvántartást, a különböző jelentéseket, nagyon sok számítógépes információt kell továbbadni a termeléssel összefüggően. Nagy probléma, hogy az egyéb adminisztrációs feladatok rettenetes bürokráciával valósíthatóak csak meg. Erikához tartoznak a rendezvények, a palackozás előkészítésével, végrehajtásával, címkézéssel, forgalmazással kapcsolatos feladatok, a borkóstolók szervezése. Ebben a munkában folyamatosan részt vesz *Zsuzsi* menyem és esetenként unokám, *Dávid* (Gábor fia) is. Ő Budapesten az egyetemi társaságban és azon kívül önállóan is tartott már borkóstolókat. Piacunk széles, nagyon sokan ismerik a borainkat. A vejem budapesti éttermeket lát el borral, voltak olyan tételeink, amelyből az egyik helyen a nemzetközi külön díjazással ellátott összes palackot felárral megvették. Amikor dicsérik a borainkat, azt szoktam mondani: *„Figyeljetek ide, teljesen egyszerű, mi csak szőlőből készítünk bort..."*

- Milyen eredményekkel dicsekedhettek?

- Számos borversenyen, budapesti és szegedi borfesztiválon értünk el első helyet, városi, borvidéki, megyei és országos rozé-, vörösbor versenyeken, voltak nemzeti borkülönlegességek közé bekerült boraink, különböző német, horvát nemzetiségi-, területi- és országos borversenyeken nyertünk arany- és ezüstérmeket. Idén a *kékfrankos rozé,* tavaly a *sauvignon blanc* lett *Baja Város Bora*. Külföldön Párizsban, Berlinben és Dél-Koreában sikerült eredményesen szerepelni. Ebben az évben a Szekszárdi borvidéki borversenyen három aranyérmet nyertünk, melyek közül az egyik – a *bonvivan* – az összesen elbírált 7 nagy aranyérem között kapott helyet.

Apám elveit érvényesítem gyermekeimmel kapcsolatban is: nyugdíjas lévén minden vagyonomat szétosztottam köztük, kivéve a házat, amelyben élek. Mondtam nekik, hogy most örüljenek, ne akkor, amikor meghaltam. Erre az volt a válaszuk: *„Apám, bármi történik veled, mi gondoskodunk rólad!"* ■



Antal Gábor két menye, Zsuzsa (balra) és Erika, valamin fia, Attila borkóstolás közben

Séták szülőhelyünk fái és bokrai körül 9.

A Galagonyás

Masa György

■ Kilencedik alkalommal invitálom a *Bajai Honpolgár* kedves olvasóit sétára szülőhelyünk fái és bokrai közé, hogy rácsodálkozzunk a minket körülvevő ültetett környezet szépségeire vagy éppenséggel hiányosságaira. A képzeletbeli túrák alatt keresztül-kasul bejártuk a várost, de már az első alkalommal tudható volt, hogy előbb-utóbb el kell látogatnunk a Galagonyáshoz. Igazság szerint még az is megfordult a fejemben, hogy a helyszín kiemelkedő ismertsége, kedveltsége és városképi jelentősége miatt a Türr-kilátónál fogjuk majd befejezni kalandozásainkat, de egy örömteli esemény apropóján felbuzdulva már most ide kalauzolom az olvasókat.

A Galagonyás *Pulai Erzsébet* felterjesztésére 2024 májusában bekerült a *Bajai Települési Értéktár*ba. Az értéktár feladata a saját meghatározása szerint így szól: *„Az értéktár az önazonosság megőrzése."* A helyi értéktár célja a település természeti, épített környezetének, szellemi, anyagi, művészeti alkotásainak, hagyományainak összegyűjtése, bemutatása, s ezen keresztül az összetartozás, a lokálpatriotizmus erősítése. A nemes cél megvalósítása érdekében a Települési Értéktár Bizottság javaslatokat vár a polgároktól olyan dolgokra, melyeket érdemesek tartanak arra, hogy bekerüljenek közös értékeink közé. Ha a bizottság döntése kedvező, a jelölt felvételt nyer az értéktárba, ennek következtében kiemelt figyelmet kap, és az értéktár weboldalán be is mutatják.

A Galagonyás ilyen folyamat végén foglalta el helyét a *bajai halászlé*, a *Baka-kút*, a bajai *zsinagóga* vagy éppen *B. Mikli Ferenc* életműve mellett. Mindezt természetesen egyáltalán nem érdemtelenül, hiszen mindannyiunknak számos kedves emléke fűződik az árnyas fasorhoz. A *Türr István kilátó* (egyébként szintén szerepel a Bajai Települési Értéktárban) meglátogatása egy-egy családi séta, randevú vagy vendéglátás alkalmával minden bajainak közös élménye. Ezeknek a sétáknak megkerülhetetlen része, hogy autóinkat, a forgalmas várost és mindennapi gondjainkat hátrahagyva végiggyalogolunk a Galagonyás fái által alkotott természetes alagúton, és megérkezzünk a csodás látványt nyújtó Duna-partra. A fasor már önmagában is megragadja szépérzékünket, nem véletlenül készül róla minden évszakban és napszakban annyi remek fotó.

A fasort alkotó *nyugati ostorfák* (Celtis occidentalis) idősebb példányait a korabeli újságok híradása szerint közvetlenül a Türr István kilátó építése előtt telepítették. A kilátó átadása 1934-ben történt, így ezek a fák elmúltak kilencvenévesek, hiszen nyilvánvalóan előnevelt példányokat ültettek a helyszínre. Ezek az öreg fák a Sugovica-parton, a strand felől érkező sétány csatlakozásánál találhatók. A fasort az eltelt szűk évszázad során több alkalommal is bővítették, felújították, így az út különböző szakaszain eltérő életkorú példányokat találunk. Sajnos a legidősebb fák némelyikén már a leromlás jeleit is meg lehet figyelni, a hiányzó példányok helyét viszont a legtöbb esetben fiatal fákkal pótolták. Mivel a fasor részei különböző korúak, nem kell attól tartanunk, hogy a nem várt, de előbb-utóbb szükségszerűen bekövetkező felújítás esetén ostorfák nélkül maradunk.

A Galagonyás nevet a nép adta a területnek, a nyolcvanas években már biztosan hivatkoztak rá ilyen formában. A *valódi galagonyá*k (melyek közül a botanikai különlegességnek számító *fekete galagonya* – Crataegus nigra – kizárólag a környező dunai ártérben él) cserje termetű növények, melyek rendszertani szempontból távol állnak a kenderfélék közé tartozó ostorfáktól. Gondolhatjuk, hogy a ragadványnév a hasonló megjelenésű termésük miatt alakult ki, bár e termések közötti különbségek a felületes szemlélő számára is azonnal feltűnnek. Az ostorfák termése (*„zsidómeggy"*) csonthéjas, narancssárga húsú, kívül vörösesbarna színű. Íze édeskés, kellemes, de az ehető része sajnos rendkívül vékony. Nem tudjuk tehát, hogy pontosan miként alakult ki a Galagonyás elnevezés, mára azonban ez általánosan elfogadottá vált, így a precíz tudományos nyelvhasználat híveinek is el kell fogadniuk.



Molnár attila fotója

A nyugati ostorfa Észak-Amerikából származó növény. Csapadékos években több méter hosszú hajtásokat fejleszthet, melyből régen ostornyelet készítettek. Érdekesség, hogy díszfaként a világon csak az egykori Osztrák-Magyar Monarchia területén terjedt el, ezen belül is annak a déli régiójában. Itt igénytelensége, szárazságtűrése okán rendkívül kedveltté vált. Dús lombot nevel, ősszel levelei citromsárga színükkel tűnnek ki, télen pedig érdekes ágrendszere és termései teszik látványossá. Sajnos ezek a fák a természetben spontán is meg tudnak jelenni, hiszen termésüket a madarak, kisemlősök szívesen fogyasztják, majd magjaikat elpotyogtatják. Természetvédelmi szempontból a nyugati ostorfának ez a tulajdonsága rendkívül káros, mert kedvezőtlen hatást gyakorol az őshonos vegetációra. Ültetése nem ajánlatos, ezért az önkormányzat a fás szárú növények védelméről alkotott 2024-es rendeletében a továbbiakban nem telepíthető fajok közé sorolta. A hozzá hasonló megjelenésű rokon faj, a *déli ostorfa* (Celtis australis) viszont ültethető.

A Galagonyás varázslatos hangulatához nemcsak maga a fasor járul hozzá, évtizedeken keresztül része volt például ennek a Sugovicán ringatózó hagyományos dunai ladikok látványa is. Bármikor jártunk erre, biztosak lehettünk benne, hogy egyik-másikukban szép nyugodtan pecázgató horgászt találunk. A kátrányos fa ladikok, melyek egykor meghatározták a Sugovica vízi életét, egyre inkább

fogyatkoznak, a Galagonyás alatt napjainkban már csak egy műanyag csónak árválkodik.

Az öreg fákból álló fasor mellett viszonylag nagy *fehér nyár* liget terül el. A fehér nyár (Populus alba) hatalmas méretűre növekedő, felső részén hófehér törzsű növény. Levelének fonákja is fehér, az egyik legszebb kinézetű őshonos fának tartom, amely a környező ártéri erdők állományalkotó faja. A Galagonyás ligetében szépen fejlett egyedek sokaságát találjuk belőle. A kis erdő gazdag, áthatolhatatlan cserjeszinttel rendelkezik, mely így egészen természetes benyomást kelt. Örüljünk neki, hogy itt van ez a városunkban egyedinek számító kis erdőfolt, mert így a „Türr" felé sétáló bajaiak a saját szemükkel is meggyőződhetnek arról, hogy nemcsak a precízen gondozott parkok lehetnek szépek, hanem a vadregényes, többszintű növényzettel rendelkező ligetek ugyanúgy értékesek. A fákra felfutó borostyánokat azonban érdemes lenne megritkítani, mert ezek hosszú távon károsak a fák egészségére.

A Türr-kilátó környezetében több más nyárfafajjal is találkozhatunk. A kilátó parkjának Duna felőli oldalán, majd végig a Sugovica-strand sétányán *kínai nyárfák* (Populus simonii) állnak. Ez a gyorsan növekedő faj vastag, sötétzöld leveleiről ismerhető fel. Eredetileg Kína és Mongólia területéről származik, de dekoratív megjelenése miatt a mérsékelt éghajlati övezetben mindenhol ültetik. A kilátó közvetlen szomszédságában oszlopos növekedésű *fekete nyárfák* (Populus nigra) állnak, melyeket *jegenyé*nek is neveznek. Sajnos ezek a példányok kiöregedőben vannak, és az utóbbi évek szélviharai során több kidőlt közülük. Egykor az út menti fásítások kedvelt faja, a magyar táj képének meghatározója volt, de ma már egyre kevesebbet látni belőlük. A nyárfák általános problémája, hogy laza szövésű faanyaguk miatt a nagyobb példányok hajlamosak az ágtörésre, így idősebb korukban sajnos balesetveszélyessé válnak. Manapság is láthatjuk, hogy a kilátó körüli nyárfák közül sokat csonkolni kellett. Közkeletű tévhit, hogy a nyárfák vattaszerű repítőkészülékkel rendelkező termései (*nyárfaszösz*) allergén hatásúak. Bár a nagy tömegben képződő termések okozhatnak bosszúságot a takarítás során, az egészségre egyáltalán nem ártalmasak, ellentétben a hím ivarú egyedek virágporával, amely sokak szervezetében szénanáthát válthat ki. Talán ezek ismeretében át kellene gondolni azt az önkormányzati rendelkezést (10/2024, a fás szárú növények védelméről), mely megtiltja a nőivarú nyárfák ültetését, engedélyezi viszont a hímivarú példányokat. Minden hátrányukkal együtt az őshonos nyárfák az árterek természetes lakói, az erdei ösvények, halásztanyák hűséges kísérői. Jelenlétük parkjainkban örvendetes!

A Galagonyás jelentőségével minden bajai tisztában van, de most már hivatalosan is közös értékeink közé számít. Reméljük, hogy ez a kiemelt figyelem segíti a környék szépségének fenntartását és a további fejlesztéseket is. Köszönet a kiváló fotókért *Molnár Attilá*nak. Köszönet a városi könyvtár munkatársainak a kutatómunkáért! (A Bajai Települési Értéktár oldala az alábbi linken érhető el: https://www.bajaiertektar.hu/index.php) ■

Emlékképek Gergely Józsefné Békei Irén hagyatékából

Egy barátság története

Közzéteszi: Marosvásárhelyiné Gergely Anna

■ Magda volt az egyik legjobb barátnőm. Már a Madách Imre utcai óvodában is együtt játszottunk. Barátságunk a zárdában kezdett elmélyülni, ahová nyolc éven át jártunk. Így azután az iskolából jövet-menet együtt róttuk az utcákat, mert mind a ketten fölvégiek voltunk. Magda a Flórián, én a Szent László utcában laktam. Sokat beszélgettünk, jól ismertük egymást.

„Magda" – mindig így szólították, talán azért, mert a tisztelendő nővérek is így hívták ki felelni: *„Ternák Magda, jöjjön a táblához!"* – engem meg elfogott a szorongás, hogy sikerüljön neki. Ketten voltak testvérek; bátyját, Sanyit is kedveltem, szeretetre méltó egyéniség volt. Barátságunk élete végéig tartott, úgy járt hozzánk, mintha hazajött volna. Korai halála, elvesztése nagyon fájt mindannyiunknak, akik ismertük. Sokat jártam én is náluk, ha Magdát hazakísértem, mindig bementem a házukba, mert a szülei is kedves emberek voltak. Édesapjuk kereskedelmi utazó volt, szorgalmas és szenvedélyes olvasó. A lét különösen nagy kérdései foglalkoztatták. Szerettünk egymással beszélgetni, mondhatni filozofálni. Este fáradtan állított be biciklijével: azzal járta a környékbeli községeket, hogy ne kelljen útiköltséget fizetnie, inkább a családjára költött, nem vonatra vagy autóbuszra.

Takarékoskodniuk kellett, mert egy fizetésből nehezen lehetett megélni. Édesanyjuk is szeretett olvasni, sokszor vittem neki könyveket. De legjobban a mozit szerette: akkoriban játszották a *Meseautó*t, a *Dankó Pistá*t, meg az ezekhez hasonló filmeket. A mozijegy ára némelykor gondot is jelentett a családi költségvetésben. Az *Orgonavirágzás* című amerikai filmet sokszor játszották az Uránia moziban, Terka néni nem tudott betelni vele, ezért elhatároztam, hogy meglepem. Vettem két jegyet egy délutáni előadásra, hogy még egyszer láthassa. Amikor 30 év múltán találkoztunk a *Mártonék* pékségében, rám nézett, és megszólalt: *„Emlékszel, Irén, az Orgonavirágzásra?"* – mindkettőnknek könnyes lett a szeme a régi emlék felidézése miatt.

Amikor Ternák bácsi hazaért útjairól, és kereste a gyerekeit, anyjuk csak annyit mondott: Irénnél vannak. Bizalommal voltak irányomban, és ez nekem nagyon jólesett. E bevezető után jöjjenek most az ifjúkori élmények, hogy olvasóim megérezzenek valamit abból a légkörből, amelyben mi, a barátnők akkoriban éltünk!

A nyarakat szinte együtt töltöttük, egész napokat a Duna partján. Magda nagybácsija, *Józsi bácsi* – méhese volt a Duna-gát mögötti részen – kis házban lakott, ahová mindig szívesen meghívott bennünket. Nekünk ez nagyon jó volt, mert ott levetkőzhettünk, és mehettünk fürdeni. Sokat úsztunk biztonságosan, mert a Duna mellett már kora gyermekkorban meg kellett tanulni a „vízben levés" szabályait. A selymes homokban jókat napoztunk, labdáztunk, majd a plédjeinkre leheveredve nagyokat beszélgettünk a jövőnkről. Biciklim akkor csak nekem volt, de a többiek kedvéért én is sokszor gyalogoltam. Sokat ábrándoztunk az elkövetkező évekről, Sanyi a Tanítóképzőbe járt, biztosan tudta, hogy tanító lesz.



Grafikák: Sipos Loránd

Elérkezett a középiskola-választás ideje. Tisztelendő Victima azt mondta: *„Magda maradjon a Zárda Tanítóképzőjében, mert pedagógusnak való. Irén, te nézz más pálya után!”* Szüleim egyetértésével én a *Leány Kereskedelmi Középiskolába* iratkoztam be másik barátnőmmel, *Gyimesi Klárá*val együtt. Sajnáltuk, hogy már nem járhatunk egy osztályba, de megfogadtuk, hogy barátságunk örökre megmarad. Ezt a fogadalmat meg kellett pecsételni!

Egyik délután – kölcsönkért biciklikkel – kihajtottunk a kiscsávolyiak által elnevezett „nagy járásra” (akkoriban így hívták a tehénlegelőt). Akácos kiserdő is volt nem messze onnan. Elhatároztuk, hogy itt tesszük meg a nagy fogadalmunkat. Gyimesi Klári előző nap felderítette a terepet, és alkalmasnak találta. Másnap papírral, ceruzával, gombostűvel felszerelkezve értünk ki a helyszínre. A helyet mindannyian jónak ítéltük meg a „vérszerződés” megkötésére. Felírtuk a papírra a nevünket, címünket és a szöveget: *„Esküszünk, hogy a barátságunkat életünk végéig megőrizzük, mindig segíteni fogjuk egymást. Baja, 1940 nyarán.”*

Körbeálltunk egy nagy kődarabot, és elmondtunk egy Miatyánkot, majd mindegyikünk megszúrta az ujját a gombostűvel. Vérző ujjunkat a papírlapra nyomtuk, majd a kődarabot Sanyi megmozdította, Klári pedig a kőtömb alá helyezte a papírost. Úgy gondoltuk, hogy a „fogadalmi papírt” sikerül majd megőrizni ott még évek múltán is. Jól végezve a dolgunkat, elégedetten hazabicikliztünk. A bekövetkező „háborús felfordulások” miatt már nem néztük meg, vajon ott van-e még, de a „szerződés” 50 év távlatában is érvényesnek bizonyult. Barátságunkat 14 évesen kötöttük meg, és életünk végéig megmaradt.

Magda a Tanítónőképzőbe készült, ehhez a nyár folyamán hímzett blúzt kellett kivarrnia, úgyhogy délelőttönként szorgalmasan varrta a kék pamut motívumokat a ruha ujjára. Mi Klárival a „Keribe” készültünk. Kicsit fájt elhagynom a zárdát, mert szép napokat töltöttünk ott, de egyikünk sem volt tanítónak való. Sanyi ekkor már a második osztályt járta.

Szent László utcai öreg házunk mindig tele volt diákokkal, mert új osztálytársaink is hamarosan megjelentek körünkben. *Kiss Gyuri,* Sanyi jóbarátja a III. Béla Gimnáziumba járt. Magda osztálytársai közül *Magyari Katica, Kulcsár Éva* is folyton nálunk voltak. Népes lett a házunk. Szüleim akkor még a a Vörösmarty utcai „kisboltjukban” (Békei Optika) dolgoztak, csak nagyanyám volt otthon, ő vigyázott ránk. Szerencsére engedékeny volt, szerette a sok fiatalt. Mindenki ismerte már a többször elmondott meséit, mégis minden esetben udvariasan végighallgatták. Egyszer egy gyerekes civakodásunk után azt mondta Magdának: *„Magda, Magda! Te szigorú leszel a gyerekeidhez!”*

Házunk nagy volt, három szobában folyt a diákélet. A középső szoba széles ablakpárkányán voltak a gramofon-lemezek egy kb. 100 lemezt befogadó tartóban. A lemezjátszó a rádióhoz volt kapcsolva, csak úgy lehetett hallani. A korabeli dallamos tánczenék közül sokszor hallgattuk *Karády*t, *Weigand Tibor*t stb. Azután Sanyi révén jöttek a tanítóképzős fiúk: *Beregi Matyi, Révész Zoli, Szamos Jóska, Magáth Lajos* stb. Amikor már elértük a 15-ös létszámot, javasoltam, hogy alakítsunk klubot. De mi legyen a nevünk? Ezen sokat vitatkoztunk, míg végre Gyuri ajánlatát fogadtuk el: *„Legyen a neve Otthon Klub!”* Kiss Gyuri megrajzolta a feliratot, és kitűzte az ajtóra. Szilveszterkor mindenki írt valamit a feliratra, a tábla ma, 65 év után is megvan.

A hangulat mindig emelkedett volt, a négyféle iskolából verbuválódott társaság jó hatással volt egymás gondjainak megoldására. A tánctanár én voltam, mindenkinek meg kellett tanulnia a mozdulatokat (főként azokat, amelyeket a korabeli filmekben láttunk), amikor megszólalt a zene a gramofonon, egyszerre csináltuk a lépéseket. Ternákéknál előfordult az a kedves eset, hogy Magda és Sanyi a folyosón kezdett hátrafelé lépkedni tánclépésekben, Ternák bácsi rájuk szólt: *„Hát ti mit csináltok?”* Azt felelték: *„Irén feladta a leckét és azt gyakoroljuk!”* Mire a bácsi: *„Ha Irén azt mondaná: ugorjatok a kútba, megtennétek?”* – de ők komolyan vették a feladatot.

Nagy beszélgetéseket is rendeztünk, főként az irodalom területén, de a gimnazisták felvetettek filozófiai kérdéseket is. *Piukovits Jóska* meg is magyarázta az egyes téziseket iskolai tanulmányai alapján. Akkor hallottunk először *Kant*ról, *Spinozá*ról, *Schopenhauer*ről, *Freud*ról stb. A „képzősök” a gyakorlati tanítási órákról számoltak be. Irigyeltem a fiúkat, mennyi mindent tudnak, amit mi nem ismerünk. Elhatároztam, hogy tudásomat kiegészítem a hallottakkal. Magda a zárdabeli életről mesélt: az apácákról, a szigorú magatartási elvárásról, amely jellemezte őket.

Eljött újra a nyár, az 1941. évi hercegszántói búcsú napja, amelyre Magyari Katicáékhoz hivatalos volt az Otthon Klub minden tagja. Nagy izgalommal készültünk az utazásra: Magda, Sanyi, Klári és én vonattal mentünk. Szombat volt, Katica az állomáson várt bennünket: *„Vigyázzatok! Jön a meglepetés!”* Miután kiléptünk az állomásépületből, megszólalt a zene, egy csapat fiú *Wetzl Nándi* harmonikázását kísérve énekelni kezdett: *„Megjöttek a bajai diákok. Mindenki kap egy szál virágot!”* – így érkeztünk meg Magyariékhoz zeneszóval. Ott elköszöntünk a fiúktól, de megbeszéltük a délutáni találkát.



Jót ebédeltünk, pihentünk, utána Katica körülvezetett bennünket a faluban. Egyik házra rámutatott: *„Itt lakik Ljubinkó!”* (Az apám műhelyébe gyakran bejáró, akkoriban a III. Béla Gimnáziumot látogató *Gálity Ljubinkó* lett később a szántói pópa). A társaság végül is Kataék udvarán gyűlt össze, Nándi harmonikázott, mi meg énekeltünk hozzá. Magyari bácsi meg szorgosan töltögette a jó borocskát. *„Csak egy nap a világ, csak egyetlenegy perc az életünk, ki tudja mi vár ránk, ki tudja, mire ébredünk”* – daloltuk a közismert sanzont. Katica néni kínálgatott a sokféle süteményből, a pogácsából, a hangulat egyre emelkedettebb lett. Estefelé a fiúk elmentek, Sanyi is velük tartott. Mi, lányok a vacsora után csendben beszélgettünk. A háziak az utcai szobában készítették el ágyainkat, ropogós, frissen keményített csipkés ágyneműben feküdtünk le.

Már lassan szunyókálni kezdtünk, amikor úgy éjfél körül az ablakok alatt lépéseket hallottunk: *„Ne beszéljetek,*

csak halkan!" – szólalt meg egy hang. Kis idő múlva megszólalt a hegedű *Gál Jani* kezében, Nándi alig hallhatóan kísérte őt a harmonikán: *„Csak egy kislány van a világon…"* Meghatódva és izgalommal hallgattuk a dalt. Katica gyorsan négy gyertyát kerített, ezeket meggyújtottuk, és kitettük az ablakokba annak jeleként, hogy szívesen fogadjuk a szerenádot.

„Lányok! Köszönjük meg a fiúknak!" – és kinyitotta az ablakokat. Jó háziasszony módjára Katica barátnőnk poharakat tett az ablakpárkányra, mi pedig töltögettünk abból a jó hideg borból, amit a kedves szülők behoztak nekünk. Kezünkkel csókot intettünk, majd kis idő múlva becsuktuk az ablakokat. A fiúk persze nem hazamentek, hanem folytatták az éjszakázást a falu kocsmájában. Másnap, vasárnap az egész falu ünnepelte a búcsút.

Mi a tornácon bőségesen reggeliztünk, azután felvettük az ünneplő ruhánkat, és elmentünk a misére. A templom teljesen megtelt, a férfiemberek azonban a templom előtt csoportosan álldogáltak és várakoztak. A mise végeztével a szántóiak sorfalat álltak, mi is odaálltunk melléjük. Kis idő múlva gyönyörű, sokác népviseletbe öltözött lányok jöttek ki a templomból. A napsugarak megcsillogtatták ruhájukat és a nyakukban lógó aranypénzeket. Minél módosabb volt a lány, annál dúsabb volt a nyaklánca. Gyönyörű ruhák, díszes párták, méltóságteljesen lépkedő lányok haladtak el mellettünk. Egész kicsi lányok is népviseletben jöttek ki a templomból, mi pedig boldogok voltunk, hogy láthattuk a vonulásukat. Még hazaérkezve is a látvány hatása alatt voltunk.

Magyariék a sok látogató miatt az udvaron terítettek meg, mi voltunk a „fővendégek" a búcsúvendégek sorában. Micsoda megtiszteltetésben részesültünk! Az asztal hamar megtelt a sok finomsággal: ételekkel teli tálak, finom borok, csodálatos torták; azt sem tudtuk, miből és mennyit együnk. Egyszerre csak felálltam, poharat vettem a kezembe, és osztálytársaim nevében is megköszöntem ezt a feledhetetlen két napot. Kata édesanyja könnyezett, kemény rendőr édesapja is meghatódott. (Csak később tudtuk meg, hogy néhány év múlva jugoszláv partizánok verték agyon.)

A délutáni vonat vitt haza bennünket Bajára. Az állomásra népes gárda kísért el. Nándi harmonikája egészen az indulásig szólt. A fiúknak puszit adtunk – ez nagy tettnek számított abban az időben –, majd felszálltunk a vonatra. Zsebkendőinkkel búcsút intettünk, amíg csak láttuk a falusi csoportot.

1942 tele

Az Otthon Klub jól működött, jöttek a fiúk, és mi, lányok élveztük, hogy táncolhatunk, a fiúk meg időnként kinyitották a bárszekrényt egy kis édes likőrért. A szüleim tudták ezt, így nagyon ügyeltek arra, hogy a likőr alkoholtartalma ne legyen túl magas. Bár más-más iskolából jöttek össze a klubtagok, jól összeverődött a csapat.



A gimnazisták Ady költészetével foglalkoztak, Kiss Gyuri panaszkodott is, hogy meg kell tanulniuk kívülről *Ady Krisztus-kereszt az erdőn* című költeményét. Magam is fellelkesültem, és elhatároztam: megtanulom a verset. Másnap Gyuri elpanaszolta, hogy még mindig nem tudja, én példát akartam neki mutatni, hogy meg lehet tanulni – előálltam és elszavaltam a társaságnak, meg is tapsoltak érte. (Később is nagyon sok verset tudtam fejből, különösen kedvenc költőimtől.)

Decemberben eljött a téli szünet, akkor sokkal több időnk volt a „klubéletre". Karácsony napján Gyuri azt mondta Magdának és nekem: „Ma megleplek benneteket, este 11órakor várjatok, jövök!" Úgy is volt. Megettük a halat, körülálltuk a karácsonyfát, gramofonkísérettel énekeltünk – igazi családi este volt. Pontban 11 órakor – nagy hóesésben – lovas szánkó állt meg a házunk előtt, hajtója egy nagy subát, fején havas kucsmát viselő fiatalember volt. Gyuri megkérte anyámékat, hogy engedjenek el egy kis éjszakai szánkózásra. Jól felöltöztem, és beültem a fiúk mellé. Elhajtottunk a Flórián utcába, ott elkértük a szülőktől Sanyit és Magdát. Hárman hátra ültünk a szánkó melegen bélelt padjára. Gyuri a hajtó mellé ült, és onnan irányította, merre menjünk. A ló megindult, mi pedig Szentistván felé „repültünk". Kiértünk a falu végére, elhagytuk az utolsó házakat is. A hó nagy pelyhekben hullott, rövidesen mi is hósapkások lettünk. A szentistváni határban volt egy Krisztus-kereszt, oda vitt el bennünket Gyuri. Megálltunk előtte és megszólalt: *„Irén, Magda, Sanyi! Ez az én ajándékom karácsony napján!"* Mindannyian meghatódva álltunk, én pedig szavalni kezdtem: *„Havas Krisztus-kereszt az erdőn/ Holdas nagy téli éjszakában:/ Régi emlék. Csörgős szánkóval/ Valamikor én arra jártam/ Holdas nagy, téli éjszakában."* Majd visszaindultunk, a ló nyakán csengő csilingelt, a hold sütött, a nagy hó világított, jólesett a sikló havon repülni. Gyuri megfordíttatta a szánkót Baja felé, majd elvitt bennünket az 1938-ban felszentelt Felsővárosi templomhoz. Épp akkor kezdődött az éjféli mise, olyan sokan voltak, hogy csak a karzatra fértünk fel. Az orgona mellett énekeltük a *Csendes éj*t és a többi karácsonyi éneket.

A szánkó nem várt meg bennünket, a fiú hazahajtott. A mise végén négyen a nagy hóban hazagyalogoltunk. Elköszöntünk Magdától és Sanyitól, engem Gyuri kísért haza. Búcsúzásul azt mondta: *„Tudod, Irén, amikor először hallottam a verset tőled, akkor határoztam el, hogy ezzel az éjszakai szánkózással, a karácsonyi hangulatban köszönöm meg nektek az élményt."* Hatvan év távlatából is megdobban a szívem, ha erre az éjszakára gondolok.

Barátságunk Magdával az idők folyamán elmélyült. Megbeszéltük, megvitattuk a körülöttünk lévő gondokat, és mindig közös nevezőre jutottunk a családot és a világot illetően is. Igazi barátság volt a miénk: jöttek a diákszerelmek, szépek voltak, hamvasak, leírhatatlanok; nem voltunk féltékenyek egymás boldogságára. Az Otthon Klub tagjai nagyrészt leérettségiztek, a képzősök tanítóvá értek. Többen állásba kerültek, a fiúk többsége Budapestre ment egyetemre, a végzett tanítók pedig vidékre kerültek. Amikor hazajöttek, a családon kívül az első útjuk hozzánk vezetett. Felnéztünk rájuk, mert révbe értek – gondoltuk. Egy hiányzott csak nekik: az Otthon Klub hangulata. Mennyi édes emlék kötött össze bennünket! Magdából *„Madu"* lett, férjével Lakhandiban (Mártonszálláson) kezdték meg tanítói működésüket, és az iskolához tartozó szolgálati lakásban éltek. Később Bajára kerülve a Gyakorló iskola ismert és szeretett tanító nénije lett belőle. Aki még él közülünk, nosztalgiával gondol az elmúlt évekre. Én pedig Magda barátnőmre gondolok, közös fogadalmunkra, korai halála miatt még ma is fáj a szívem. ■

Lábnyomomban a csend

Kasza Béla 2024-ben megjelent verseskötetéről

László Erika

■ Ha kezünkbe vesszük *Kasza Béla* újonnan megjelent kötetét, óhatatlanul meglátjuk, és bajaiként azonnal értelmezni is kezdjük a borító fotóját. Mit is látunk? Egy kényelmes ruházatú, hátizsákos férfi sétál egy földúton, ösvényen a késő őszi vagy téli tájban. Léptei nem lehetnek sietősek, hiszen keze a kabátzsebben, a hátizsáknak sem lehet nagy súlya, az időjárás kedvező, csapadékmentes, napfény melengeti fedetlen fejét. A helyszín is ismerős: a Sugovica partja, mégpedig a Bagolyvár és a zsilip közti szervizút. Az az út, amin a Sugó-parton a legkevesebben sétálnak. A magányos vagy befelé tekintő ember ideális útvonala. Mit üzen a kép? Békét, nyugalmat, a tájba illeszkedést, szinte azonosulást. Rendet: ember és természet harmóniáját. Az évszak szimbolikusan az elmúlásra is utalhat, de nem a fájó, hanem a megpihenést, lelassulást, csendes, örömteli szemlélődést nyújtó életszakasz csodáját. Ez nem a kirobbanóan aktív, lázas, forrongó ifjúság; nem is a mókuskerékben pörgő, dolgai után futó aktív felnőttlét fárasztó őrülete; és nem is a teljes kiüresedés vérfagyasztó rémülete; hanem talán a bölcs ember számára legszebb, lelassult, a világot a maga teljességében megélő, elfogadó, csendes öröm.

A cím pedig: *Lábnyomomban a csend.* A lábnyom jel. Gondoljunk csak arra, hogy akár állat, akár ember számára mennyi információt hordoz! Ki járt ott? Ember? Állat? Férfi? Nő? Felnőtt? Gyermek? Sportcipő nyomát látjuk vagy inkább elegáns női cipőét? Mikor járhatott ott? A legutóbbi eső előtt vagy után? A szél elkezdte-e már a homokkal elfedését? Tehát a lábnyom üzenet. Mit hordoz? Csendet. Nyugalmat, békét. Pontosan erről szólnak a költő versei.

Tehát összességében a borító mindazt elmondja, amit az a kb. 400 vers, ami a kötetbe került. Csakhogy a versek tele vannak apró szépségekkel, képekkel, gondolatokkal, érzésekkel, pillanatnyi benyomásokkal. Pillantsunk bele ezekbe!

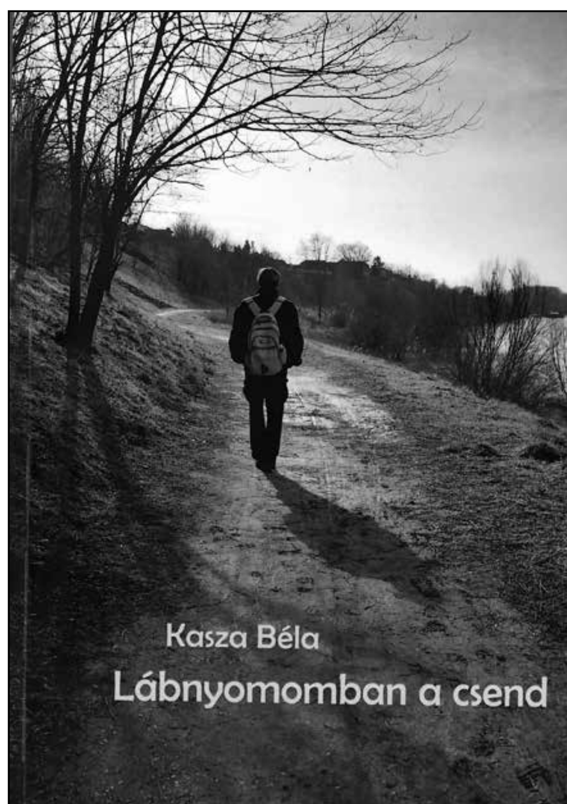
A versírás a költő számára önkifejezés, lelki szükséglet, mintegy önmagával való társalgás. Ahogyan én látom, nem meglepő módon két ihlető erőről van szó, ezek az öröm és a bánat. Ha öröm éri, a szélbe kiáltja, hadd tudja meg a világ. Ha bánata van, vigaszt nyújt a táj, az évszak, a külvilág. Ahogyan a bánat a természetbe viszi az embert, az *Csokonai Vitéz Mihályt* juttatja eszembe. Ahogyan a *Tiszta szó, zöldeskék* csend című versben olvashatjuk: *„Értékrendi válság, zűrzavar egy halom. / Mi a trendi nagy valóság? / Sár-lötty az etalon. (…) Madárdalt hallgatok és zöldeskék csendet, / minden jó szél visszahozza / a rímelő rendet.” A Varjúének*ben a természettől vár társadalmi megújulást: *„Kalitkába zárnak minket, / gépek zúzzák szét eszménket, / nem lehetek, aki vagyok, / mást képzelnek el a nagyok. (…) Tavasz, teremts új világot! / Felébrednek tiszta álmok, / értéktelen leszerelve, / s visszatér az érték rendje.”* A *Társam* a magány című versben így vall: *„Sosem bántott még a magány / megértő, igazi jó barát. / Mindig vele a remény is, / csodahívő, ahogy én is. (…) Természetről, ha énekel, / megnyugvást és békét lehel. / Erdő mélyén csendet dalol, / mosolyra nyílik mindenhol.”* A fentiekből jól érzékelhető, hogy a hétköznapok szorító rendje, a társadalmi elvárások, a képmutatás, a hajsza visszataszító egy szabadságra, kiegyensúlyozottságra vágyó lélek számára. Ezért menekül a természetbe. Ott a rend örök, nem divatfüggő érték, kiszámítható, éppen ezért is megnyugtató.

A bánat mellett persze az öröm is jelen van a kötetben. Forrása a család, a gyerekek, az unokák, a szerelem, de akár egy utcán kapott mosoly, köszönés. És megint a táj: a hegy, a víz, a nap, a szél, az eső, a virág… Az *Este a Duna-parton* című versben így szól: *„Kézen fogva jöttünk bámulni a Dunát, / terelgetem Helkát, Roland meg a húgát. (…) Öröm a négyesünk, mi lehet, mi kell még? / Így szeretjük egymást és e bársony estét.”*

A természetközeliség, -szeretet egészen különös mélységekig-magasságokig jut el. A halál utáni eggyé válás gondolata is helyet kapott több alkotásban *„Nem lenne jó koporsóban, / rémes, hideg serlegben. / Nem hallanám szél zúgását / hegyoldali fenyvesben. / Szabadsággal ölelkezem, / búcsújajt se szóljatok! / Fényes vizek, erdők fölé, / hegyek közé szórjatok!” (Hegedűs leszek)* A panteista istenszemlélet is megnyilvánul a versekben. Azaz Istent feloldja a természetben, annak minden eleme isteni lényegű. Néhány példa a gondolat megjelenésére: A Csöppnyi titokban: *„Apró virág, csöppnyi titok, / Istenemnek ajtót nyitok.”* A *Borzaskaták a kertben* című versben: *„Nem más ez az egész, mint maga az élet, / azt hiszem, mindenben otthon van a lélek.”*

A természet, a táj nemcsak általánosságban jelenik meg, hanem konkrétan megnevezve is. Két fő helyszínt láthatunk: az egyik Baja, a másik a Balaton és környéke. Az egyik az otthon biztonsága, a szülőhely vonzása; a másik a szerelem, a kaland, az izgalom, a felfedezés. Az egyikben ott a Duna, a Sugovica, a Pandúr, a főtér; a másikban a tó, a Szent György-hegy. Kirándulások helyszíneként még a Szársomlyó és a Tenkes is megjelenik.

A városunkhoz kötődés szépen megmutatkozik a *Baja* című versben: *„Esik a hűs eső, / bámulom a tájat, / cseppek által csókolt / szép Sugovicámat. / A Nagykorzón állok, / a szél most átoson, / óvón megölel / szülővárosom.”* A vershelyzetet minden bajai el tudja képzelni, hiszen mindannyian álltunk már a főtéri korzón a vízre tekintve. Meglehet, nem esőben ácsorogtunk ugyan, akkor inkább csak végigszáguldottunk ott. Az esőcseppek vízbe csobbanását legtöbben inkább ablak mögül, száraz, fedett térből szemlélnénk. De a költőt nem zavarja az eső. A vizet sem: a lehulló cseppek csókot adnak neki, mintegy erősítik, gyarapítják. Vonzó ez a megközelítés. A megszemélyesítés már nem is meglepő, hi-



szen a táj elemei Kasza Bélánál mindig élnek, éreznek, cselekednek. Mi minden van a „Sugovicámat" szóban? Birtoklás? Inkább azt mondanám: örök összetartozás. Nem azért az övé, mert tulajdonosa, hanem azért, mert életének, már születésének is helyszíne, szimbóluma a folyó. Ó, és az a szél! Mindannyiunknak ismerős a folyó partján, a szabad térségben átsuhanó szél. Akár kellemes is lehet, de mindez esőben? Arcunkba csapja a vizet, az esernyőt is elfelejthetjük, a ruhánkat csapkodja, tépi… Hogy folytatódik a vers? „Óvón megölel szülővárosom." Vagyis itt nem érheti nagy baj, mert az otthon megnyugtató biztonságában van. És megint a megszemélyesítés: „megölel szülővárosom". Vagy inkább a költő öleli körül szeretetével, akkor is, ha a szél és az eső nehezítő körülmény. És ezt az érzést fordítja meg, jeleníti meg inverzióként. Szép gondolat. A költemény nyolc rövid sor, két mondat, kétütemű hatos hangsúlyos, azaz magyaros verseléssel, félrímmel. Éppen az egyszerűsége miatt különleges. Szelíd, példamutató.

A kötet darabjai formailag változatosak. Találkozhatunk szabályos négysoros versszakokkal, szabálytalan felépítésű, változó hosszúságú sorokból épülő szakaszokkal, klasszikus szonettformával egyaránt, és láthatunk *Weöres Sándor* játékverseire emlékeztető formát is, például a *Vízparti pillanat* című versben: *„ficsergő fecskék / röptük cikázás / bodzavirágban / mélyül a tavasz / nádas sustorog / fodros csobbanás / rabol a csuka / ezüst kishalat"*. Ebben a rövid versben nincs írásjel, a sortöréseken kívül nincs semmi más tagolás. Éppen ezzel tudja talán az időt megállítani: csak állunk a vízparton, észleljük a körülöttünk lévő világot, mintegy összesűrített pillanatban a fecskét, a bodzát, a nádast, a rablást. Halljuk a fecskék ficsergését, érezzük a bodza illatát, látjuk a vízen a csobbanást. Vagyis érzékszerveinkkel rögzítjük a vízparti pillanatot. Nem egymásutániság ez, hanem egyidejűség. Egy látható-hallható-szimatolható pillanatban az egész. Találó ehhez az impresszionista képhez ez a versforma.

Gyakran találkozhatunk alliterációval, például a *Hajnali holdak idején* című versben: *„halvány, hajnali hideg holdak"*. A verseknek a különböző rímfajták is kifejezőeszközei, a ritmust pedig általában hangsúlyos verselés adja. Sok-sok költői képet találunk a költeményekben: megszemélyesítést, metaforát, szimbólumot, és több helyen szinesztéziát is, például a korábban idézett alkotásokban: *„zöldeskék csend", „bársony este"*. A szín láthatósága és a hallással érzékelhető csend; az esti sötét látványa és a bársony kellemes bőrérzékelése találkozik, mosódik össze ezekben a kifejezésekben. Az ismétlések különböző variációi lelhetők fel a kötetben: a refréntől az anaforáig. Az egyéni szóalkotás szabadságával is él a költő, például a *„Ficsergő dal fecskül, nyárillat simogat, / mezítlábas öröm kavicsozza talpam" (Ficsergés fecskül)* vagy a *„Februártól elbúcsúzva / kikeletel már a lélek" (A tavasz mosolya)* sorokban. Nézzük csak! Fecskül – azaz fecskeként cikázik, csivitel a dal. Kavicsozza – azaz a kavics szúrja, nyomja a talpat. Hogy is férne ez bele egy vers törmörségébe ilyen bonyolultan kifejtve? Nem egyszerűbb így: kavicsozza? Kikeletel – azaz ébredezik, újjáéled.

Kiemelt helyet kapott a hátsó borítón az *Eretnek őszvég* című vers. *„Oly szépséges és eretnek az őszvég, / akár az ősi, tiszta vágyak. / Színes szívemben, ami fájt nemrég, / most ölelhető örömök / hancúroznak, kiabálnak. / A szabadságban kedvem lelem, / ez az igazi oxigén, / fejem fölött az ég a tető. / Nem baj, ha nem vagyok sikeres / vagy valamiről híres. / Elég az is, ha szerethető."* Ahogy a kezdőborítón látható képen, itt is az ősz jelenik meg évszakként. És szimbólumként. Hiszen jól érezhetően az emberélet derekát jelzi, és az egyéni, szerelemben fellelt csodát. Ettől eretnek. Ez most nem a természet szépsége, a Balaton imádata, „most ölelhető örömök hancúroznak, kiabálnak". Ez az öröm az életadó: az oxigén, a szabadság. És persze időtlen, természetes, az ember megszületésétől jelen lévő: „ősi, tiszta vágy". A megbékélés, megelégedés záloga is. Az alkotó több versében vall arról, hogy szeretne sikeresebb lenni költőként, de most más a helyzet: „Nem baj, ha nem vagyok sikeres vagy valamiről híres." A lényeg a kötődés. Ha nem is költő és olvasó között, de két ember egymás iránti szeretetében. És ha ez a lélek öröme, békéje, akkor azt is mondhatjuk: boldogság. Hiszen ha az ember „szerethető", az visszaigazolása a jóságának, emberségének. Az életünk legnagyobb elismerései ezek a közelségek. Ebben a versben is ott a megszemélyesítés: eretnek őszvég, örömök hancúroznak; a szinesztézia: színes szívemben; a metafora: a szabadság az oxigén, a tető az ég. Nem zavar bennünket a páratlan sorszám (11), a változó rímek (abaxbcxdcxd). A vers maga a harmónia.

Ebből a verseskötetből lehet erőt, békét, csendes lelassulást meríteni. Ezekkel a versekkel lehet őszinte, tiszta érzéseket, természetközelséget megélni. Olvassuk hát nyitott szívvel! *(Kasza Béla: Lábnyomomban a csend, Bajapress Kft., 2024).* ■

Új Bajai Honpolgár-hírlevél!

■ Kedves Olvasónk! Nem jutnak el Önhöz a Bajai Honpolgár online anyagai? Szeretne időben értesülni a legújabb megjelenésről, Bajai Honpolgár-estekről, új kiadványokról? Szívesen olvasná már a megjelenés napján legfrissebb anyagainkat?

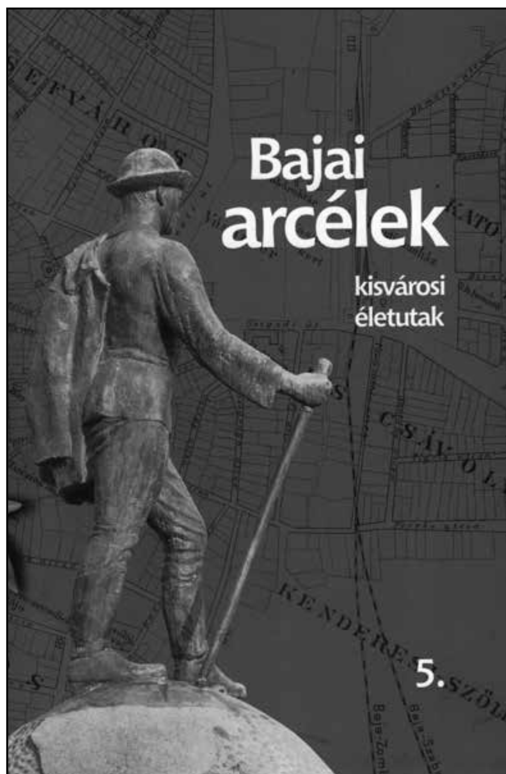
Mindenre van megoldás! Iratkozzon fel a Bajai Honpolgár hírlevelére, és valamenynyi, lapunkkal kapcsolatos eseményről első kézből értesülhet, közben nem kell magát kitennie a közösségi médiás algoritmusok szeszélyének! Feliratkozás honlapunkon (https://bajaihonpolgar.hu/). Kérjük, vegye fel a kapcsolatot velünk ebben a formában is! ■

BAJAI HONPOLGÁR
Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

Még újabb arcélek – immár ötödször

Mészárosné Szőnyi Zsuzsanna

■ A *Bajai arcélek* 5. kötetének fedőlapján – *Kelemen Áron* munkája – megakad a tekintet. A bajai szabólegény, Jelky András földgömbön lépdelő alakja tűnik fel a kisvárosi életutakról készült sorozat következő, immáron 5. kötetének borítóján. A világot járt felfedező, akinek fordulatos életét egyaránt kísérte szerencse, tudatos döntések és kiszámíthatatlan erők is, végül hazatért.



Számomra, aki nem vagyok született bajai, úgy véltem, nehéz dolgom lesz – elmélyülni és észrevételeket tenni olyan könyvben, amely egy sorozat része, s amelynek jó néhány szereplőjét nem ismerem. Ugyanakkor a kíváncsiság is ösztönzött – hasonlóan az egykori világjáró útnak indulásához – az érdekes sorsok, sajátos életutak és személyiségek nyomában járni. Tenni ezt olyasvalakik útján, akik jelenleg is erővel hatnak, önálló szemlélettel bírnak, akarva-akaratlanul formálják e kisváros közösségének életét.

Ez a kötet azokról szól, akik – az ő szavaikkal élve – csupán „teszik a dolgukat" becsülettel, miközben a csendes, „iparos" munkájuk finom nyomot hagy a város arculatán. Minőséget hordoznak, értéket közvetítenek, példát adnak munkaethoszból.

Ha végigtekintünk a könyvben szereplők változatos tevékenységein, e sokféle életútnak érdekes summázata adódik. Bár akad köztük néhány tősgyökeres bajai, többen is a Baja környéki kis települések (*Sükösd, Csátalja, Bácsbokod*) szülői házából indultak el, hogy azután a város közép- és felsőfokú intézményei (*a Bajai III. Béla Gimnázium, a Szent László ÁMK/ Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola,* a hajdani *Bajai Állami Tanítóképző Intézet*, ma *Eötvös József Főiskola*) kínálta lehetőségekkel élve szárnyra kapjanak, s onnan messze repülve, egyszerre csak hiányozni kezdjen nekik a Duna levegője, a halászlé illata, vagy épp a Gemenc közelsége és a Sugovica kanyarulata. Így sokan visszatértek ide, letelepedtek Baján, vagy ha távol élnek is, de *„Bajáról veszik a levegőt"* – ahogyan a húsz éve Horvátországban élő *Csilics Sándor,* a legendás *Csitaonica Néptáncegyüttes* alapítója állítja. A városnak csodás módon létezik egy különleges közege, amely a település utcáin, a folyó közelségén túl az itt élők megtartó erejét is jelenti.

A kötet névsorában személyes ismerősök is akadtak. Érdeklődéssel és jólesően fedeztem fel több volt kiváló kolléga, így (a későbbiekben igazgató) *Sipos János* matematika-fizika szakos tanár vagy épp *Pethőné Kővári Andrea* és *Pethő Attila* megszólalásait. A zenetanár házaspár tagjai, bár munkájukban sok ponton összeforrtak, és mégis szakmájuk autonóm képviselői, inkább egymásról szólnak, a tisztelet és megbecsülés hangján. Egy hihetetlen és fordulatos életút viselője az egykori volt tanítvány, *Ivánkovich Anita,* aki mára sikeres matematikatanár lett. A szerénység, az alázatos munka, a törődés és felelősség finom elegye azonban valamennyi életútról szóló összegzésben benne van. Legyen szó Kijevben egyetemre járt sükösdi lányról (*Terrayné Ifjú Erzsébet*), autodidakta módon lett lovasról, a Nemzeti Vágta egyetlen örökös bajnokáról (*Németh János*), a Bunyevác Tájház felújítójáról, aki a Városháza homlokzatán is otthagyta keze nyomát (*Faddi János* kőműves), a szerteágazó bajai sportélet nagy alakjairól (motorcsónakversenyek egykori hőse, *Sarkadi Sándor,* a válogatott futballistából lett edző és szakkommentátor *Bognár György,* vagy éppen a cselgáncs sportág bajai meghonosítója, *Gyuró László*).

„A közösségben varázslatok születnek" – gondolat mögött nemcsak a közösségért való tenni akarás, hanem az abban való feloldódás is meghatározó, enélkül aligha lenne teljes a kötet „arcéle". E szemlélet mentén mutat be a kötet néhány közismert személyiséget (*Ádám Péter* táj- és portréfotós és festő, s a bajai halászléfőzés örökös bajnoka, *F. Horváth Ildikó* aranydiplomás fotóművész, akinek – vallomása szerint – pozitív életszemlélete a képein is látható, de elgondolkodtató *B. Horváth István* postás és költő életútja is.)

„Igazi öröm a közösség szolgálata" – a fordulatos életútjáról valló *Menczer György* szervezőkészsége nélkül jótékonysági koncertet nehéz elgondolni, ahogyan az is elképzelhetetlen, hogy az eredetileg iskolaigazgató, majd nyugdíjas éveiben a gasztronómia területén nevet szerző *Horváth László* nélkül beszélhessünk a bajai halászlé népszerűségéről. A műszaki érdeklődés mellett orvossá lett *dr. Weiner József* munkabírása, világra való nyitottsága, a város iránti felelőssége különleges és tiszteletet érdemlő példa.

Tizenhét sors, amely így vagy úgy, de Bajához tartozik, tizenhét ember, aki a városért gondolkodik, a város közösségéért tesz. Történeteik mind azt példázzák, hogyan lehet erős vonzásban lenni azzal a környezettel, melyben élünk. Nemcsak láthatatlan erőt adnak a település lakóinak, hanem emlékeztetnek arra is, hogy ritka adomány van a birtokukban. A ma emberének szemléletében csak kevéssé lelhető fel a közösségért való önzetlen tenni akarás

Az interjúkészítők (*Dudás Júlia, Dobra Edina, Sándor Boglárka, Faragó József, Fekete Ildikó, Géczy Zsolt, Martonosi Etelka, dr. Mayer János, Szombati Krisztina, Kubatovics Tamás, Rab Rita*) felkészültek, kérdéseik szerteágazóak, a beszélgetőtársak pedig kedvvel mesélnek, miközben az életpályákban elmélyülő olvasó időnként megáll, hogy a pillanattal gazdálkodni tudjon, és befogadja ezeket a nagyon gazdag életutakat.

Az eddigi kötetekkel összhangban az interjúk elején rövid áttekintést olvashatunk a megszólalókról, amelyek gondolatébresztő jellegűek, és észrevétlenül navigálnak a szerzők benyomásaiban, mielőtt részesévé válunk az olvasottaknak. A megszólalók lelki alkata a fekete-fehér szövegfolyamon keresztül is áthat.

Az interjúkészítők bemutatásával zárul a kötet, s ezzel teljes. Különösen azért, mert nevük jórészt Baja életének szellemi műhelyeiből már ismerős, maguk is véleményformálók, kulturális teret építenek. Ehhez a névsorhoz járul elengedhetetlenül a kötetet és a sorozatot szerkesztő *Martonosi Attila* neve. *(Bajai arcélek. Kisvárosi életutak 5. 17 (és fél) portré. Felelős szerkesztő Martonosi Attila. Argumentum Plussz Rendezvényszervező és Szolgáltató Bt., Baja, 2024.)* ■

Balatonfüred – főváros, egy napra

Szünder Dezső

■ Kétségtelen, hogy a Balaton körül élőknek megoszlik a véleményük arról, mi is az igazi központja a magyar tengernek. Évekkel ezelőtt magam is azt gondoltam, hogy *Siófok*, amely mára inkább a szórakozni vágyó fiatalok központja lett. Napjainkban a központ „címért” két település verseng: *Keszthely* és *Balatonfüred*. Bár mai lakhelyem Keszthely szomszédságában van, személyes érintettségem okán mégis inkább Füred felé hajlik a szívem. Annyi azonban biztos, Balatonfüred május 31-én igazi fővárossá, központtá vált, mégpedig az olaszrizlingé, nemcsak hazánkban, hanem egész Közép-Kelet Európában. Ekkor tartották ugyanis a patinás kongresszusi központban a sorozatban harmadik alkalommal megrendezett *Grow du Monde* verseny utáni nagyszabású sétálókóstolót és a verseny helyezettjeinek díjátadóját.

Az eseményt némi csúszással *Győrffy Zoltán*, a *Pécsi Borozó* leköszönő főszerkesztője nyitotta meg, majd a város polgármestere köszöntötte a zömmel szakmai berkekből érkező érdeklődő közönséget. A polgármester köszöntőjében többek közt elmondta, hogy az olaszrizling a mi borunk, a mi dicsőségünk. Füreden a szőlő, a bor és a kultúra szorosan összefonódik a város életével. Jövőre *Jókai-emlékév* lesz, s az író is erősen kötődött a városhoz, ráadásul hazánkban elsőként írt könyvet a szőlészetről, borászatról. Az olaszrizling, mint borszőlő és mint bor *Hamvas Béla* könyvében is meghatározó szerepet kap. A bornak, a hozzá kapcsolódó gasztronómiai eseményeknek, valamint a zenei rendezvényeknek pedig egész évben nagy szerepe van Füred életében: hal- és borünnep, jazz/világzenei fesztiválok, Balatoni borhetek, Füredi szüret, csak hogy néhányat kiemeljek a programokból. Zárszóként elmondta azt is: fontosnak és megtisztelőnek tartja, hogy ennyi borászt, borral foglalkozó szakembert láthatott vendégül a város az elmúlt néhány napban. A köszöntő a szervezőknek szóló köszönetnyilvánítással zárult.

A köszöntőbeszédek sorát *Tornai Tamás*, a somlói *Tornai Pincészet* irányítója, a *Somló Holding* igazgatója zárta. Az, hogy az olaszrizling mennyire fontos nekünk, jól mutatja ez a rendezvény is, mely nemzetközi összefogással, állami támogatás, segítség nélkül jöhetett létre. Tornai Tamás elmondta, hogy igazán szerencsének érezheti magát, hiszen olyan dologgal foglalkozik, mellyel az emberek több mint 100 éve: az olaszrizlinggel. Köszönet mondott a főszerkesztőnek, hogy a rendezvény létrejöhetett, és hogy az eltelt néhány napban minden résztvevő jó élményekkel gazdagodott az olaszrizling, Balatonfüred és Magyarország kapcsán. A megrendezett verseny, kóstoló nagy feladat volt, de mint látjuk, lelkes kollégákkal, tenni akarással sikerült.

A köszöntőket eredményhirdetés követte, melynek képei, az arról készült beszámolók már elérhetők számtalan boros honlapon, valamint jelen írás csatolmányában is megtalálhatók, elérhetők. Egy versenyen, kóstolón leginkább a számok, értékelések, pillanatnyi benyomások fontosak, azok döntenek, különösen akkor, ha zömmel szakmabeli a társaság. *(A lista honlapunkon elérhető – a szerk.)*. Ezért aztán, ami engem illet, inkább csak személyes benyomásokat szeretnék megosztani az olvasóval. Most hagyjuk a pontokat, a megkóstolt 25 tétel nem is igazán teszi lehetővé, hogy egy sétáló kóstoló alatt az ember a tapasztalatokat objektíven értékelje.

A borok előtt essen szó kicsit még a versenyről, vagyis inkább csak az eredményekről. Az esemény kezdetén egy közösségi oldalon, kedvcsináló gyanánt megosztottam *Márai Sándor* néhány gondolatát a hazai borról, az olaszrizlingről. Volt benne egy mondat – kérem, nézzék el nekem, hogy most nem pontosan szó szerint idézek –: ha az olaszrizlinggel baj van hazánkban, akkor igazán nagy a baj. Hát, most nem is tudom mit mondjak… A versenyen több kategóriában osztottak *champion nagydíj*at, ezekből egyetlenegy került hazai borászat kezébe. Amikor a nagydíj *Figula Mihály* bájos kislánya kezében volt, szinte mindenki, köztük én is hajlamos volt elérzékenyülni, de bennem azért megkondult az a bizonyos vészharang. Jól van ez így? Elég ez a telje-











sítmény nekünk? A hazai létező vagy nem létező bormarketing állandó problémája, hogy nem tudunk kellő mennyiségben, elég nagyszámú piacra bort juttatni hazánkból, holott elvileg – legalábbis szerintünk – ezek a borok jók. Utóbbi felől szemernyi kétségem sincs, de valóban elég jók ahhoz, hogy nemzetközi piacra léphessünk vele? Ha a verseny mostani eredményeit, szigorúan a nagydíjasokat nézem (mert azért összességében nincs okunk panaszra), erről nem vagyok meggyőződve. Győrffy Zoltán világított rá ennek egy fontos vetületére: az elért nem túl fényes eredmények arra mindenképpen jók lehetnek, hogy a hazai borászatokat még jobb munkára ösztönözzék. Tudom, az olaszrizling csak egy fajtája a számtalan, hazánkban megtermelt szőlőnek, de mégiscsak az egyik legfontosabb lenne…

Mit kóstoltam? A közel 5 órás kóstoló során saját utamat jártam, nem kerestem mindenáron a díjnyertes tételeket, és minden bizonnyal olyan tétellel is összefutottam, mely kevésbé tetszett jó eredménye ellenére, és fordítva.

Homola furmint brut, method traditionelle: Belövő tétel, a kiállító valószínűsíthetően a paletta színesítésére hozta. Markáns savak, hosszú, nyomokban élesztős utóíz, barack, mandula. Szép, igazán elragadó majd palackérés után lesz.

Zelna, 2023, organikus rizling: A palackon már fent a *'grow'* jelölés. Nagyon finoman ásványos, lehengerlően szép savak, visszafogottan illatos, igazán bájos, szerethető bor, akár fröccsnek is. Aki szeretné tudni, milyenek az olaszrizling tipikus stílusjegyei, ezt kóstolja, minden magyarázat nélkül érteni fogja! Ilyennek kell lennie egy rizlingnek. Belépő szintű bor ez a rizlingek világába, hibátlan, 10 euró alatti áron pedig „best buy" is.

Zelna 2023 birtokbor, hegybor: Amikor már azt hiszed, hogy megtaláltad a kedvencedet, akkor erre kóstolj rá! Illatban abszolút visszafogott, cseppnyi méz. Ízben enyhe, ám igen jólesö kesernye után lehengerlő ásványosság, fantasztikusan szép citrusok.

Palo Pincészet, Sáfránkert 2022: A korty eleje túlságosan üres, kicsit túltolt hordó. Viszonylag új pincészet Paloznakról, első tételek. 2 ha saját terület, 8 ha felvásárlás. Jelen bor készítésénél a tőketerhelés 1kg/tőke – az irány jó, de a bor lesz még jobb.

Palo olaszrizling 2022: Minden szaglóhámot betöltő mandulaillat, szinte ösztönöz a kóstolásra. Sokkal jobban egyben van, mint a Sáfránkert, kellemes, gyümölcsből származó édesség kerekíti, egészíti ki az ízprofilt.

Pálffy rizling 2023: Egy palackban a Káli-medence minden egyedisége. Illatban, ízben tökéletes egységet képez, a profil a citrusoké, kevés citrom, érett mandarin, narancs. Mészköves talaj, tartályos érlelés.

Pálffy rizling 2022: Hordós érlelés, visszafogott illat, kirobbanó íz. Harsány, hosszú ideig tartó utóíz, kellemes fanyarság, a bor, amire emlékezni fogsz. Szintén mészköves talaj.

Pálffy rajnai-olasz házasítás 2021: 60/40-es házasítási arány, jól felismerhető petrolos, rajnais illatjegyek, amelyek cseppet sem zavarók. Ízben sem benzinkút, kitűnően eltalált remek házasítás. Hordós és tartályos iskolázás, ezen túl az egyes alapanyagok, területek termései egyenként is kaptak külön-külön érlelést. Kár, hogy már nem kapható.

Egersoul olaszrizling 2023: Reduktív rizling, szép, letisztult, minden sallangtól és csicsától mentes illattal. Csukott szemmel is felismerhető rizling, mandula és citrus – mert van, amikor ennyi is elég. Némi szellőzés után pedig mintegy meglepetésként bájos ásványosság, szikár, férfias karakter fogad: mintha nyári, meleg homokba szagolnánk.

Egersoul olaszrizling 2022: Kifejezetten édes, már-már aszús illat, érett, túlérett szőlő jegyekkel. Némi olajosság a poháron, az illatprofil lehengerlő. Ízben valami egészen különleges olajos karaktert hoz, amely az egész szájpadlást behálózza, kellemesen kitölti. Komoly, tartalmas, izgalmas fehérbor, mely komolyabb ételek kísérőjeként is bátran megállja a helyét. A nap egyik meglepetése.

Egersoul egri csillag 2022: Olaszrizling alapú házasítás sauvignon blanc nélkül – tudom, ez egyéni vélemény, de nekem a fajta nagyon hiányzik a képből itt. Így aztán nem az a pohárból kiugrós típus, visszafogott illat jellemzi. Ízben jól felismerhető a rizling dominancia, amit mesterien kialakított házasítás után alakítottak kerek egésszé. Ha erre valaki azt mondja nekem, hogy cuvée, akkor a válaszom az, hogy ez isteni, ha azt, hogy ez egri csillag, nekem hiányérzetem van.

Váli bor rizling 2022 válogatás: Visszafogott, mandula, alma, barack. Ízben citrusos túlsúly, hosszú, szájat összehúzó utóíz. Nem igazán karakteres, inkább csak citrus, némi érett gyümölccsel.

Váli bor rizling 2020: Visszafogott, de jól felismerhető rizling jegyek. Ízben enyhe kesernye, zömmel mandulahéj. Jól iható, korrekt bor, minden fantázia nélkül, unott kiszolgálással.

Tornai olaszrizling 2023: Az illata mintha egy édes álomból ébrednénk: mandula, maracuja, kellemes, édes-kesernyés illat. Valóságos ízbomba, a szájat teljesen kitöltő édes mandulaíz, már-már mintha süteményboltban lennénk – pedig ez száraz bor. Tartályos érlelés.

Tornai olaszrizling 2019: Hordós érlelésű, dűlőszelektált tétel. Mély, keserűmandulás illat. Ízben némi menta kíséri a mandulát és a mandarint, ezáltal igazán egzotikussá téve ezt a tételt.

Bojan Kulčar (Szlovénia) rizling 2022: Finoman kesernyés ízű, igazán karakán, fiús rizling. Az elegancia nem, viszont a tökéletességre való törekvés nagyon érződik, itt minden az, ami. Közepes hossz, felejthetetlen élmény.

Bojan Kulčar, Method traditionelle 2020: Élesztős, toastos illat, a francia champagneok érzetét kelti. Ízében fájóan erős a CO2, némi pihentetés után azonban előbukkannak a szép élesztős jegyek, hosszú utóízzel, kellemesen szájpadlást szárító hatással. Kár a túl erőszakos buborékokért. ■



Szavakban rejlő erő – Hogyan tanulhat újra beszélni, aki afáziássá vált?

Agyi sérülést, stroke-ot követő terápiás lehetőségek a páciens és a hozzátartozó szempontjából

Ivaskó Lívia

■ Jelen írást, hasonlóan az alapját képező bajai előadáshoz, három bajai személy emlékének szeretném ajánlani, akik igazán sokat tettek azért, hogy a kutatói pályán elindulhassak. Hálámat szeretném kifejezni *Sárosy Józsefné Ica néni*nek, *Mezeiné dr. Kopasz Mária* tanárnőnek és *Schmidt Antal*nak, akik olyan időszakban hitték el, hogy a nyelv iránti érdeklődést lehet a biológiai szemléletmóddal ötvözni, amikor ez még nem számított széles körben elfogadottnak a hazai tudományos gondolkodásban. *(Mindhárman szorosan kötődtek lapunkhoz is: Sárosy Józsefné szerkesztőbizottsági tagja és hosszú időn át olvasószerkesztője, Schmidt Antal szerkesztője és rendszeres szerzője volt a Bajai Honpolgárnak, Mezeié dr. Kopasz Mária pedig a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriumának elnöke is volt – a szerk.)*

Az itt olvasható írás olyan indíttatásból készült, hogy betekintést nyújthasson abba a problémakörbe, mely a felnőttkori szerzett nyelvi zavarok, elsősorban az *afázia* kezelését jelenti egyrészt az ellátás részéről, másrészt a páciens és a hozzátartozók számára. A tanulmány szerkezete alapvetően követi a Honpolgár-estek keretében tartott előadás felépítését *(Bajai Honpolgár-estek 6.4. – Ivaskó Lívia: Szavakban rejlő erő: Hogyan tanulhat újra beszélni, aki afáziássá vált)*.

A felkért előadás szakmai előzményeként említendő, hogy több éven át egy olyan európai uniós pályázatban megvalósuló kutatás pilot projekt vezetője voltam, melynek *Nyelvhasználati és jelhasználati jellegzetességek stroke-on átesett személyeknél, különös tekintettel a diagnosztikus és rehabilitációs lehetőségekre* volt a címe. Az *Intelligens élettudományi technológiák, módszertanok, alkalmazások fejlesztése és innovatív folyamatok, szolgáltatások kialakítása a szegedi tudásbázisra építve* című EFOP 3.6.1-2016-00008 azonosító-számú EU társfinanszírozott projekt támogatta 2016-tól 2022-ig.

A projekt zárásának időszakában jelent meg az *Egészségügyi Közlöny* LXXII. évfolyam 6. szám 859-952. 2022. április 13. *Az Emberi Erőforrások Minisztériuma egészségügyi szakmai irányelve a stroke utáni rehabilitációról* http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/6/PDF/2022/6.pdf című irányadó dokumentum, melynek előkészítése idején a pilot projekt céljaihoz kapcsolódóan mi magunk is együttműködtünk a Magyar Rehabilitációs Társaság klinikai logopédiai szekciójának szakembereivel. Ebben a dokumentumban szerepel a következő megállapítás a 882. oldalon: *„A kommunikáció és a vele kapcsolatban levő kognitív zavarok megjelenése gyakori következménye a stroke-nak. Az olvasás és az írás eltérő mértékű zavara önállóan is megjelenhet, nemcsak afázia, beszédapraxia vagy pragmatikai zavarok kapcsán. Mindezek negatívan befolyásolhatják a szociális életben történő részvételt, a pszichoszociális jóllétet és az életminőséget."*

Miközben afázia, azaz szerzett nyelvi zavar nemcsak stroke következtében keletkezhet, hanem más okokból is kialakulhat, például neurodegeneratív megbetegedés következtében vagy trauma hatására is, fontos kiemelni, hogy az esetek nagy többségében mégis a stroke a leggyakoribb kiváltó ok hazánkban a kimutatások szerint. Az is lényeges, hogy mind a páciens, mind a környezete olyan változást él át, mely jelentős mértékben képes megváltoztatni az életminőségüket. Az ehhez a megváltozott helyzethez való alkalmazkodás pedig nagy kihívást jelenthet minden érintett számára. Az egészségügyi és szociális rendszerben működő ellátó helyek mellett ennek a nehézségnek a leküzdésére már több évtizede létezik olyan érdekképviseleti szervezet Magyarországon is (az *Afázia Egyesület)*, mely tenni szeretne az ilyen helyzetbe került személyekért és családjukért. A téma aktualitását az is mutatja, hogy a közelmúltban (2024. június 8-án) pedig a *Démoszthenész Beszédhibások és Segítőik Országos Érdekvédelmi Egyesülete* volt a szervezője egy olyan rendezvénynek (*A család és a szakemberek egysége az afázia kezelésében. Egy összefogás kihívásai és lehetőségei* címmel), melyhez hasonlót a Bajai Szent Rókus Kórházzal mi is szerveztünk még 2015 októberében, az afázia hónapjához kapcsolódóan (*Igények és lehetőségek a stroke-ot követő nyelvi rehabilitációban* címmel), ahol szakemberek és érintettek közösen próbáltak megoldásokat keresni és találni a „Semmit rólunk nélkülünk!" elv mentén a páciensek bevonásával.

A korábbi hiányt pótolva, 2024. január 1-jétől a 616/2023 (XII.22) Korm. rendelet – a súlyos fogyatékosság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékossági támogatás folyósításának szabályairól szóló 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet, továbbá a súlyos mozgáskorlátozott személyek közlekedési kedvezményeiről szóló 102/2011. (VI. 29.) Korm. rendelet módosításáról szóló rendelet értelmében az afáziás személyeket is megilleti az a jog, hogy fogyatékossági támogatást igényelhessenek.

MEGHÍVÓ

Igények és lehetőségek a stroke-ot követő nyelvi rehabilitációban

workshop a Bajai Szent Rókus Kórház és a Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának szervezésében

AFÁZIA

Tisztelettel meghívjuk és várjuk a stroke-on átesett személyek rehabilitációjának lehetőségeivel foglalkozó rövid szakmai programunkra. Célunk az, hogy megismertessünk a kialakult állapotból való felépülési lehetőséget, és párbeszédet kezdeményezzünk újabb terápiás igények megfogalmazására elsősorban a szerzett nyelvi és kommunikációs zavarokat illetően.

VAN STROKE-ON ÁTESETT ISMERŐSE? TUDJA, MI AZ AZ AFÁZIA? JÖJJÖN EL, ÉS TEGYE FEL KÉRDÉSEIT! NEM CSAK SZAKEMBEREKNEK!

Előadások:

- Dr. Tímár Gyula: Stroke ellátás Baján
- Dr. Bertics Adrienn: A rehabilitációs team szakmai tevékenysége a bajai mozgásszervi rehabilitációban
- Megyesi-Molnár Éva: Hogyan segítsük a kommunikációjában sérült beteget?
- Tóth Alinka: Az ellátórendszer lehetőségei és nehézségei a beszéd- és nyelvi rehabilitációban
- Dr. Ivaskó Lívia: Újabb lehetőségek a stroke utáni nyelvi rehabilitációban
- Kerekasztal-beszélgetés érintettek és hozzátartozóik részvételével (Moderátor: Dr. Ivaskó Lívia és Megyesi-Molnár Éva)

Helyszín: Bajai Szent Rókus Kórház / Ebédlő – 6500 Baja, Rókus u. 10.
Időpont: 2015. 10. 01. 14:00

Várjuk szeretettel az érdeklődőket!

SZÉCHENYI 2020

TÁMOP 4.2.1/D-15/1/KONV 2015-0002
„Tudás-ipar igényeit kiszolgáló felsőoktatási szolgáltatások megalapozása a Dél-Alföldi régióban"

A 2015-ös, Baján úttörőnek számító rendezvény plakátja

A törvénymódosítás értelmében beszédfogyatékos személy, akinek (23. § (1) g) pont): *„szerzett vagy fejlődési károsodásból eredően a hangképzése, beszélt vagy írott nyelvi megértési, illetve kifejező képessége olyan súlyos funkciózavart mutat, amely kommunikációját, a szolgáltatásokhoz és információkhoz való hozzáférését középsúlyosan vagy súlyosan akadályozza (beszédfogyatékos)..."*

Tudományos megközelítésből nézve a *nyelvvesztett állapot* más, mint amikor valaki nem tud beszélni. Amit az eredeti terminus szerint afáziának szoktunk nevezni, ami beszédképtelenséget jelent, és a hétköznapi nyelvhasználók is így szokták hívni, igazából *nyelvi zavar*t jelent. Ilyenkor a személy azért nem tud megfelelően szavakkal kommunikálni, mert abban érte őt károsodás, hogy gondolatait szavakba tudja önteni, illetve egyes esetekben a nyelvi elemek megértése is nehézséget jelenthet az érintett számára. Azért nem tudja nekünk elmondani, hogy éhes-e vagy sem, szomjas-e vagy sem, mert nem találja meg azt a nyelvi formát, amely ezeknek a szándékoknak a közvetítésére alkalmassá tenné az ő verbális megnyilvánulását. A neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai irodalomban jelenleg úgy gondolkodunk az afáziás állapotról, mint olyan állapotról, ahol egy korábban kialakult nyelvi rendszert ér olyan változás, melynek következtében a személy a korábban ismert szavakat, szerkezeteket nem tudja megfelelően létrehozni és/vagy megérteni. Van, aki olyan súlyos állapotba kerül, hogy mindösszesen egy szótag ismételgetésével próbálja meg kifejezni magát, valaki pedig még ennyit sem tud megtenni. Tehát szó szerint egyáltalán nem tud nyelvi megnyilvánulást létrehozni. Nagyon fontos, hogy ebből a megközelítésből kiértsük azt, hogy ez az állapot egy olyan állapot, ami attól függően, hogy mi okozta, különféle kimeneteket eredményezhet, illetve különféle kimenetekben képzelhető el. A terápiát tervező szakember számára nagyon fontos azt figyelembe venni, hogy mi az ok, hiszen az hatással lesz arra, hogy milyen terápiás célokat célszerű meghatározni.

Az afázia típusait tekintve a klasszikus rendszerben szokás megkülönböztetni az egyes megjelenési formákat egyrészt aszerint, hogy milyen mértékű ez a veszteség. Azaz tényleg csak megnevezési gondja van a személynek, vagy komplex mondatok megalkotása jelent-e neki problémát. Ez a produkció szintjén nagymértékben meghatározza azt, hogy a személy a szándékainak érvényesítéseit mennyire tudja megoldani. Más irányból pedig a feldolgozás irányából, az értés irányából szoktunk különbséget tenni az egyes típusok között. Az egyik irány az, amikor valaki a gondolatait, az elképzeléseit, óhajait, kívánságait megpróbálja szavakba öntve és mondatokat formálva elmondani, a másik pedig pont fordítva van, amikor ezeket megpróbálja befogadni, a másik által közvetítetteket értelmezni, azaz a produkció és a feldolgozás vagy percepció oldaláról tekintve is megkülönböztethetők ezek a deficitek.



Nehéz, de nem lehetetlen a kommunikáció az egészséges és az agyi sérült emberek között

Az ún. *egyénre szabott terápiák* tervezésekor az egyéni képességprofil alapos feltérképezése lesz a kiindulópontja a terápiának. Ugyanakkor fontos azt is látni, hogy míg mára azt mondhatjuk, hogy még krónikus esetekben is elérhető bizonyos fokú javulás, addig vannak olyan kórképek is, melyek esetében nem lehet ilyen elvárásunk, mert a betegség lefolyása azzal jár, hogy a nyelvi teljesítmény is tovább romlik.

A családot illetően a probléma tehát nagyon összetett. Meg kell küzdeni a betegséggel, a megváltozott állapottal, a korlátozottá lett kommunikációval, és közben mégis támogatni kellene a személyt a gyógyulásban, és míg gyógyul, átvenni, helyettesíteni a családban betöltött feladatait úgy, hogy közben – a személy állapotától függően – a róla való gondoskodást is meg kell oldani.

A fent említett pályázat keretében arra törekedtünk, hogy olyan helyzeteket tudjunk teremteni, hogy az egyes résztvevők perspektíváit meg tudjuk ismerni annak érdekében, hogy célzottabban lehessen intervenciós lehetőségeket tervezni, illetve a terápia hatékonyságát hosszabb távon fenntartani. Ennek érdekében olyan csoportokat is szerveztünk, ahol egy általunk fejlesztett terápiás eljárást a hozzátartozóknak is megmutattunk, egyúttal számukra is lehetőséget kínálva arra, hogy sorstárs csoportban oszthassák meg gondolataikat.

Szavakban rejlő erő. Ezt a címet adtam az előadásnak és a cikknek is. Nem volt véletlen a választás. Egyrészt utalni szeretne arra, hogy a családtagoknak is sokat adhatott, hogy beszélgetések során kaphattak támogatást, de még inkább azért, mert az a terápiás eljárás, melyet külföldi mintára dolgoztunk ki *Friedmann Pulvermüller* és *Marcelo R. Berthier* munkáit alapul véve, arra épít, hogy az elveszettnek hitt képesség épp az által építhető újra, ha beszéltetjük a beteget. Magyarul *Beszélek, hogy beszéljek!* címmel publikáltuk az eljárás leírását és eredményeit a *Rehabilitáció* folyóiratban 2016-ban (https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/15092/).

Taub a mozgásrehabilitációban fejlesztette ki az ún. *kényszerindukciós elgondolást*, elsősorban azért, mert azt tapasztalta, hogy azok a személyek, akiknek az egyik kezük stroke következtében lebénult, gyakorlatilag egy úgynevezett tanult tehetetlenséggel élték tovább az életüket, ami azt jelenti, hogy kímélték az „ügyetlen" kezüket, melynek így kevesebb feladat jutott. Ez a fajta tanult tehetetlenség egy idő után még ügyetlenebbé teszi ezt az ügyetlen kezet. Ugyanez a helyzet a nyelvi teljesítményre is érvényes lehet – vélte Friedmann Pulvermüller és Marcelo R. Berthier, akik azt mondták, hogy ha a személy úgy kezeli önmagát, mint verbális kommunikációra nem képes embert, akkor nem is fogja magától elvárni azt, hogy ő ilyen módon kommunikáljon. A családokkal beszélgetve ezt mi úgy kaptuk meg megosztott élményként, hogy egyes helyzetekben „egyszerűbb a mágneseket tologatni a hűtőajtón", azaz célravezetőbb olyan kompenzatorikus (helyettesítő) eszközöket alkalmazni, melyek gyorsan és hatékonyan közvetítik a megosztani kívánt információt arról, hogy mi legyen a reggeli, mint kivárni a megfelelő szó megtalálását. Volt, aki azt mesélte, hogy ha hozzátartozóként kitette a répa képét meg a paradicsomét, akkor az afáziás személynek csak meg kellett mutatnia, hogy mit kér a piacról. És ez tényleg működött. Sokkal egyszerűbb kommunikációt tett lehetővé, mint amilyen a korlátozottan elérhető verbális kommunikáció lett volna. *„Működik a család, nem kell másfél óráig várni a döntést, hogy most akkor mi legyen"* – vallották.

Ilyenek, ehhez hasonlók azok a valós élethelyzetek, melyeket a családoknak a hétköznapokban menedzselniük kell. Azért azt is hozzá kell tennem, hogy ez a megoldás amiatt is praktikus, mert sok esetben önbizalmat ad az afáziás személynek, és így nem szembesül mindig kudarccal.

Viszont a kényszerindukciós terápia pontosan a gesztusok mint helyettesítő eszközök szerepét korlátozza. A kompenzációt nem hagyja érvényesülni azáltal, hogy paravánt alkalmaz a társalgó felek között, ilyen módon „kényszerítve" a verbális megnyilvánulást. Amikor ezt az eljárásmódot alkalmazzuk, akkor a tanult tehetetlenséget nem engedjük érvényre jutni az afáziás személynél. Inkább azt forszírozzuk, hogy az afáziás személy mégiscsak próbáljon meg tenni azért, hogy az egyébként elvesztett képessége újra tudjon épülni. Az újdonság a magyar verziót tekintve több szempontból is kifejeződött mind a nyelvspecifikus jellegzetességek figyelembe vétele, mind a konkrét feladathelyzetek kialakítása miatt. Volt egy páciens, aki már több éve csak egyetlen szótag segítségével fejezte ki magát, és a terápiának az adott napján, amikor ő maga kimondta az egyik kártyánál azt a jelzős szerkezetet, hogy „sárga törölköző", könnyekre fakadt. Egy hetven évnél idősebb embert képzeljünk el, aki akkor már több mint hét éve csak az adott szótaggal volt képes verbálisan kommunikálni…

Vele, velük együtt mi is átéltük a csoportos terápiának a komolyságát és a szépségét is, és amikor arról beszélek, hogy teljesítményszinten is megjelenik a változás, hogy mérhető eredménye lesz a reorganizációnak az idegrendszer tekintetében is, akkor a kulcs az, hogy hány órában történik a gyakorlás, mennyire csak a nyelvi stimulusok előhívását igényli ez a terápiás eljárás, illetve hogy milyen bonyolultságú elemekben kell gondolkodni.

Azt is kiemelendőnek tartom, hogy maguk a szavak és a szavakhoz kapcsolódó jelentések nem izolált, különálló egységekként vannak jelen az emberi elmében, hanem egymást aktiválni képes rendszerben. Többször megélhettünk már olyan szituációt, ahol mi magunk is úgy érezhettük, hogy az alábbi érzés váltódott ki: *„Ó, mit is akartam, mit is akartam?"* – és körülbelül tudom is, mit szerettem volna, akár az egész környezetét is fel tudjuk sorolni, hogy mit is szerettünk volna, csak pont az nem jut eszünkbe, amit akartunk. Ebben a terápiás módban az emberi elmének ezt a fajta felidézési sajátosságát szoktuk kihasználni. Gyakorlatilag olyan módon, egy szemantikai mezőt aktivál egy ilyen fajta helyzet. Amikor az aktív, akkor az abban szereplő kifejezések gyorsabban és nagyobb hatékonysággal tudnak előhívódni, és ezt jól tudjuk használni. Előfordulhat ilyenkor, hogy például citromot mond narancs helyett, de alapvetően ez azért nem nagy baj, mert gyümölcsöt mondott. Innen indulunk, majd egyre pontosítjuk a gyakorlás során az elemeket. Majd ezek a gyümölcsnevek egyszer csak elkezdenek összekapcsolódni és lehetőséget teremteni egy újabb gyümölcsnév be-, illetve újraépüléséhez. És ezek a gyümölcsök általában rendelkeznek más tulajdonságokkal. Savanyúak, édesek, színesek, szeretjük őket, nem szeretjük őket, mindenféle más tulajdonságuk is van. A csoportterápia során azt is megtapasztalhattuk, hogy ezeknek az érzeteknek a felszínre kerülése és kimondása mennyire egyéni, egyedi attól függően, hogy kinél mi mivel és hogyan kapcsolódik. És ahogyan azt már régóta tudjuk, az ismétlések száma megerősíti ezeket a kapcsolatokat. Ami azért is fontos, mert a rehabilitációs szempontból az egyik kulcskérdés az, hogy csak addig és csak úgy érvényes-e az eljárás, amíg maga a terápiás folyamat zajlik, vagy tényleg hosszú távú eredménye várható.

Amikor én a 90-es évek közepén elkezdtem ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, akkor még kételkedve fogadták azt a terapeutát, aki azt mondta, hogy a személy fejtsen sok keresztrejtvényt. Komolytalannak vették, mert játéknak, elsősorban szabadidő-eltöltési formának tekintették. Ma viszont úgy kezeljük ezeket a feladatokat, mint a kognitív tréning részét képező eljárásokat, ahol az elme megismerési folyamatai aktiválódhatnak akár a keresési, akár a felidézési részfeladatok során. Más jelentősége lesz a próbának. Hol jelennek meg az adott szavak? – kérdezhetnénk. Mindannak, hogy az elejét, végét azonosítani tudja, mondjuk egy betűhalmazban a személy az adott kifejezésnek, lehet olyan hatása, hogy akkor ő megjegyzi azt a szóformát, megjegyzi a betűsort, és egy következő pillanatban az újra előhívódhat benne, más szavak képét is előhívva akár.



A csoportos terápiában nagy szerep jut a fogalomkártyáknak

Másik példa: vajon az, hogy kategóriákba rendezünk dolgokat, formákat tud-e majd hatással lenni arra, hogy utána a személy az adott formák összehasonlítására vonatkozó nyelvi kifejezéseket ügyesebben tudja elsajátítani?

A gondolatmenet zárásaként szeretnék viszszatérni a címben jelölt célok közül arra, mely a fentebb idézett protokollban is megjelenik. A kliensközpontú elképzelés szerint abban gondolkodunk, hogy a hozzátartozó tájékoztatása és a hozzátartozó aktív bevonása is kiemelten fontos. Ez a szemlélet a pácienst helyezi a középpontba a róla való gondoskodás szellemiségében, de tanácsolja, hogy vonjuk be a páciens hozzátartozóit is a folyamatba. Egyrészt megfelelő tájékoztatás mentén lehetnek részesei a kezelésnek, másrészt pedig társterapeutává is válhatnak megfelelő felkészítést követően, például adott feladatok közös gyakorlása során.

A hozzátartozókra nehezedő terheket illetően a következő idézet *dr. Pataki Ilona* neuropszichológustól származik: *„A kognitív rehabilitációban nem nélkülözhető a környezettel, a családdal való szoros együttműködés. A beteg önmagáért folytatott erőfeszítéseinek optimalizálásában fontos szerepe van a hozzátartozóknak. Mint ahogy a beteg önmaga iránt támasztott elvárásainak újragondolása nem könnyű feladat, a család számára is nehéz elkerülni az összehasonlítást a múlttal."* (Forrás: http://aphasie.hu/kognitiv-rehabilitacio-post-stroke-allapotokban/)

A páciens perspektíváját pedig érzékletesen közvetíti *dr. Jill Bolte Taylor*, a Harvard Egyetemen agykutató szerző, aki maga is stroke túlélő, így az afáziás állapotot átélőként megírt naplójában a következőket üzeni számunkra. Az ő szavaival fejeztem be Baján az előadást, és most ezt az írást is a tőle tanult gondolattal zárom: *„Kérlek, ne fejezd be helyettem a mondataimat, illetve ne add a számba azokat a szavakat, amelyeket nem találok! Fontos, hogy dolgoztassam az agyamat!"*

(A szerző nyelvész, mentortanár az SZTE BTK Általános Nyelvészeti Tanszékének docense, írása a Bajai Honpolgár-estek keretében 2024. február 1-jén elhangzott előadásának szerkesztett változata) ■

Régiónk ízei

Szünder Dezső

■ E havi írásom címét egy balatonszemesi étterem inspirálta, amely hazánkban elsőként kínál *régiós menü*t húsos és vegetáriánus változatban is. Ezen ételek alapanyagai 60 km távolságból érkeznek az étterembe, tehát valóban régiós fogásoknak nevezhetők.

Minden hazai tájegységnek – legyen az keleten, nyugaton, északon vagy éppen délen – megvannak a saját hagyományai. Mindenben, így a gasztronómiában is. Számtalan alkalommal fordul elő, hogy egy ismeretlennek hangzó név egy ismert, kedvelt ételt takar, csak éppen nem az a neve, amit mi használunk. A *Bajai Honpolgár* nyári dupla számában ezúttal két olyan étellel szeretném megismertetni az Olvasót, amely azon régióra jellemző, ahol most élek. A fogások egyenként, egytálételként is megállják a helyüket, elkészítésük nem túl bonyolult, nem igényel magas szintű konyhai szaktudást, és olyan alapanyagokra építkezik, melyek nem csak regionálisak, de napjainkban szezonálisak is.

Zalai betyárleves

50 g apró kockára vágott kolozsvári szalonna zsírját kiolvasztjuk, majd egy nagy fej apróra vágott hagymát lassú tűzön megdinsztelünk a zsiradékon. Meghintjük egy jó evőkanál pirospaprikával, gyorsan elkeverjük, nehogy leégjen. Hozzáadunk ½ kg apró kockára vágott sertéscombot, sózzuk, borsozzuk. Ha a hús a levének nagy részét elfőtte, felengedjük 3-4 dl vízzel, és lassú tűzön félpuhára főzzük. Beleteszünk 2 fej apróra vágott paradicsomot, 2 db paprikát szintén apróra vágva és 400 g erdei gombát felszeletelve, a kis fejeket nyugodtan hagyjuk egyben. Egy nagy csokor kaprot szórunk bele aprítva, majd annyi vízzel öntjük fel, hogy bőségesen ellepje a levesünket. Amikor a hús már megpuhult, liszttel elkevert tejföllel behabarjuk, öt perc főzés után elzárjuk a tüzet alatta, és ízlés szerint citromlevet facsarunk bele.

Tálaljuk kaporral megszórva, egy gerezd citrommal a tányér mellett, hogy mindenki saját szája íze szerint ízesíthesse.

Vasi parasztpecsenye

Vágjunk kisebb darabokra 700 g sertéslapockát. Felforrósított zsíron pirítsuk meg, majd dobjunk mellé egy nagyobb fej apróra vágott vöröshagymát. Szórjuk meg őrölt pirospaprikával, bőségesen majoránnával, ízlés szerint sóval és borssal. Öntsünk a hús alá egy nagyobb pohár vizet, majd lassú tűzön pároljuk a húst addig, amíg el nem készül. Amikor a vizet elfőtte, öntsünk alá 1,5 dl száraz vörösbort. Amikor a hús teljesen a zsírjára sült, tegyünk hozzá 100 g vékony csíkokra vágott csirkemájat, majd reszeljünk az ételbe 2-3 gerezd fokhagymát. 5 perc alatt pirítsuk át az ételt alaposan, de óvatosan átkeverve, hogy a máj is kellőképpen átsüljön, de ne törjön össze.

Tálaljuk forrón, petrezselymes újkrumplival és egy pohár finom, száraz vörösborral.

Jó étvágyat és mindenkinek kellemes nyarat, jó pihenést kívánok! ■





Felső kép: Zalai betyárleves; Alsó kép: Vasi parasztpecsenye

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469
Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka
A Szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya, Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső, Zalavári László
Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ
Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com
Előfizetés: 06-79/322-600
Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944
Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu











GALAGONYÁS Molnár Attila képein





További képek honlapunkon: www.bajaihonpolgar.hu